

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Simon Tamás László OSB: A bibliai hermeneutika tágassága. 1. rész

Gógl Írisz: A szabad művészetek és a zene „megkeresztelése” Szent Ágoston műveiben. 2. rész

Gregersen-Labossa György: Diakóniai stratégia a Magyarországi Evangélikus Egyházban 2023–2030

Krámer György: Száguldás és dermedtség. Van-e helye az egyházaknak a mai fejlett demokratikus társadalmakban?

Reuss András: Útelágazás

Kedves Olvasó!

Simon Tamás László *A bibliai hermeneutika tágassága* című dolgozata Fabiny Tibor kérésére készült, válaszul a *Túl a liberalizmuson és a liberalizmuson – A teológiai hermeneutika keskeny útja* című írására, amely a *Lelkipásztor* 2022-es évfolyamának 8–9. lapszámában jelent meg. A szerző munkájának első részét közöljük.

Folytatjuk *A szabad művészetek és a zene „megkeresztelése” Szent Ágoston műveiben* című tanulmányt a második részzel. Gógl Írisz írásának végén megállapítja: „Ágoston volt az első, aki az artes liberalest olyan filozófiai rendszerként magyarázta, amely elvezet Istenhez. Ennek során »megkeresztelte« a zenét is, ami nála még a művészet és a tudomány határán van, szemben a későbbi keresztény gondolkodással, ahol már csak a tudomány kap helyet.”

„A stratégiaalkotás a tudatos és minőségi munka jele, amely a diakóniában különösen is fontos. A »szociális piac« az evangélikus egyház komoly szereplőjeként van jelen, de ezt a pozíciót őrizni és erősíteni kell” – állapítja meg Gregersen-Labossa György *Diakóniai stratégia a Magyarországi Evangélikus Egyházban 2023–2030* címmel közölt tanulmányában. Munkájában a szerző bevezeti az olvasót a stratégia előzményeibe, valamint hangsúlyos fejezeteinek tartalmába és értékszéméletébe.

Az igehirdetési előkészítők a *Szenháromság ünnepe utáni harmadik vasárnapról a hetedikig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Júniusi számunk szerzői

Arató Eszter Dóra iskolalelkész – Kiskőrös

Bogdányi Mária egyetemi lelkész – Győr

Buday Zsolt lelkész – Bénye

Dóka Mária lelkész, szupervizor – Zürich (Svájc)

Gógl Írisz ének-zene–latin szakos tanár, énekművész
– Budapest

Gregersen-Labossa György lelkész, az MEE Diakóniai
Bizottságának elnöke – Budapest

Isó Dorottya lelkész – Veszprém

Koháry Ferenc nyugalmazott lelkész – Győr

Krámer György lelkész, az MEE OI országos irodaigazgatója – Budapest

Percze Sándor lelkész, adjunktus

Pintér János lelkész – Galgagyörk

Reuss András nyugalmazott lelkész, professor emeritus
– Budapest

Simon Tamás László OSB bencés szerzetes, magyar–angol
szakos tanár, biblikus teológus – Róma

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kószeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 15 900 Ft; fél évre: 8500 Ft. Egy szám ára: 1490 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 9400 Ft; fél évre: 4800 Ft. Egy példány ára: 850 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 133282 123063

Csak Isten áldása

1Móz 27,28

■ BUDAY ZSOLT

„Adjon neked az Isten égi harmatot, zsiros földet, sok gabonát és mustot!” (1Móz 27,28)

A 21. század csak a sikerre, csak a győzelemre vágyódó világában érdekes és nekünk szóló ikerészlet a Genézis e kis verse. Egy hamis módon megszerzett áldás gyönyörű mondata. Izsák Ézsaut, a vadászt, az elsőszülöttet kedveli jobban, felesége, Rebeka pedig az otthon lévő, a pásztort. Apja értékeli a vadpecsenyét, melyet fia készít az elejtett vadból, talán ezért is nem akarja elfogadni a két testvér között lezajlott megegyezést, amikor egy tál lencséért megvette Jákób az elsőszülöttség jogát. Most, hogy apja élete végét járja, ez már régen történt. Anyjuk pedig elérkezettnek látta az időt, hogy cselekedjék. Valójában az ő ravasz bölcsessége az, hogy az apa szájízének megfelelően ízesített ételt az erdők és mezők illatának ruhájában vigye be a levágott állat bőrével szinte szőrös vadásszá maszkirozott Jákób. Hiába gyanakszik édesapja, hogy a hang ugyan Jákóbé, meggyőzi őt a tapintás és az illat, nem beszélve a vadpecsenye kedve szerint elkészített finomságáról.

Izsák tehát megáldja Jákóbot, nem tudván, hogy nem az elsőszülött fiú van előtte. Bár az áldás hamis módon valósul meg, Isten a rosszból mégis jót is hoz elő (Lk 6,45). Így lesz az atyai áldás az Isten kegyelmének ígérete. Olyan kimondott íge, sőt olyan történelmi erő, mely aztán generációkon keresztül vezet az ígéret gyermekeit. Nem csak egy egyszerű jókívánság, nem csak egy jó szokás, nem csak egy gesztus. A haldokló atya áldása kihat az élet minden területére.

Az ég harmatja, a jó zsiros föld, a sok gabona és must az öröm, a gazdagság, az elégedettség szimbólumai. Az égi harmat mint az ég áldása a növekedésre, a megújulásra utal. A jó termés a jóllakottság és beteltség záloga. Mégsem csak a kimondott fizikai attribútumok az áldás fő részei. Valójában az áldás sokkal több ennél. Olyan, amely elvehető, amelyet Isten nem bán meg később sem (Róm 11,29).

Ez az Isten jósága és kegyelme, amelyet bőséggel ad az

öt szeretőknek (1Kor 2,9). Az áldás tehát valójában olyan spirituális erő, mely megváltoztatja az életet, begyógyítja a sebeket, és megnyithatja az ember szívét Isten és az embertárs felé.

Az áldott ember olyan, aki nemcsak fizikai síkon veszi magához a javakat, hanem valóságosan is megtapasztalhatja Isten szeretetét és jelenlétét az életében. Az áldás hozzásegíti a belső embert, hogy igazán megértse az életében jelen lévő apró és nagyobb csodákat. Mindazt, amiért hálát adhatunk. Mindazt, ami nem magától értetődő. Mindazt, ami nem csak úgy jár nekünk. Az áldás segít abban, hogy megnyílják a szemünk arra, hogy valójában Isten áldása nyilvánul meg életünkben minden egyes napon (Lk 24,31).

Minden napon, amikor felébredhetünk, minden napon, amikor van mit ennünk, s minden napon, amikor van fejünket hová lehajtanunk (Lk 3,14; Mt 8,20). Naponként kérjük tehát az ég és föld Urát, hogy segítsen meglátni életünkben az ő áldásait, kegyelmének és jóságának megannyi jelét!

Így történhet meg, hogy az áldás és a hálaadás valójában egymásba fonódnak. Ha hálás a szívem, annál jobban látom Isten áldásait az életemben. S minél több áldását tapasztalom, annál inkább hálás a szívem. Pont fordítva, mint Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című művében, amikor az izákos ül a bolygóján, és a kis herceg kérdésére, hogy miért iszik, azt válaszolja, hogy mert boldogtalan. S miért boldogtalan? Mert iszik. Az önmagukat erősítő törvényszerűségek között így lehet az áldott ember egyre jobbá, egyre szeretettel telibbé, egyre inkább Áldójához hasonlítóvá (Fil 2,5).

S az élet elmúltával nem hiába reméljük, hogy ha majd a Megváltó mint győztes Király visszatér, és lemossa könnyeinket (Jel 21,4), akkor gyászunk végeztével együtt énekelhetjük a megöletett Bárány mint győztes Oroszlán énekét: „Tiéd áldás és tisztesség, dicsőség, erő!” (*A Király visszatér, vö. Jel 4,11*) Mert „[m]éltó a megöletett Bárány, hogy övé legyen az erő és a gazdagság, a bölcsesség és a hatalom, a tisztesség, a dicsőség és az áldás” (Jel 5,12). Mindörökké! Ámen.

A bibliai hermeneutika tágassága^{*}

1. rész

■ SIMON TAMÁS LÁSZLÓ OSB

Bevezetés gyanánt álljon itt Italo Calvino *Láthatatlan városok* című regényének egy rövid szakasza:

„Marco Polo leír egy hidat, egyenként mindegyik követ.

– De hát melyik az a kő, amely a hidat tartja? – kérdezi Kublai kán.

– A hidat nem az egyik vagy a másik kő tartja – feleli Marco –, hanem a belőlük formált ív vonala.

Kublai kán hallgat, gondolkodik. Majd ezt fűzi az elhangzottakhoz:

– Miért beszélsz nekem kövekről? Engem csak az ív érdekel.

Polo így felel:

– Kövek nélkül nincsen ív.”

(Ford. Karsai Lucia)

A Marco Polo és Kublai kán párbeszédében kirajzolódó apória szemléltetheti a *Túl a literalizmuson és a liberalizmuson* címben megjelölt ellentét kibékíthetlenségét is. Dolgozatában Fabiny Tibor példás tömörséggel vázolja a címben jelölt bináris oppozíció meghaladása lehetőségének a feltételeit. Tizenegy „tézis” sorjázik előttünk. A katolikus szentírásstudomány felől érkező olvasó mindegyikkel egyetérthet. A bennük megfogalmazott igények összetettsége azonban elmélyült interdiszciplináris reflexiót kíván. Ami az exegézist illeti, a módszertani sokszínűség, a szakterületek megsokszorozódott szövevénye, valamint a különböző megközelítések elméleti megalapozásának differenciálódása nyilvánvalóvá teszi, hogy csakis állandó párbeszédben remélhetjük a szövegek értelmének feltárulkozását. Ezért a következőkben csupán néhány exegetikai szempont felvil-

lantására vállalkozom. A szóba kerülő szentírási textusok egy része már önmagában is tematizálja, illetve problematizálja a Fabiny által kijelölt igényeket. Az alább felidézett perikópákra vonatkozó kortárs exegézis magyarázatait némileg kamatoztatva talán szélesebbre nyithatjuk azt a horizontot, amelyet a *Túl a literalizmuson és a liberalizmuson* már részben feltárt.

Mielőtt a bibliai szakaszokra reflektálnék, néhány általános megjegyzéssel kezdem. Mind az Ó-, mind az Újszövetség az ókori irodalom része. Más szóval nyelvi, szövegek által létesülő és különböző műfajokba öltözködő kommunikációs folyamat részesévé válunk, amennyiben a bennük található dokumentumokat kézbe vesszük. Vállalva a túlegyszerűsítés kockázatát, úgy is fogalmazhatnánk, hogy a fundamentalista értelmezés nem vesz tudomást az olvasó és a szöveg közötti távolságról, a liberális értelmezés viszont éppen ezt a távolságot abszolutizálja. Úgy gondolom, amennyiben kiutat találunk a pamflet címében jelölt Szkülla és Kharübdisz csapdáiból, szemünk elé tárulhat a bibliai hermeneutika tágassága.

A teológiai hermeneutikának Fabiny által felsorolt jellemzői szinte kivétel nélkül a bibliai szöveg és a keresztény olvasó közötti folytonosságot, a textus és az értelmező azonos kulturális beágyazottságát állítják eléink. Ezt jeleníti meg az ihletettség, a rendszeres teológia, a kánon, az egyház, valamint a hagyomány rehabilitálásának az igénye. De erről vall az a nyilvánvaló keresztény meggyőződés is, amely a Bibliát szent szövegnek tartja, keresztény olvasását pedig krisztológiai olvasásnak tekinti. Ez az álláspont azonban kérdéseket is felvet, ugyanis a történeti-kritikai módszer eszköztára, amely részben a „liberális teológia” öröksége, a Szentírást értelmezve arra is rámutatott, hogy a szent szövegek keletkezését és befogadását egyaránt kondicionálja a szociális, történeti, politikai és kulturális közvetítettség. Más szóval maga az interpretáció

^{*} E dolgozat Fabiny Tibor kérésére készült, válaszul a *Túl a literalizmuson és a liberalizmuson – A teológiai hermeneutika keskeny útja* (*Lelkipásztor*, 2022/8–9. 327–332. o.) című írására.

sem vonhatja ki magát saját és más interpretációk történetéből. Következésképpen egy olyan teológiai hermeneutikának, amely túl kíván lépni „a literalizmuson és a liberalizmuson”, reflektálnia kell a pamflet címében jelzett mindkét megközelítés előfeltevéseire éppúgy, mint saját módszerének előfeltevéseire; továbbá számot kell adnia, miként kívánja érvényre juttatni az interpretálandó szöveg és az értelmező közötti időbeli távolság produktivitását (GADAMER 1984, 212. o.; GRONDIN 2002, 160–161. o.). A kánon – és hasonlóképpen az ihletettség, a rendszeres teológia, az egyház és az „egészséges” hagyomány – rehabilitálására törekedve nem feledkezhet meg arról, hogy a kanonizáció folyamata szükségképpen a dekanonizációt is létrehívja, a „szent”, „ihletett” szöveg, a *regula fidei* elve, valamint az „egészséges” hagyomány körvonalazása pedig feltételezi mindezek ellentétét.

Izrael bibliai története és az ókori Izrael

Izrael ókori történetét illetően a Biblia nem tekinthető elsődleges forrásnak. Ez az Ernst Axel Knauf és Hermann Michael Niemann nemrégiben megjelent monográfiája módszertani és hermeneutikai tézisének is tekinthető megállapítás (KNAUF–NIEMANN 2021, 13. o.) alkalmasint megkökenti az olvasót. Jóllehet már a 19. század nagy német történészei számára is nyilvánvaló volt, hogy a történelem nem a forrásokban van, és Julius Wellhausen már az 1878-ban megjelent, híres *Prolegomena zur Geschichte Israels* című munkájában megállapította, hogy a történelmet mindig konstruáljuk, s csak annak van jelentősége, hogy jól vagy rosszul konstruáljuk-e; az ókori Izrael történetével foglalkozó munkákat egészen az 1970-es évekig alapvetően meghatározta, hogy magát a Bibliát elsődleges forrásként kezelték.

Hadd idézzük ennek szemléletes példájaként a magyar olvasók számára is jól ismert John Bright *Izrael történetének* egy szakaszát. A monarchia kialakulásáról és fejlődéséről szóló ötödik fejezet elején olvassuk a következőket:

„A rendelkezésünkre álló történeti források szerencsére rendkívül részletesek (a teljes 1–2Sám és az 1Kir 1–11), és nagy a történeti értékük; az anyag legnagyobb részét az eseményekkel egy időben, vagy majdnem egy időben írták le. A Dávid uralkodása utolsó három évről a páratlan »Trónöröklés történeté«-ben (2Sám 9–20; 1Kir 1–2. fej.) szemtanú által megírt történeti emlék van a kezünkben, amelyet így nem írhattak volna, ha Salamon már hosszú idő óta trónon van. [...] A Dávidra vonatkozó további történeti anyag, valamint a Salamonra vonatkozó anyag zöme hivatalos évkönyvek kivonataiból vagy összefoglalásból származik, és történetileg kivételesen értékesek. Mondhatjuk, hogy erről az időszokról jobb történeti forrásanyag áll rendelkezésünkre, mint Izrael bármely más korszakáról.” (BRIGHT 1983, 179. o.)

Egészen más kutatási irányt képvisel Israel Finkelstein és Neil Asher Silberman 2001-ben megjelent monográfiája, amelynek téziséét jól összegezi a következő szakasz:

„Látni fogjuk, hogy a bibliai elbeszélés milyen nagy részét alkotják a fénykorát Jozija király uralkodása alatt, az i. e. VII. század végén élő Júda királyságának reményei, féltelmei és ambíciói. Amellett fogunk érvelni, hogy a Biblia történelmi magja egyértelmű politikai, társadalmi és spirituális körülmények között alakult ki, s hogy ezt a magot rendkívüli férfiak és nők kreativitása és képzelőereje alakította tovább. Az általában valós történetírásnak tekintett szövegek jelentős része – a pátriárkák története, a Kivonulás, Kánaán meghódítása, sőt még Dávid és Salamon egyseges királysága is – a Júdában a késő vaskorban virágzó, nagy hatású reformmozgalom kreatív önkifejezése. Noha lehetséges, hogy ezeknek a történeteknek volt valamilyen történelmi valóságmagva, elsősorban mégiscsak írók ideológiáját és világnézetét tükrözik. Be fogjuk mutatni, milyen egyedülálló módon módosították a bibliai elbeszélést úgy, hogy az Júda vallási reformját és területi ambícióit szolgálja az i. e. VII. század nagy horderejű utolsó évtizedei során.” (FINKELSTEIN–SILBERMAN 2003, 35–36. o.)

E megállapítások előzményei megtalálhatók az elmúlt mintegy kétszáz év exegézisében. Hogy a bibliai történeteket elbeszélő szövegek későbbiek, mint az általuk ábrázolt kor, egyáltalán nem újkeletű a szakirodalomban. Finkelstein és Silberman könyvének egyik gyenge pontja, hogy szinte kizárólag csak a Tórával, illetve az úgynevezett történeti könyvekkel (Józs–2Kir) foglalkozik, és nem fordít figyelmet a próféta szövegkorpuszra, valamint a többi bibliai textusra. Mindkét szerző avatott szakember, a régészetben és szentírási szövegekben egyaránt otthonosan mozog. A pátriárkák korától a fogságból való hazatérésig tartó időszakot bemutató fejezetek alapszerkezete azonos. A bibliai szövegek bemutatását a vonatkozó régészeti eredmények ismertetése követi. A két megközelítési mód ütköztetése nyomán új kép rajzolódik ki a szentírási szakaszokról. Ennek a felvázolása zárja a fejezeteket. A monográfia által adott kép azért marad részleges, mert a szerzők általában nem keresik arra a választ, hogy *miért* írtak ezek a bibliai szövegek, amelyek számos esetben (pl. a pátriárkatörténetek) nem ideológiai célt szolgáltak, hanem teológiai reflexiót tárnak elénk. A deuteronomista történetírás egészét Jozija uralkodásának idejére (i. e. 641–609) datálni szintén problematikus, ugyanis egy ekkora terjedelmű dokumentum bajosan készülhetett volna el ilyen rövid idő alatt. A kortárs exegézis alkalmasint legtöbbször által osztott hipotézise szerint a deuteronomista történeti mű esetében három különböző „kiadással” kell számolni (RÖMER 2007). Az első egy propagandairat volt, amelyik valóban Jozija idejére datálható, a második a fogság idején Babilonban keletkezett mű lehetett, amely Jeruzsálem, illetve a salomoni templom pusztulását, valamint az elhurcoltak traumá-

ját kívánta feldolgozni. A perzsa korban készült harmadik „kiadás” szerzői az új helyzet lehetőségeit felmérve az általuk Izraelként értelmezett közösség vallási identitásának kialakításán és megőrzésén fáradoztak.

Finkelstein és Silberman monográfiájának vitathatatlanul új arculatot ad az a következetesség, amellyel alaphipotézisüket minden egyes fejezetben alkalmazzák. Példás felkészültséggel részletezik, hogy a bibliai szövegek alapvetően ideológiai textusok, történelmi hitelük pedig annál csekélyebb, minél távolabbi múltba térünk vissza. Ennek ellenére meg kell állapítanunk, hogy elhibázott az a megközelítés, amely a Héber Bibliát kizárólag ideológiai és politikai álláspontok eredőjének tekinti. Az értelmezésnek ez az útja, bár kétségtelenül tiszteletben tartja a régészeti kutatás módszertanát, a tárgyalt szövegek természetét szem elől téveszti.

Knauf és Niemann fent említett munkája sokkal mértékartóbb és kiegyensúlyozottabb. Mint említettük, alaptézisük: Izrael ókori történetét illetően a Biblia nem tekinthető elsődleges forrásnak. A minimalizmusba fulladó szkepticizmus és a túlzott hiszékenység veszélyeit elkerülendő KNAUF és NIEMANN (2021, 16. o.) pragmatikus probabilitizmust javasol: minden jelenleg fellelhető adat alapján a legvalószínűbb szcenáriót vázolják fel.

A szöveg mint az interpretáció tárgya és mint egy interpretációs folyamat eredménye

Az intertextualitás az elmúlt évtizedek során próteuszi jelenségnek bizonyult. A fogalmat, mondja Timothy BEAL (1992, 29. o.), éppen az gyűrte maga alá, aminek a leírását célul tűzte ki, ugyanis a posztmodern intertextualitás elve szerint a szöveget az intertextualitás, az intertextualitást pedig a szövegek tartják fenn. Más szóval minden szöveget kontrollálhatatlanul korábbi szövegek hatnak át. Következésképpen az intertextualitás folyamat és nem állapot, esemény és nem ellentétekre épülő helyzet. Végső soron az intertextualitás elve szétbontja a textuális kontextus hagyományos alapfogalmait, egységeit, a szerzőt éppúgy, mint az olvasót (BÓKAY 1997, 368–379. o.). Így bármiféle kísérlet arra, hogy definiáljuk, szükségképpen részleges és pontatlan marad. Az intertextualitás nem egy régebbi és egy későbbi szöveg közötti diakronikus fejlődést tételez, hanem a szövegek közötti szinkronikus kapcsolatok örvénylésére kíván rámutatni.

A bibliai hagyomány folyamatos bővülésének újra meg újra tetten érhető metamorfózisa nyilvánvalóvá teszi, hogy a Biblia nem pusztán az exegézis számára adott minden korban magyarázandó alapszöveget, hanem maga az Írás is egy exegetikai művelet, egy hermeneutikai folyamat eredményeként áll előttünk (FISHBANE 1985, 6. o.). Az imént vázolt örvényléssel ellentétben az exegézis a bibliai inter-

textualitás diakrón vizsgálatára fókuszál. Ezt illusztrálandó tanulságosnak ígérkezik elidőzni Izajás egyik szakaszánál, ahol a prófétai ígéhirdetés lélegzetelállító tömörséggel szikráztat össze eseményeket, illetve az eseményekre vonatkozó hagyományokat.

„Ébredj, ébredj, szedd össze erődöt, ó, Úrnak karja! Ébredj, mint hajdanában, az ősrégi nemzedék idején! Hiszen te vágtad ketté Rahabot, te döfted le a tengeri szörnyet! Te szárítottad ki a tengert, a nagy mélység vizeit, te készítettél utat a tenger medrén át, hogy átkelhessenek a megváltottak! Így fognak visszatérni az Úr megváltottai is, és ujjongva érkeznek meg a Sionra. Öröm koszorúzza fejüket örökre, boldog örömben lesz részük, a gyötrelmes sóhajtozás pedig elmúlik.” (Iz 51,9–11)

A 9. vers a kozmosz rendjének megformálását megelőző theomachiaira utal. Rahab és a tengeri szörny a Közel-Kelet mitológiájának öröksége. Izajásnál Rahab és a tengeri szörny azoknak a kaotikus erőknél a megszemélyesítése, amelyeken JHVH teremtő ereje által győzedelmeskedett. A bibliai monoteizmus azonban „tárgyasította” ezeket a kaotikus erőket. Iz 59,10 az Egyiptomból való szabadulást idézi (vö. Ex 14,16; 15,3.6.8). Az exodus, mutat rá Michael Fishbane, úgy áll előttünk, mint a teremtés *antityposa*. Másrészt maga is *typosként* utal egy eljövendő szabadulásra, a babiloni fogságból való hazatérésre. E három vers szöttezésnek a műfaja imádság. A prófétai értelmezés, amely az ősi theomachia és az exodus között teremt hermeneutikai erőteret, itt imádsággá emelve, kérésként tér vissza az Örökkévalóhoz. Úgy is fogalmazhatnánk (FISHBANE 1985, 356. o.), hogy a próféta a tipológia továbbviteléért, érvényben maradásáért fohászokodik. A történelem kulcseseményeit úgy szemléli, mint a történelem előtti idők kozmikus *pattern*jének, modelljének megismétlődését. A kozmikus prototípus megismétlődése a történelem keretein belül a mítosz historizálását is jelenti: az izraeli kultúra/kultusz áramába került mitológémák demitologizálását. Ugyanakkor egy ellenkező irányú mozgás hatásaira is felhívja a figyelmünket Fishbane. Maga az Ószövetség remitologizálja a történelem bizonyos eseményeit. A történelemben megvalósuló üdvösség, legyen szó az exodusról vagy a babiloni fogságból való hazatérésről, a világrend olyan helyreállításaként értelmeződik, amely az Örökkévaló teremtő hatalmának a történelem dinamizmusában való megismétlődését jeleníti meg. Ennélfogva a történelmi események új dimenziót kapnak, s az az általánosan elfogadott elképzelés, amely szerint az izraeli történelemszemlélet kizárólagosan lineáris, kérdésessé válik; vagyis a ciklikus-lineáris dichotómia mesterkéltnek bizonyul. A próféta számára annak megjelenítése, ami „kezdetben” történt, a primordiális újjáéledését is magába foglalja. Ahol pedig a primordiális egy történelmen kívüli, mitikus történés, ott paradox módon éppen ez ad metatörténelmi dimenziót a történelem egyszeri és megismételhetetlen eseményeinek.

A kinyilatkoztatás természete

„Mit kerestek?” – Ez Jézus első szava a negyedik evangéliumban (Jn 1,38). „Kit keresel?” – kérdezi a feltámadt Krisztus az üres sír előtt álló Mária Magdolnát, aki könnyeitől nem lát (Jn 20,15). Milyen különös, hogy a testté lett *Logosz*, akit az evangélista kétségtelenül Isten végérvényes kinyilatkoztatójának tart, kérdez, amikor az emberek közé lép. Reményeikről, csalódásukról, terveikről kérdezi őket. Ezzel a gesztusával azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy amit ő fog mondani, az nem teszi semmissé az általa megszólítottak addigi tapasztalatait, érvénytelenné fogalmaikat.

Jézus „módszertana” mélyen a bibliai hagyományba ereszti gyökereit. Isten és ember párbeszéde szintén egy kérdéssel kezdődik (Gen 3,9): „Hol vagy?” S milyen különös, hogy nem az istenkereső ember ajkáról hangzik el ez a kérdés, amellyel a *Deus absconditus* jelenlétét kutatja, hanem az embereket kereső Isten szava visszhangzik a Teremtés könyvének szinte a kezdete óta.

A Biblia katolikus olvasója ma rendkívül szerencsés helyzetben tudhatja magát. Ez a szituáció egy hosszú, gyakran izzó vitákkal és nemegyszer fájdalmas értetlenséggel terhelt folyamat eredőjeként állt elő. Fordulópontot XII. Piusz *Divino afflante Spiritu* kezdetű, 1943-ban megjelent enciklikája jelentett. Míg az enciklika a Szentírással foglalkozó szakemberek számára tette szabaddá a kutatás útját, addig a II. vatikáni zsinat *Dei Verbum* kezdetű dogmatikus konstitúciója az isteni kinyilatkoztatásról az Egyház valamennyi tagjának a Bibliához fűződő kapcsolatát helyezte új alapokra.

Az elmúlt évtizedek legjelentősebb katolikus állásfoglalása a Bibliával kapcsolatban a Pápai Bibliikus Bizottság (Pontificia Commissio Biblica) 1993-ban közzétett *Szentírásmagyarázat az Egyházban* című dokumentuma, amely ötven év eredményeit összegezve jelölte ki a további kutatás irányát, és örvendetes módon valamennyi exegetikai módszerben rejlő lehetőségre fölhevítva a figyelmet:

„A katolikus exegézist nem az jellemzi, hogy különleges tudományos módszere van. Egyetért azzal a felismeréssel, hogy a Biblia szövegei emberi szerzők művei, akik saját kifejezési módjukat használták, s a kor és a környezet által nyújtott eszközökkel dolgoztak. Ezért fenntartás nélkül alkalmazza mindazokat a tudományos módszereket és megközelítéseket, amelyek feltárják a szövegek értelmét azoknak nyelvi, irodalmi, társadalmi-kulturális, vallási és történelmi közegében. Ezt az értelmet jobban megragadja, ha felkutatja a forrásokat és figyelembe veszi az illető szerző személyiségét. [...] Cselekvően részt vesz a módszerek továbbfejlesztésében és a bibliatudomány előrehaladásában.

Jellemzője, hogy tudatosan követi az Egyház élő hagyományát, amelynek legfőbb célja megőrizni a kinyilatkoztatást úgy, amint arról a Biblia tanúskodik. Amint a koráb-

biakban megállapítottuk, a modern hermeneutikák kimutatták, hogy egy szöveget nem lehet úgy értelmezni, hogy ki ne indulnánk valamilyen előzetes megértésből. A katolikus exegézis a Biblia írásaihoz olyan előzetes megértéssel közelít, amely szorosan összeköti egymással a modern tudományos kultúrát és az Izraeltól, valamint az ősi keresztény közösségtől eredő vallási hagyományt. Így magyarázata folytonosságban marad azzal az értelmezési dinamizmussal, amely magában a Szentíráásban kezdődik és az Egyház életében folytatódik. Ez pedig megfelel annak a szükségszerűségnek, hogy a magyarázóknak feltétlenül affinitásban kell lennie a bibliai szöveg tárgyával. Bármiféle exegetikai munkát ez a affinitás tesz lehetővé.

Minden előzetes megértésnek megvannak azonban a veszélyei is. A katolikus exegézisnek az a veszélye, hogy a bibliai szövegeknek olyan értelmet tulajdonít, amelyet azok nem fejeznek ki, hanem a hagyomány későbbi fejlődésének gyümölcse. Az exegétának óvakodnia kell ettől a veszélytől.¹

A kereszténység – bár gyakran így tartják számon – nem tartozik a könyv vallásai közé. Hitének centrumában Jézus Krisztus személye áll, nem a könyv. Ugyanakkor, amint az iménti idézet is hangsúlyozza, a Biblia a kinyilatkoztatásról tanúskodik. Isten úgy szól az emberekhez, hogy lehetőséget ad nekik arra, hogy szóba hozzák őt. Így a kinyilatkoztatás elsősorban történelem és tanúságtétel. Megértéséhez és értelmezéséhez figyelembe kell vennünk a kinyilatkoztatás tapasztalatának időbeliségét.

(A szent szöveg)

Az Írás, a „szent írás” fogalma szervesen kapcsolódik az isteni kinyilatkoztatás gondolatához, és éppen ezért a hellénizmus világában majdnem kizárólagosan zsidó realitás maradt. Meghökkenítő hasonlóságot tapasztalunk azonban a Bibliának a hellénista judaizmusban betöltött státusza és Homérosznak a hellénista kultúrában elfoglalt helye és szerepe között (STROUMSA 1998, 9. o.). Már F. A. Wolf híres munkájában, a *Prolegomena ad Homerum*ban rámutatott a homéroszi írások és az Ószövetség kanonizációjának párhuzamos jelenségére (lásd uo. 12. o.). A keresztények alapvetően a zsidó Bibliát tették magukévá, de ennek ellenére, hangsúlyozza Stroumsa, körükben az Írások fogalma gyökeresen átalakult. A keresztény *paideia* ugyanis az Írásoknak olyan új eszméjét teremtette meg, amely tartalmában és szerkezetében egyaránt különbözik mind a zsidó, mind a görög vonatkozó elképzelésektől.

A római világ, mondja Guy STROUMSA (1998, 12. o.), a megkésetttség tudatában élt. Helyzetét az „alapvető kulturális diglosszia” fogalmával jellemezhetnénk. A kereszté-

¹ http://www.ppek.hu/konyvek/Papai_Biblikus_Bizottsag_Szentiras-magyarázat_az_Egyházban_1.pdf.

nyek a judaizmussal szemben fogalmazták meg és dolgozták fel megkésettségtudatukat. De gondolkodásmódjukat nem egy aranykorból induló s a romlás felé sodródó, illetve egy új aranykor reményét hordozó eszme határozta meg. A Héber Biblia érvényét számukra az adta meg, ami *utána* jött. Így a keresztények körében a múlthoz való viszony alapvetően átalakult: megkésettségükből erőt merítettek. Stroumsa arra is rámutat, hogy a talmudi kultúra éppígy a megkésettség érzetével kereste identitását, de a kereszténység végrehajtott egy „másodlagos kanonizációt”. Stroumsa ennek okát az Egyház Markionnal szembeni állásfoglalásában látja. A kánon kialakulása elindítja a kanonikus és eretnek dialektikáját. A kanonizáció folyamata pedig társadalmi realitást is tételez és teremt: az *insider* és *outsider* ellentétpárja az identitáskeresés és identitásteremtés szándékára mutat. Továbbá fontos leszögeznünk, mondja, hogy maga a kánon fogalma teszi szükségessé a kánon lezárását, hiszen „a kánon egy társadalom »akarlatlagos emlékezete«” (ASSMANN 1999, 18. o.).

A kánonképződés területén STROUMSA (1998, 16. o.) alapvető különbséget lát a kereszténység és a rabbinikus judaizmus között. Ez utóbbiban is létrejön és körvonalazódik a *baraitot* köre, a „külső”, tehát nem kánoni szövegek kategóriája, de ezeket a szövegeket sohasem tekintették eretnek iratoknak, vagyis olyanoknak, amelyek veszélyt jelentettek volna a formálódó ortodoxia alakulására. A Misna és az Újszövetség kanonizációja, úgy tűnik, ugyanabban a korban, a 2. század végén történt. Ez az egyidejűség valószínűleg azt a rivalizálást is tükrözi, amelyben a két csoport közös Írásuk helyes értelmezésének hermeneutikai kulcsáért küzdött. A Misnát éppígy, mint az Újszövetséget a *deuterósizis* – másodlagosság, másodlagos törvények – fogalmával jellemezhetjük (uo. 18. o.). Mindazonáltal rá kell mutatni – hangsúlyozza Stroumsa – a Misna (és később a Talmud), illetve az Újszövetség közötti különbségekre. A rabbinikus judaizmus, akárcsak a kereszténység, az Írások kánonja mellett egy más természetű kánont is létrehoz, amelyet szükségesnek tart az Írások kánonja mellett, és amelyben az Írások kánonjának kiegészítését látja. De a Misnát (és a Talmudot) nem tekinti a zsidóság az Írások részének. Ezzel szemben az Újszövetségben az intertextualitás beépül a rendszerbe: a két réteget – a Héber Bibliát és az Újszövetséget – egyszerre kell olvasni, mivel mindegyik tartalmazza a másik helyes értelmezésének kulcsát. A két korpusz olvasásmódja azonban lényegileg különbözik: az Ószövetség *typos, figura, sacramentum futuri*, amely a *kanón és alétheias, a regula veritatis*, vagyis a *regula fidei* szerint olvasandó, értelmezendő. Így a keresztény Szentírás két rétegre tagolódó szerkezete megvilágítja azt az alapvető különbséget, amely a keresztény és a zsidó identitás között fennáll (STROUMSA 1998, 20. o.). A kereszténység kanonikusnak tekinti a lefordított Szentírást, a LXX-t. Az antikvitásban az egyházatyák által kialakított

szemléletmód forradalminak tekinthető, mondja Stroumsa, mivel a lefordíthatóság hangsúlyozása az egyetemes küldetés tudatának egyik legnyilvánvalóbb kifejeződése. Az evangéliumok nyelvezete egyszerűségének (sermo humilis) felmagasztalása, valamint a *tolle, lege* mentalitás a Szentíráshoz való viszony nem mágikus jellegét emeli ki, amely egy „drasztikus demokratizálódásnak” (STROUMSA 1988, 23. o.) a jele.

Az Újszövetség az Írásokat a messiási beteljesedés felől olvassa (Lk 16,16; 10,23 – vö. Mt 13,16–17). A végső idő megkezdődött (2Kor 6,2). A születő kereszténység írásmagyarázatát a jelen eszkatologikus-messiási értelmezése határozza meg. Ez a nézőpont és látásmód a korabeli judaizmus kánonjának formálódását meghatározó szemléletet alapjaiban változtatta meg. Míg a zsidó írásmagyarázat számára a Mózesnek a Sínain adott Tóra jelentette a centrumot, a próféták és a hagiografák nem tesznek mást, mint a Tórát értelmezik; a keresztények az egész Penta-teuchust mint prófétai jövendölést a végidőként értelmezett jelen fényében olvassák, utat nyitva hol a tipologikus, hol az allegorikus olvasat számára. Martin HENGEL feltárta, hogy ennek az új, messiási, entuziaszta írásértelmezésnek a mozgatója a prófétai Lélek végidőbeli tapasztalata volt (1989, 254. kk.; vö. 1Kor 2,13 [„Ezeket hirdetjük is, de nem emberi bölcsességből tanult, hanem a Lélektől származó szavakkal: lelki dolgokat lelki embereknek magyarázva”). E lélektől ihletett írásértelmezés karizmatikus gyakorlatát pedig nem a filológiai pontosság vezérelte. Az Újszövetség szerzői szabadon „idéznak” és ötvöznek szövegeket, túlnyomórészt a LXX-át használva. El kell ismerni, hogy néhol lehetetlen megállapítani, mi az „idézet” forrása. Amit Mk 1,27 Jézusról mond, állapítja meg HENGEL (1989, 257. o.), valószínűleg az első keresztény igehirdetők hatását is jellemezte: „Milyen új tanítás ez? Hatalommal parancsol a tisztátalan lelkeknek is, és azok engedelmeskednek neki.” (Lk 4,27)

A főszereplő személyének páratlan jelentőségével Máté evangéliuma Jézus nemzetségtáblájának (1,1–17) a megkomponálása révén szembesíti az olvasót. E múltat summázó geneológia mindenekelőtt azt teszi nyilvánvalóvá, hogy a Názáreti Jézus egy korábbi történetből lép elénk. Más szóval, a róla szóló elbeszélés korábbi szövegekre épül: intertextuálisan kondicionált. Az első evangélium az ószövetségi hagyomány által megszentelt műfaj, a geneológia átvételével írja újra Izrael történetét, és írja bele ebbe a történetbe Jézusét. Az evangélisták, kiváltképp Máté és Lukács, azon fáradoznak, hogy könyvük főszereplőjének megformálása révén olvasóik megértsék, Jézus személyében beteljesedtek az emberiség és Izrael reményei. Máténál ez a szándék a könyv elején szembeszökő formát ölt, jóllehet a modern olvasó számára az egymásra sorjázó, jórészt obskúrus nevek közel sem teszik az evangélistának ezt a meggyőződését nyilvánvalóvá. Elengedhetet-

lenül fontos tehát, hogy szem előtt tartsuk, Máté evangéliuma Jézus nemzetségtáblájának összeállításakor egy jól ismert ószövetségi műfajt állít az evangélium szolgálatába. Azt mondhatnánk, hogy ezáltal tiszteleg az Ószövetség előtt, de a nemzetségtábla különös formájában artikulálódó *hommage* össze is foglalja azt a történelmet, amelyen keresztül az evangélista hite szerint JHVH a beteljesedés küszöbéhez vezette népét. Ugyanakkor ehhez a megszentelt hagyományhoz folyamodva az evangélista feladatot is szab az olvasónak. Ezt így összegezhethetnénk: ha meg akarod érteni Jézus személyét és történetét, akkor olvasd az Ószövetséget!

Az Ószövetségben elsősorban a Teremtés, illetve a Krónikák első könyvére jellemző a nemzetségtáblák jelenléte. Nóé (Gen 5,1–31) és Ábrahám (Gen 11,10–32) története egyaránt genealógiával kezdődik. Az 1Krón 1–9 pedig genealógiák segítségével foglalja össze az emberiség és Izrael történetét Ádámtól Saulig. E műfaj használatával Máté evangéliuma annak az igényének is hangot ad, hogy az evangélista által megkezdett narratívát a bibliai történet folytatásának tekinti. Továbbá, tekintettel a Geneziszre alludáló felütésre – minden bizonnyal ezt a célt szolgálja az evangélium allúzióként is értelmezhető első két szava (*biblosz geneszeósz*, „[Jézus Krisztus] eredetének a könyve”) – az is valószínűnek látszik, hogy könyvét úgy tekinti, mint a Teremtés könyvének pandanját. Jézust Dávid és Ábrahám fiaként bemutatva úgy állítja elének, mint dávidi messiást.

Több szakember (pl. HÜBNER 1997, 46. o.) arra is rámutatott, hogy az Újszövetség szerzői nem szent, normatív szövegek megformálásában látták a szerepüket. Sokkal inkább az Írások értelmezőiként kívánták alakítani és őrizni olvasóik új, keresztény identitását. Mondhatnánk, az *Alttestamentler* szerepében lépnek elének.

(Az euangelion alapszerkezete)

Nyilvánvaló, hogy Jézus igehirdetésének a Mk 1,14–15-ben található foglalatára csupán az *euangelion*, az „örömhír” alapszerkezetét akarja elének tárnai, hiszen elképzelhetetlen, hogy Jézus igehirdetése nem állt másból, mint Isten országa közelségének megállapításából és két felszólító módban használt igéből. Mi az evangélium, az örömhír Márk szerint a jelen szövegösszefüggés alapján? Mindenekelőtt arra kell rámutatnunk, mondja Jean DELORME (1990, 278. o.), hogy a Jézus által meghirdetett evangélium nem tárgy-szerű, általános leírása valaminek, ami egy távolságtartó harmadik személyű elbeszélésben is alakot ölthet, hanem olyan nyelvi esemény, amely az egyes szám első személyű beszélő és a többes szám második személyű hallgatóság között létesül. De csak akkor történik meg, ha a hallgató a meghirdetett szó címzettjeként értelmezi önmagát, ha magára vonatkoztatja a felszólítást. A bűnbánatra való

felszólítás azt implikálja, folytatja érvelését Delorme, hogy aki beszél, úgy tekinti a hallgatóságot, mint akik közvetlenül nem alkalmasak az örömhír befogadására, nem képesek arra, hogy azt mint „jó hírt” (eu-angelion) ismerjék fel. Így Jézus igehirdetésének architektúrája arra is fényt vet, hogy az általa felajánlott „jó” nem feleltethető meg a hallgatóság korábbi életmódja által követett értékrendnek. Az *euangelion*ban felragyogó igehirdetés tehát vágyat akar ébreszteni a hallgatókban, de anélkül, hogy ezt a vágyat azonnal kielégítené.

Jézus szava kapcsolatot teremt az „evangélium” és Isten között. Mindazonáltal az „Isten evangéliuma” birtokos szerkezet tágas ambivalenciának ad helyet: utalhat az evangélium eredetére, de azt a jelentését sem zárhatjuk ki, hogy az „evangélium” Istenről beszél. Tiszteletben kell tartanunk ezt az ambivalenciát, mivel a 14. vers az előbbi, a 15. vers viszont az utóbbi értelmezés mellett szól. Így a meghirdetett evangélium Jézus önértelmezésére is fényt vet. Elénk tárja, hogy alakja akkor ragyog föl igazán, amikor az általa meghirdetett „jó hír” mögé húzódik.

Sem Jézus igehirdetése, sem a közvetlen szöveggörnyezet nem ad információt a hallgatóság kilétére vonatkozólag. DELORME (1990, 281. o.) a „hirdetni” ige alakjában látja ennek okát. Folyamatos melléknévi igenevet (kérüszszón) találunk a szövegben, amely, mondja, az igehirdetés időbeli tartamát emeli ki. A szöveg így a hallgató felelősségére apellál: dönthet, hogy személyesen neki szóló üzenetként értelmezi-e, s ezáltal az igehirdetés címzettjévé teszi-e önmagát.

A 14. vers történelmi háttérbe állítja azt az eseményt – mondja Delorme (uo. 282. o.) –, amelyről csak beszélni lehet, de nem lehet rámutatni s az érzékelés tárgyává tenni. Ugyanakkor azt kell mondanunk, folytatja, hogy ez a láthatatlan esemény új fényt vet a történelmi háttérre, kiragadja a banalitás világából, és megakadályozza, hogy egyszerű kronológiai és topográfiai részletként vegyük tudomásul. Más szóval az *euangelion* a tér és az idő koordinátáit belülről alakítja át, mert hallgatója számára személyes létét teszi az Örökkévalóval lehetségessé vált találkozás alkalmává.

Hivatkozott művek

- ASSMANN, Jan 1999. *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Ford. Hidas Zoltán. Atlantisz, Budapest.
- BEAL, Timothy 1992. *Ideology and Intertextuality. Surplus of Meaning and Controlling the Means of Production*. In: Danna N. Fewell (szerk.): *Reading between Texts. Intertextuality and the Hebrew Bible*. Westminster Press, Louisville.
- BÓKAY Antal 1997. *Irodalomtudomány a modern és a posztmodern korban*. Osiris, Budapest.

- BRIGHT, John 1983. *Izráel története*. Ford. Domján János. 3. kiad. Kálvin Kiadó, Budapest.
- CALVINO, Italo 2012. *Láthatatlan városok*. Ford. Karsai Lucia. Európa, Budapest.
- DELORME, Jean 1990. Text and Context: the „Gospel” according to Mark 1,14–15. In: Th. W. Jennings (szerk.): *Text and Logos. The Humanistic Interpretation of the New Testament. Festschrift H. Boers*. SPHS, Atlanta. 273–288. o.
- FINKELSTEIN, Israel – SILBERMAN, Neil A. 2003. *Biblia és régészet. Az ókori Izrael történetének két arca*. Ford. Békési József. Gold Book, Debrecen.
- FISHBANE, Michael 1985. *Biblical Interpretation in Ancient Israel*. Oxford University Press, Oxford.
- GADAMER, Hans-Georg 1984. *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlata*. Gondolat, Budapest.
- GRONDIN, Jean 2002. *Bevezetés a filozófiai hermeneutikába*. Osiris, Budapest.
- HENGEL, Martin 1989. Die Schriftauslegung des 4. Evangeliums auf dem Hintergrund der urchristlichen Exegese. *Jahrbuch für Biblische Theologie*, 4. évf. 249–288. o.
- HÜBNER, Hans 1997. *Teologia biblica del Nuovo Testamento*. 1. köt. *Prolegomeni*. Paideia Editrice, Brescia. (Supplementi al Commentario teologico del Nuovo Testamento 5.)
- KNAUF, Ernst Axel – NIEMANN, Hermann Michael 2021. *Geschichte Israels und Judas im Altertum*. De Gruyter, Berlin–Boston. (De Gruyter Studium.)
- Pápai Biblikus Bizottság 2001. *Szentírásmagyarázat az Egyházban*. Ford. Székely István. Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest. Web: <http://www.ppek.hu/k225.htm>.
- RÖMER, Thomas 2007. *The So-Called Deuteronomistic History. A Sociological, Historical and Literary Introduction*. T & T Clark, New York.
- STROUMSA, Guy G. 1998. The Christian Hermeneutical Revolution and its Double Helix. In: L. V. Rutgers et al.: *The Use of Sacred Books in the Ancient World*. Peeters, Leuven. 9–28. o. (Contributions to Biblical Exegesis and Theology 22.)

A szabad művészetek és a zene „megkeresztelése” Szent Ágoston műveiben

2. rész

■ GÓGL ÍRISZ

A tanulmányok rendjében s ezáltal a lélek felemelkedésében tehát a zene a negyedik lépcsőfok. Ennek leküzdése során az értelem észreveszi magában a számok tanulmányozásának szükségességét. Hátravan még a másik érzék, a látás, amellyel szintén keresni kell a szépséget, s csak ezután mondhatjuk el, hogy a számok minden érzéki szennytől megtisztultak. A látható szépségben az értelemnek az alakok (figurae), az alakokban a mértékek (dimensiones), a mértékekben pedig a számok (numeri) tetszenek. Körülnézve a világban, olyan vonalakat, alakokat és idomokat keresett, melyeket az ész fog össze. Ezeket a jelenségeket elkülönítve és elrendezve megalkotta a geometriát. Bár amit a szemek látnak, az sokkal silányabb annál, mint amit a lélek lát, azért itt is még egyszer felfedezi az értelem, hogy a szépséget a számok bizonyos összefüggése okozza. A szem számára az értelem az érzéki testek formája által fedte fel magát, a természetfeletti formáknak és mértékeknek a szépségét a lélek szemével lehet csak látni; ezt a célt szolgálja a tudományok utolsó két lépcsőfoka, melyeken feljutva a lélek újjászületik a számok segítségével. Az égi mozgásokban a csillagok meghatározott pályájában és az ezek által kiszabott szabályos időközökben is a mérték és a szám uralmát

vette észre az értelem, s ezeket a csillagászat (asztronómia) tudományába foglalta.¹

A hetedik tudományt, az aritmetikát Ágoston nem említi ezen a néven, inkább körülírja, mint például „számok törvényszerűségei”² talán azért, mert túl szűknek érzi ezt a fogalmat. Mindemellett nyilvánvaló, hogy az érzékektől már megszabadított, tiszta számok vizsgálata a tudományok koronája. Mivel az előző tudományokban az értelem mindent számszerűnek (numerosus) talált, s a saját magában levő mértékeket (dimensiones) a legigazibbaknak, míg az érzékelhető dolgokban levőket csak ezek árnyékának látta, ezért megpróbálta bebizonyítani a lélek halhatatlanságát. Rájött, hogy erre csak a számok segítségével képes, sőt, hogy ő maga a Szám, vagy benne vannak a számok, amelyek felé törekszik. Így ezt a számot minden erejével megragadta – s ez a megragadás nem más, mint az aritmetika tudománya –, mint amely elvezet a teljes igazsághoz (*De ord.* II. 15. 43). Ez a számtudomány jóval túllépi a hagyó-

¹ Ágoston astrologiának nevezi: *De ord.* II. 15. 42.

² *De ord.* II. 5. 14: *in numerorum necessitatibus*.

mányos számtan kereteit, teológiai és pszichológiai tartalommal töltve meg azt.

A szabad tudományokban levő sokféleség egy egyszerű és biztos igazságban (verum) foglalható össze. Ez a számokban rejlik, s aki ehhez eljut, az Ágoston szerint művelt ember. „Hiszen az ilyen már nem vaktában keresgéli azon isteni dolgokat, melyeket nemcsak hinni kell, hanem vizsgálni, megérteni és megtartani is.”³ Ezzel a véleményével Ágoston követi az alexandriai hagyományt, s ellentmond Tertullianusnak. A *Vallomásokban* később azt írja, hogy nem az érzékeivel jutott hozzá a tudományokhoz, hanem a saját szívében (cor) ismert rájuk, tehát ezek az igazságok már ott voltak, még mielőtt tanult volna róluk (*Vallomások* X. 10. 17). A végtelenség fogalmának és elemeinek ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy valaki Istent vagy a saját lelkét kutassa. A végtelenség kérdésének megválaszolásához az egyszerű és érzékfeletti számok (numeri simplices atque intelligibiles) felfogása vezet el. Ez a számdoktrína püthagoreus eredetű, és Varrónál is megtalálható. E kutatásnak azonban külső és belső feltételei vannak: értelmesség, megfelelő mennyiségű idő ráfordítása, szenvedélyes vonzódás a tudományokhoz, és végül, de nem utolsósorban: a tudományok említett rendjének követése. „Mert noha ezek az ún. »szabad művészetek« mind az élet módjára, mind a dolgok megismerésére hasznosan tanulmányozhatók, hasznos voltukhoz eljutni igen nehéz, s csak olyannak sikerül, aki ifjú korától fogva tehetséges, és kitartóan, állhatatosan foglalkozott velük.”⁴ Ágoston itt nevezi először *ars*nak a tudományokat, ugyanis eddig mindig a *disciplina* szóval illette őket, későbbi művében, a *Vallomásokban* pedig *doctrinának* nevezi ezeket.⁵ Az összes művészetéről (ars) elmondható, hogy van teste (corpus) és lelke (anima). A teste nem más, mint a tudomány tartalma, és a kiművelt emberekre tartozik. A lelke pedig a tudomány isteni ereje és természete, amit a hit misztériumai által is ismerni lehet.⁶ A komolyabb kérdésekről azonban, mint például az isteni rend, a rossz, a világ teremtése, csakis a tanulás rendjében lehet beszélni.

A tudományok körének tanulmányozása során az értelem fokozatosan elfordult az érzékektől, és most már kész arra, hogy önmagán és a saját lényegén töprengjen. Ez azt jelenti, hogy a lélek most már önmagában van, mert önmagára reflektál, és ez a tevékenység a sajátja. A lélek visszatérése önmagába porphyriosi gondolat, aki egy egész művet szentelt ennek a témának *De regressu animae* címmel.

De Ágoston szerint a léleknek meg kell haladnia ezt a fokot, törekedvén arra, hogy megragadja azt, ami fölötte van, és ami a hatalmát adja. Ez a Szám, azaz az isteni intellektus. Ágoston azért tesz némi engedményt azok számára, akik nem érzik képesnek magukat arra, hogy elsajátítsák „a jó vitatkozás és a számok hatalmának tudományát”⁷. Ebben a meghatározásban benne rejlik az *artes liberales triviumra*, illetve *quadriviumra* való kettéosztása. Tehát akik ezeket mind megtanulni nem képesek, azok foglalkozzanak csak a számokkal vagy csak a dialektikával, akiknek pedig még ez is sok, azok ismerjék meg, hogy mi az Egység (unum), és ez mit jelent a számok rendjében. A tudományok körének ez a fokozatos szűkítése valójában arra volt jó Ágostonnak, hogy rámutasson az egyik lényeges dologra, ami mindenhol megtalálható, és ami felé törekszik minden. A filozófia két ága is ezt kutatja: az egyik a lélekről szól, s lehetővé teszi, hogy megismerjük saját magunkat, s ezért ez kedvesebb nekünk; a másik Istenről szól, s ez az értékesebb, mert ebből megismerhetjük eredetünket, s ez boldoggá tesz minket. Az előbbi a még tanulók első lépése, az utóbbi azoknak való, akik már tanultak. A filozófia tulajdonképpen az Egy természetét fedezi fel isteni módon. A bölcsesség elsajátításával az ember alkalmassá válik a Rend megértésére, de arra is rájön, hogy mennyire nem ismeri Istent.

Miután a szükséges tanulmányokat elvégezte, a lélek önmagába merül, s a filozófia mint tudomány elkezd önmagán gondolkodni. Felismeri, hogy benne saját magában van az értelem, és hogy az értelem maga a Szám, s belátja, hogy az értelem két fő tevékenysége, a megkülönböztetés-szétválasztás és az összekapcsolás is az Egyre irányul.⁸ A másik kulcsfogalom a tökéletesség (perfectum), ugyanis minden élő és élettelen dolog és jelenség a tökéletes egység felé törekszik. A dolgok mivoltát egységességük határozza meg (például a kő attól kő, hogy egységében van kőből, vagy az emberi kapcsolatok közül a szerelem is egyé akar válni tárgyával), s az egész sokkal kiválóbb, mint a rész (*De ord.* II. 19. 51). Mindebből az következik, hogy a legtökéletesebb szám az 1, ő a Szám princípiuma. Az ember annyiban magasabb rendű az állatoknál, hogy míg az állatok csak megalkotni tudnak számszerű és észszerű dolgokat (például a méhek lépje, a pókháló stb.), addig az ember képes felismerni a számokat. Az ember is hoz létre tudtán kívül – ma úgy mondanánk: ösztönösen – számszerű dolgokat. Erre Ágoston a beszédet és az éneklést hozza fel példának. „Azután egy jó énekes vajon nem természetes érzékével őrzi-e meg az emlékezetébe vésett ritmust és dallamot énekében akkor is, ha zeneileg képzetlen? És van-e ennél kimérten ütemesebb dolog? Ezt ő nem ismeri fel, mert tanulatlan, de

³ Uo. II. 16. 44: „...non temere jam quaerit illa divina, non jam credenda solum, verum etiam contemplanda, intelligenda atque retinenda.”

⁴ Uo. II. 16. 44: „Cum enim artes illae omnes liberales, partim ad usum vitae, partim ad cognitionem rerum contemplationemque discantur; usum earum assequi difficillimum est, nisi ei qui ab ipsa pueritia ingeniosissimus, instantissime atque constantissime operam dederit.”

⁵ *Doctrinae liberales*, lásd *Vallomások* X. 9. 16.

⁶ Például Ágoston szerint anyja ismeri a grammatika lelkét, holott a tudomány tartalma nem jut el hozzá. Uo. II. 17. 45.

⁷ Uo. II. 18. 47: „...duplici scientia bonae disputationis, potentiaequae numerorum.”

⁸ Vö. az értelem meghatározásával: *De ord.* II. 11. 30.

véghez viszi természetes képességével.”⁹ Ez az utalás a gyakorlati zenére felveti a tudás és a tehetség, illetve a képességek és a gyakorlás viszonyának kérdését. Ezzel a problémával Ágoston a *De musica* I. könyvében is foglalkozik.

Az értelem örök és halhatatlan, mert benne a számok törvényei és arányai mindig ugyanazok. Az ember azonban, noha rendelkezik ezzel a halhatatlan értelemmel, halandó lény. Ebből az következik, hogy az, amitől halandó, nem az ő sajátossága, s ezért a halhatatlan értelménél fogva a magasabb rendű felé kell törekednie, azaz a halandóból a halhatatlanhoz (lásd még *Soliloquia* II. 19. 33).

Korábban Ágoston azt írta, hogy a tudományokon való áthaladásnak és a lélek visszatérésének előfeltétele a tiszta életvitel (*De ord.* II. 8. 25). Ezt megfordítja a mű végén, mondván, hogy a gondolkodás rendje „önmaga eljut az erkölcsökhöz és a tökéletes élethez, nem csak a hit, hanem a biztos értelem útján is” (uo. II. 19. 50). Később a *Retractiones*ban (Kr. u. 427) visszavonja azt a gondolatot, hogy a szabad tudományok juttatnak el Isten ismeretéhez: „Az sem tetszik, hogy sokat foglalkoztam a szabad tudományokkal, melyek sok szentéletű ember számára ismeretlenek, és sokan, akik ismerik őket, nem szentéletűek” (*Retract.* I. 3. 2) Azt is bánja, hogy „nem igazán jámbor” filozófusokat éretnesnek tüntetett fel – itt lehetséges, hogy a neoplatonikusokra gondol.¹⁰

A *De ordiné*ben két filozófiai áramlat hatását vehetjük észre. Központi tétele, hogy tudniillik a hét tudomány hét lépcső, amelyek fokozatosan vezetik az embert, illetve a lelket az érzékelhetőtől az érzékfelettihez, és ez valójában a filozófiára való törekvés, az újplatonikusok hatását mutatja. A Szám központi szerepe püthagoraszi örökség, amelyhez minden bizonnyal Varro és Plótinosz írásain keresztül jutott el Ágoston.¹¹

Ágoston egy későbbi művében, a *De doctrina christiana*ban (A keresztény tanításról) már elhalványul a neoplatonikus befolyás, és helyét a hangsúlyosabb kereszténység veszi át. A keresztény nevelés területén már csak modellként jelenik meg az *artes liberales* rendszere, és kibővíti azt néhány más tudománnyal, amelyek csak annyiban értékesek, amennyiben hozzájárulnak az írásmagyarázathoz, segítenek megérteni a Bibliát. Mit kell tehát tudni a művelt keresztény embernek? Görög és héber nyelvet, természeti ismereteket (botanika, földrajz stb.), a számok jelentését,

⁹ Uo. II. 19. 49: „Deinde quis bonus cantator, etiam si musicae sit imperitus non ipso sensu naturali et rhythmum et melos perceptum memoria custodiat in canendo? Quo quid fieri numerosius potest? Hoc nescit inductus, sed tamen facit operante natura.”

¹⁰ Vö. *De ord.* II. 10. 28. és az előző részben az Ágoston életéről szóló fejezetet.

¹¹ *De ord.* I. 20. 54. Itt Ágoston mint kiváló tanítót ismeri el Püthagorasz, s ugyanott a II. 20. 53-ban Alypius a következő szónoki kérdést teszi fel Ágostonnak: „Hát nem Püthagorasz bevált, méltán elismert, tiszteletre méltó tanítását állítottad szemünk elé ma?”

asztronómiát, történelmet és zenét. Ezek arra jók, hogy az ember megértse a Szentírást és a példázatokat. A retorika és a dialektika a Biblia igazságainak megvédésére és meggyőző magyarázatára szolgál, egyedül a matematika az, ami a dolgok természetében rejlik, és örökkévaló.

Ágoston az első, aki megállapítja a kapcsolatot a hét művészet között, és aki az *artes liberales* önmagában zárt egységnek tekinti. Amikor részletesen leírja őket, arra törekszik, hogy megmutassa azokat a kötelekeket, amelyek egyseget képeznek belőlük, és amelyek a filozófia felé viszik a tudományokat, melyeknek célja az Egy elérése. Az értelem felfedezi, hogy minden művészetet vagy tudományt a Szám irányít, s ennek következtében az értelem a Számhoz törekszik. A lélek csak akkor merészelheti szemlélni Istent, ha a művészetek rendet és harmóniát teremtettek benne, s ezáltal átszellemült, vagyis meghatározott formát adott önmagának. Mindez nem más, mint az üdvözülés és igazság útja, amely a Rendhez és a Számhoz vezet.

Ágoston esztétikája és a zene

Ágoston esztétikája és teológiája – miként ez korai dialógusaiból kitűnik – két alapfogalomra épül. Ezek a Szám és az Egy, illetve az egység. Ágoston a számokat és számviszonyokat mindennel kapcsolatba hozza: érzékeléssel,¹² emlékezettel, gyakorlati cselekvéssel, s ezek egyúttal az esztétikai élvezetet is okozzák. Ebben a tekintetben Ágostonra hatott egyrészt a püthagoreus és sztoikus eredetű szám-, arány-, illetve harmóniaelmélet, amelyet valószínűleg római forrásokból ismert, és Platón *Timaiosza*, amely szintén püthagoreus gyökerekre nyúlik vissza. Ágoston tehát valamiféle keresztény püthagoreizmust képvisel, ugyanis ő is a számot teszi a dolgok lényegévé. A szám és az elvont formai elrendezés olyan elvek, amelyek biztosítják a világ helyes menétét, és a világot végül is a lélekkel rokon zenévé változtatják. A szám teszi a világot azzá, ami, és megmutatja az üdvözülés és a szellemi megértés útját. Az alkotó művész szelleme fölött áll az örök szám a bölcsességben, és a szépségnek és a létnek is a számban van a lényege (*De libero arbitrio* II. 42–45). A világ teremtése során Isten számokat hozott működésbe (*De mus.* VI. 17. 56). A szám tulajdonképpen harmónia, amely megnyilvánul a teremtett világban, például az emberi test részei között. Az értelem úgy találja meg a vele rokon lényegeket, hogy fokozatosan elvonatkoztatja a tárgyak mérhető aspektusait, mígnem a tiszta mértékkel, illetve számmal egyesül, s ez a legtisztább szám maga az Egy (*De ord.* II. 18. 48). Minden dolog mérték szerint megalkotott, ezért összhangban áll az Eggyel, és ezért nincs abszolút rútság, csak viszonylagos formátlanság. Ezenkívül minden tökéletes, ami az Egy, azaz Isten formáját, minden

¹² Lásd a *De musicában*: *numeri sensuales*.

formák legszebbikét másolja, például a kör, az oktáv vagy a jambus (*De ord.* I. 7. 18; *De mus.* VI. 11. 30).

„Minden szépség formája az egység” – írja Ágoston egyik levelében (*Epist.* 18. *ad Coelestinum* 2). Amiként Ágoston felállítja a geometriai formák tökéletességi sorrendjét aszerint, hogy több vagy kevesebb bennük az egység, úgy ezt teszi a ritmikus mozgásokkal is. Azok a különbek, amelyek egységesebbek (például egyenlő hosszúságú részekből állnak), amelyekben számszerű egyenlőség van.¹³ Ágoston tehát a püthagoraszi arányelmélet mennyiségi viszonyait minőségi, a minőségi különbségeket mennyiségi szempontból értékeli: nagyobb egység – nagyobb tökéletesség. A rész és egész kapcsolatáról a *Vallomásokban* ír, ahol kétféle szépséget különböztet meg: magának az egésznek a szépségét és a részeknek az egészhez való megfelelő viszonyában rejlő szépséget: „Mi hát a szép? S mi a szépség? Mi az, ami csábít és összebékít a dolgokkal, miket megszerettünk? Hiszen ha nem lenne bennük dísz és ékesség, nem vonzanának bennünket? Megfigyeltem és rájöttem, hogy más az, ha valamely test: egész és ezért szép, s ismét más, ha azért tetszik, mivel illően alkalmazkodik máshoz, mint a test része a maga egészéhez, vagy a saru a lábhoz s így tovább.” (*Vallomások* IV. 13. 20) Csupán érdekességképpen jegyzem meg, hogy Ágoston a látható tárgyak esztétikai formáját szépségnek, a hallható dolgokét pedig kellemességnek nevezi.

Ágoston a zenét nemcsak mint elméleti tudományt, hanem mint hangzó valóságot is az Istenhez vezető egyik útnak tekinti. Többször is említi, hogy ő milyen érzékeny volt a zene megindító hatására. „Nagy megindulásomban ó, mennyit zokogtam himnuszaid és énekeid nyomán. Ezek olyan édes szavakkal csendülnek egyházad ölén. Belecsörgedeztek fülembé a szavak és szívemben föltündökölt az igazság. Így kapott lángra bennem a jámborság parazsa, patakokban csordogált a könnyem, és jól éreztem bennük magamat.” (Uo. IX. 6. 14) CHADWICK szerint a manicheusok zenéjének különleges ünnepélyessége is hatással lehetett Ágostonra (1986, 13. o.). Milánóban megismerkedik az időmértékes himnuszokkal. Tőle tudjuk, hogy ezeket Ambrosius püspök az arianusok által üldözött néppel énekelte (385 k.), amikor éjszakánként a templomban virrasztottak, s azt is hozzáteszi, hogy mindez keleti mintára történt (*Vallomások* IX. 7. 15). Ágoston azt is megmondja, hogy a himnusz az Úr dicsőségét zengő dal, amelyet három alapvető sajátosság jellemez: „...a dicséret, Isten és az ének” (idézi RESCIGNO-GARAVAGLIA 1987, 14. o.). Ágoston tudta azt is, hogy a megfelelő zene képes a szavak jelentését eljuttatni a lélek mélyébe: „Azonban az a tapasztalatom, hogy több melegséggel és jámbor kegyességgel hajlítják lelkünket az áhítat tüzéhez ezek a szent igék, ha így énekszárnyon zengenek, mint ha ének nélkül. Azután meg szívünk különféle érzelmei dallamban s éneklésben a maguk sajátos módján

törnek elő, s ez a mód, valami rejtett rokonság erején, életre kelti viszont az érzelmeket is.” (*Vallomások* X. 33. 49) Az örvendezés azonban szöveg nélkül is lehetséges, sőt: „Aki ujjong, nem használ szavakat, hanem a szavak nélküli öröm hangját.”¹⁴ Amikor fiatal volt, nélkülözhetetlennek tartotta a zenét az életben mint a vigasztalás forrását. Érettebb korában erre mindenesetre kevesebb ideje volt, de megmaradt a mellett a véleménye mellett, melyet Platón téziseiből merített, hogy tudniillik a zene és a lélek között „rejtett rokonság” van.¹⁵ Egy művészet sem annyira független az öt érzékszervből legalább négytől, és egyik sem annyira matematikai alapelvek által irányított, mint a zene. Az értelemnek az a mindennél bámulatosabb képessége, hogy fel tudja idézni a zenét anélkül, hogy fizikai hangot hallana, Ágoston számára átütő erejű bizonyítéka a lélek felsőbbrendűségének a testhez viszonyítva.

Mint az előző fejezetben láttuk, a zene a szabad művészetek kereteiben az egyik összekötő kapcsot jelenti a lélek számára a szavak érzéki világa és az érzékfeletti számok között. A lépcsőzetes átmenetet a szabad művészetek tanításától a teológia iránti komoly elkötelezettségig jelzi a *De musica* hat könyve, amelyet Ágoston 387-ben kezdett írni Milánóban, de Afrikában fejezte be. A hat könyvből négy kizárólag a metrum és a ritmus technikai tárgyalása, azaz mai értelemben vett verstan. Ágoston később folytatni szándékozta tanulmányát a hangmagasság elméleti kérdéseivel, de ezt soha nem írta meg, nyitva hagyva ezt a területet Boëthius számára (CHADWICK 1986, 45. o.). Akárcsak a cassiacumi dialógusok, a *De musica* is párbeszédés formában íródott: egy Mester – aki nyilvánvalóan Ágoston – és egy Tanítvány beszélgetése, de a hatodik könyv – témájánál fogva – átalakul a Mester monológiává.

Az első könyvben a zene meghatározásával és a tudással való kapcsolatával és számszerű mozgásokkal (motus) foglalkozik Ágoston. Azt mondja, kell, hogy legyen olyan tudományág, amely összefoglalja mindazt, ami a szavakban számszerű és művészi,¹⁶ és ezáltal különbözik a grammatikától. Ez a tudomány a zene, pontos meghatározása pedig: „A zene a helyes ütemképzés tudománya.”¹⁷ Ez a meghatározás állítólag Varro *Disciplinae* című művének hetedik könyvére vezethető vissza (EDELSTEIN 1929, 71. o.), és megtalálható Ágoston utáni szerzőknél is, mint például Sevillei Isidorus (*Etymologiae* III. 15. 1). A definíció első eleme, a *modulatio*¹⁸ a latin *modus* szóból származik, amely jelent mértéket, mennyiséget s ebből fakadóan időmérté-

¹⁴ Idézi RESCIGNO-GARAVAGLIA 1987, 9. o.: „Qui iubilat, non verba dicet, sed sonus quidem est laetitiae sine verbis.”

¹⁵ *Vallomások* X. 33. 49: *occulta familiaritas*.

¹⁶ *De mus.* I. 1. 1: „...disciplina, quae quidquid in huiusmodi sit vocibus numerosum artificiosumque contineat.”

¹⁷ Uo. I. 2. 2: „Musica est scientia bene modulandi.”

¹⁸ Fajcsék Magda műfordítása alapján a továbbiakban ütemképzésnek fogom nevezni, lásd: *Az égi és földi szépről*, 87. o.

¹³ *De mus.* VI. 10. 25.: *aequalitas numerosa*.

ket, ütemet, sőt dallamot is. A belőle képzett ige a *modulor*: ütem szerint mér, ütemre dalol. Ágostonnál a *modulatio*, azaz az ütemképzés a helyes mozgás ismerete és alkalmazása, amikor a mozgást önmagáért végezzük, s így önmagában gyönyörködtető (*De mus.* I. 2. 3). Kérdés, vajon mi a „helyes” (bene). Helyesen cselekszik az, aki nem él vissza az a mozgással (motus), amelyet mértékre szabott voltánál fogva jónak tarthatunk, azaz nem ad elő ezzel például pajzán éneket vagy táncot. Ezt az okfejtést Ágoston is egy kicsit szórásalhasogatónak érzi, ezért nem is sokat foglalkozik vele. Ami a tudományt (scientia) illeti, itt előkerül néhány – a mai zenész számára is fontos – probléma: például a művészet és az értelem viszonya, valamint ehhez szorosan kapcsolódva az utánzás szerepe. Az utánzás (imitatio) sokféle úgynevezett művészetnek része (például a fülemüle énekének), de önmagában nem az, a tanítás során azonban elengedhetetlen szerepe van. A művészet hozzákapcsolja az értelemhez az utánzást, s így mindkettő jellemző sajátossága lesz. A másik fontos kérdés: a zene művelése mennyiben függ a tudástól és mennyiben a gyakorlottságtól? A tudás az értelemből ered, de a kézügyesség, például a húrok pengetése a gyakorlásnak köszönhető. Tehát aki ügyesen zenél, az nem feltétlenül tudós is, s a zenei érzék is – akár a szép zene megítéléséről, akár a muzikális játékról van szó – valamiféle természetes ösztön eredménye. A színészek¹⁹ például nem is törekednek a zene megértésére, mert nem fontos számukra más, csak a siker hajszolása. Ebben az ítéletben is tetten érhető az, hogy Ágostonnál a zenének, illetve az erről való tudásnak morális jelentősége van.

Ezután Ágoston kifejti, hogy a mozgások (motus), mivel van hosszúságuk, számokkal mérhetők, és két mozgás egymáshoz viszonyítva is mérhető s így egymás közötti számszerű különbséggel kifejezhető. Ezekből az úgynevezett észszerű (rationabilis) mozgásokból, amelyek egész számmal mérhetők, jön létre az időmérték (modus), s ami ezeken kívül van, az észszerűtlen, szabálytalan (irrationabilis). Ezután az észszerű mozgásokat is tovább csoportosítja matematikai törvények alapján. Ebből levezetve felállítja a számok sorrendjét, s megállapítja, hogy melyik mennyiben különb a többinél. Az 1 és a 2 a számok alapjai. Az 1 a számok kezdete, s minden szám tőle származik. A 2 pedig mind a szorzás, mind az összeadás eredője, és tulajdonképpen két kezdet. Belőlük keletkezik a 3, amely a legtökéletesebb, mert kezdet, közép és vég egyben. Ezeket bizonyos csoportosításban egymás mellé állítva megszületik a négy ($1 + 3 = 4$, $2 + 2 = 4$). Az első négy szám segítségével pedig eljuthatunk a tízhez ($1 + 2 + 3 + 4 = 10$), s ilyen módon ezek megadják a további rendet. Mindezek ismeretére azért van szükség, mert a számok szabályai kényszerítik formába a mozgások mértékeit (*De mus.* I. 11. 18). Az ér-

¹⁹ Latinul *histriones* – nekik az ókorban énekelniük és táncolniuk is kellett.

zékelésnek vannak korlátai, ezért hiába arányos egy mozgás, ha túl nagy időbeli határokon belül zajlik, képtelenek vagyunk érzékelni, ezért csak rövidebb időmértékekben gyönyörködünk.

A másodiktól az ötödik könyvig Ágoston a ritmust, a metrumot és végül a verset tárgyalja, azaz a zenét kizárólag ritmikai nézőpontból. S hogy ez miért nem grammatika, arról úgy vélekedik, hogy amikor a szavakban gyönyörködünk, akkor a számok bizonyos mértéke okoz élvezetet, és ezek úgy jutnak a fülhöz, ahogy a ritmus követeli. Ez elentétben áll a grammatikával, ahol a hagyomány dönti el, hogy egy szótag hosszú vagy rövid (uo. II. 1. 1–2).

A hatodik könyv egészen más jellegű, mint az előzőek, és némiképp független is tőlük, ezt valószínűleg később írta Ágoston. Ebben újra kifejtette Platón, illetve Püthagorasz véleményét, mely szerint matematikai alapelveken nyugszik minden a Világegyetemben, és ezek a vezérfonalai a Világegyetem gondviselészerű elrendezésének. Különösen a *Timaios*ban Platón azt tanította, hogy a lélek valódi szerkezete arányok (rationes) által meghatározott, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a zenei hangközök arányaihoz, és ugyanezek határozzák meg a bolygók közti távolságot is, hiszen a lélek megalkotása is arányos részek kiszakításával és összerakásával történt (vö. *Timaios* 35a–d). Ágoston ehhez mint keresztény gondolkodó azt teszi hozzá, hogy a számarány, azaz *ratio numerorum* az az elv, amely halhatatlan, örök, és amelynek alapján felfoghatjuk Isten lényegét és megítélhetjük a hangzó számokat. Ágoston maga is külön kiemeli a hatodik könyv jelentőségét a *Retractationes*ban: „Azután hat könyvet írtam a zenéről, mint azt már az előbb említettem. Közülük éppen a hatodik lett a legnevezetesebb, hiszen megismerésre méltó dolgokról volt benne szó; hogyan lehet a testi és a lelki dolgokból, bár változó időmértékek által, mégis a megváltozhatatlan mértékhez eljutni, amely már a megváltozhatatlan igazságban van meg, és így értelemmel átfogni Isten láthatatlan dolgait és az általa alkotott dolgokat.”²⁰

De, mint ez a *Retractationes*-beli átértékeléseire általában is jellemző, Ágoston hozzáteszi, hogy a Krisztusban való hit nélkül ez a tudás semmit sem ér, s az e világi bölcsesség csak az elmúlásba vezet.

Összefoglalás

A zene a legősibb civilizációk óta jelen van az emberek életében, és mindig valamiféle misztikus, emberfeletti dimenziót képviselt. A zenének ezt a különleges, megfoghatatlan

²⁰ *Retract.* I. 11. 1: „Deinde, ut supra commemoravi, sex libros de Musica scripsi. Quorum ipse sextus maxime innotuit, quoniam res in eo digna cognitione versatur, quomodo a corporalibus et spiritualibus, sed mutabilibus numeris, perveniatur ad immutabiles numeros, qui jam sunt in ipsa immutabili veritate, et sic invisibilia Dei, per ea quae facta sunt, intellecta conspiciantur.”

tulajdonságát minden korban valamilyen isteni eredettel próbálták megmagyarázni. Nem volt ez másként a kereszténységben sem, ahol az antikvitásból örökölt szabad művészetek kereteit felhasználva a zenét az isteni tudományok közé emelték. Ágoston volt az első, aki az *artes liberales* olyan filozófiai rendszerként magyarázta, amely elvezet Istenhez. Ennek során „megkeresztelte” a zenét is, ami nála még a művészet és a tudomány határán van, szemben a későbbi keresztény gondolkodással, ahol már csak a tudomány kap helyet. A „megkeresztelés” a számok segítségével történt, amelyek lehetnek hangzóak, de a lélek mozgásaiból adódóak is. Mindkettőt befogadja az emlékezet, de az egyensúlyt és harmóniát az érzékelhető számokban (azaz ritmusokban) nem ismerjük fel tisztán és maradandóan, hanem csak árnyékszerűen. A lélek nem kívánna ezt az egyensúlyt, ha valahol már meg nem ismerte volna. Ez a hely nem időbeli vagy térbeli, hanem Isten mindenek feletti és örök világa. Ennek megragadására kell törekednie az embernek a zene megismerése által, amennyire csak lehetséges, már ebben a világban is. Mert ahogy Platón mondja: „Az ember egész életének ritmusra és harmóniára van szüksége.” (*Prótagorasz* 326b)

Bibliográfia

Ágoston összes művei latin nyelven

MIGNE, Jean-Paul (szerk.) 1861. *Patrologiae cursus completus. Series latina*. 32. köt. Paris.

Forrásművek

De doctrina christiana = Ágoston, Szent: *A keresztény tanításról*. Ford. Vároosi István. Szent István Társulat, Budapest, 1944.

De libero arbitrio = Ágoston, Szent: *A szabad akaratról* (De libero arbitrio). Ford. Hegyi Fábián. In: *Fiatalkori párbeszéd*. Szerk. Vanyó László. Szent István Társulat, Budapest, 1986. (Ókeresztény írók 11.)

De musica = Ágoston, Szent: *A zenéről* [részletek]. Ford. Fajcsek Magda. In: Redl Károly (szerk.): *Az égi és földi szépről. Források a későantik és a középkori esztétika történetéhez*. Gondolat, Budapest, 1988. 87–94. o.

De ordine = Ágoston, Szent: *A rendről* [részletek]. Ford. Fajcsek Magda. In: Redl Károly (szerk.): *Az égi és földi szépről. Források a későantik és a középkori esztétika történetéhez*. Gondolat, Budapest, 1988. 74–86. o.

- Etymologiae* = Sancti Isidori Etymologiarum. In: Jean-Paul Migne (szerk.): *Patrologiae cursus completus. Series latina*. 82. köt. Paris, 1830.
- Prótagorasz* = Platón: *Prótagorasz*. Ford. Faragó László. In: *Platón összes művei*. 1. köt. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984. (Bibliotheca Classica) 173–266. o.
- Soliloquia* = Augustinus, Aurelius: *Beszélgetések önmagammal* (Soliloquia). Ford. Ladocsi Gáspár. In: *Fiatalkori párbeszéd*. Szerk. Vanyó László. Szent István Társulat, Budapest, 1986. (Ókeresztény írók 11.)
- Timaios* = Platón: *Timaios*. Ford. Kövendi Dénes. In: *Platón összes művei*. 3. köt. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984. (Bibliotheca Classica) 307–410. o.
- Vallomások* = Augustinus, Aurelius: *Vallomások*. Ford. Vároosi István. Gondolat, Budapest, 1987.

Szakirodalom

- CHADWICK, Henry 1986. *Augustine*. Oxford University Press, Oxford – New York. (Past Masters)
- DEHNERT, Edmund John 1969. *Music as Liberal Art in Augustine and Boethius*. In: *Arts libéraux et philosophie au Moyen Age. Actes du 4. Congrès International de Philosophie Médiévale, Montréal 1967*. Montréal–Paris. 987–991. o.
- EDELSTEIN, Heinz 1929. *Die Musikanschauung Augustins nach seiner Schrift „De musica”*. Eschenshagen, Ohlau in Schlesien.
- FRANK, Erich 1975. *Augustin und das Griechische Denken*. In: *Zum Augustin-Gespräch der Gegenwart*. 1. köt. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. (Wege der Forschung 5.)
- HADOT, Ilsetraut 1984. *La naissance du cycle des sept arts libéraux dans le neoplatonisme et le conditions de sa reception par le Moyen Age chretien*. In: *uő: Arts libéraux et philosophie dans la pensée antique*. Etudes Augustiniennes, Paris. (Textes et Traditions 11.) 101–136. o.
- PERL, Carl Johann 1955. *Augustine and Music. The Musical Quarterly*, XLI. évf. október. 496–510. o.
- RESCIGNO, Eduardo – GARAVAGLIA, Renato 1987. *A keresztény és világi ének a középkorban*. Ford. Tallián Tibor. Zeneműkiadó, Budapest.
- SCHERER, Wilhelm 1909. *Des hl. Augustinus sechs Bücher „De musica”*. *Kirchenmusikalisches Jahrbuch*, 22. évf. 63–69. o.
- TRAPÉ, Agostino 1987. *Szent Ágoston, az ember, a lelkipásztor, a misztikus*. Ford. Ladocsi Gáspár. Szent István Társulat, Budapest.
- VANYÓ László 1980. *Az ókeresztény egyház és irodalma*. Szent István Társulat, Budapest. (Ókeresztény írók 1.)

Diakóniai stratégia a Magyarországi Evangélikus Egyházban

2023–2030

■ GREGERSEN-LABOSSA GYÖRGY

Előzmény

A Magyarországi Evangélikus Egyház (MEE) Zsinata határozatban¹ kérte fel az MEE Diakóniai Bizottságának elnökét, hogy a zsinat részére – hasonlóan az oktatási ágazathoz – dolgozza ki az evangélikus diakónia stratégiáját. Ennek eredeti határideje 2022. november 25. volt, amit azonban – az előterjesztő kérésére – a zsinat módosított 2023. február 25-re, amikor a Magyarországi Evangélikus Egyház XI. Zsinatának 13. ülésén a zsinat egyhangúan elfogadta a diakóniai stratégiát.²

A határidő módosítását azért kérte az előterjesztő, mert a műhelymunka alatt nyilvánvalóvá vált, hogy a készülő anyag szerkezete, tartalma és a közreműködő szakemberek által elkészített tanulmányok különböző stílusa szükségessé teszi az alaposabb szerkesztési munkát, amelynek nyomán koherens szöveg formálódhat. Ehhez nyilvánvalóan több időre volt szükség. A szerkesztésben arra törekedtünk, hogy a törzsszövegben, a tételtekben is összefoglalva jelenjen meg a stratégia. A mellékletekben ugyanakkor kisebb tanulmányok születtek a diakóniában dolgozó szakembereink tollából. Ennek eredményeként az elkészült szöveg végül nagyobb merítést hozott, és valójában három célt szolgál. Egyrészt a történeti áttekintésből kiindulva pillanatfelvételt ad az evangélikus diakónia jelenlegi állapotáról, tehát informatív egyházunk népe és a hazai, sőt külföldi külső partnerek számára is. Másrészt tartalmazza – az eredeti határozatnak megfelelően – a stratégiai célokat 2030-ig. Harmadrészt tananyag, amelynek alapján az EHE Diakóni-

ai Központ kezdeményezésére a szociális területen dolgozóknak akkreditált továbbképzés³ engedélyeztetése zajlott.

A stratégiát a zsinat elfogadta, de a benne foglaltakra továbbra is munkaanyagként tekintünk, és arra törekszünk, hogy a stratégiai elvek az evangélikus diakóniában inspiráló erővel hassanak. Az előzményekhez tartozik még az is, hogy az evangélikus diakóniának eddig is volt egy stratégiai jelleggel bíró dokumentuma, amelyet 2009-ben fogalmaztunk meg azzal a céllal, hogy a diakóniai szolgáltatásokkal érintkezésbe kerülők (igénybe vevők, munkatársak, a magyar szociálpolitikai és külföldi partnerek, támogatók és médiumok) számára röviden összefoglaljuk szolgálatunk teológia alapját és célját. A diakóniai alapelvek⁴ ugyanakkor a továbbképzési portfólióinkban kiemelt szerepet játszó, „Keresztény házban dolgozom”⁵ elnevezésű alapozó akkreditált diakóniai tréning tananyagába is beépültek.

A stratégia szerkezete és fajsúlyos fejezetei

A stratégia első nagy fejezete a *Kontextus* címet kapta, amelyben teológiai és történeti összefoglaló olvasható, mintegy kibontva mai szolgálatunk történeti, teológiai és lelki alapjait. Mindez arra a kimondott stratégiai célra is felhívja a figyelmet, hogy evangélikus diakóniánk teológiai reflexióját a stratégiai időszakban is intenzíven folytatni óhajtjuk. Ennek fontos része, hogy a kortárs diakóniával foglalkozó teológiai munkát figyelemmel kísérjük, és lehetőség szerint a munkába is bekapcsolódunk. Külföldi partnereinkkel –

¹ 7/2022. (II. 26.) zsinati határozat a diakóniai stratégia kidolgozásáról.

² 4/2023. (II. 25.) zsinati határozat a diakóniai stratégiáról. „A Magyarországi Evangélikus Egyház zsinata az egyház szervezetről és igazgatásáról szóló 2005. évi IV. törvény 104. § (2) bekezdés a) pontja alapján az egyház rövid- és középtávú fejlesztéseket meghatározó diakóniai stratégiáját elfogadja...”

³ „Tudásbővítés, általános és alapvető ismeretek elsajátítása az egyházi és nem egyházi gondoskodást nyújtó intézményrendszerben” – SZOC-Munk – MOEE-T-46/2022.

⁴ <https://diakoweb.webnode.hu/lelek/diakoniai-alapelvek/>.

⁵ „Keresztény házban dolgozom – Elköteleződés a szociális, diakóniai hivatásunkban” – S-10-128/2020.

mindenekelőtt a bajor partnerkapcsolat keretein belül, de nem kizárólagosan – egyre intenzívebb kapcsolatot kell kiépíteni. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem (EHE) Diakóniai Képzési Központjának szerepe ebben kiemelkedő. Ugyanakkor az utóbbi évek biztató jelei közé tartozik, hogy az EHE különböző képzéseiben részt vevők közül többen diakóniai jellegű témát választottak szakdolgozatukhoz, az 1951 utáni diakónia történeti feldolgozását pedig Buda Annamária végzi készülő doktori disszertációjában.⁶

Összegezve: „...egy stratégiaalkotás során az egyházban nagyon fontos, hogy az előttünk járt nemzedékek hitét, küzdelmeit, tévedéseit megismerjük, és tanuljunk belőlük. A mai evangélikus diakónia is egy folyam vagy láncolat része. [...] Nekünk mindennap úgy kell végeznünk szolgálatunkat, hogy az utánunk jövő nemzedékek is kapcsolódhassanak hozzánk.”⁷

A stratégiába beépítésére került a fent említett diakóniai alapelvek teljes szövege is.

Az első fejezetben még két fontos témát tárgyal a stratégia, amely az egyházi jogalkotást érinti. Az alapelvek ki mondják, hogy a diakónia az állami és egyéb ágazati szereplőkkel (társegyházak, egyéb fenntartók, érdekvédelmi és civil szervezetek) aktívan részt kíván venni a magyar szociálpolitika, újabb nevén gondoskodáspolitikai formálásában. Ebben a munkában nagy szerepe van a különféle állami jogszabályok véleményezésének, új kezdeményezések megfogalmazásának. Ugyanakkor fontos, hogy a diakónia egyházi jogi kereteit is figyelemmel kísérjük, és a zsinat részére módosításokat vagy új szempontokat fogalmazzunk meg, amelyek törvénymódosítást is eredményezhetnek. A stratégia része, hogy a diakónia konkrét jelzést ad arra nézve, hogy az elkövetkezendő zsinati üléseken mely törvények esetében indokolt a változtatás. Három olyan területet jelöltünk meg, amely stratégiailag fontos: az intézményvezetők nyugdíjazásával kapcsolatos jogi keretek kialakítása,⁸ a diakóniai alap egységesítése⁹ és a gyülekezetek nem önkéntes diakóniai szerepvállalásának jogi egyértelműsítése.¹⁰

A társadalmi és ágazati helyzet értékelése is a bevezető fejezet része, amelyhez mellékletként egy kis tanulmány társul. A főszöveg összefoglalója és a tanulmány együtt alapvető információkat szolgáltat a stratégia tanulmányozójának arról, hogy milyen társadalmi közegben is végzi szent szolgálatát az evangélikus diakóniai napjainkban.

A második fejezet az *Evangélikus Diakónia* címet viseli. A stratégia röviden összefoglalja és gazdag melléklettel ki-

egészítve bemutatja azokat a szolgáltatási formákat, amelyekben az evangélikus egyház gyülekezeti vagy országos fenntartásban jelen van. Mintegy rezüméje a leírtaknak a következő idézet: „2010-ben a diakóniai stratégiát a Diakóniai alapelvek keretében fogalmaztuk meg. Az ebben rögzített stratégia fontos eleme volt a szükségletalapú átfogó szociális szolgáltatási kínálat létrehozása. Ennek megfelelően az elmúlt évtizedben az MEE diakóniája a Szociális törvény szerinti szolgáltatások csaknem mindegyikét beépítette szolgáltatási portfóliójába. Különösen figyelemreméltó, hogy 33 évvel ezelőtt az evangélikus diakónia intézményi profilja alapvetően csupán kétféle ellátási formából állt: idős és fogyatékkal élő személyek ápolása, gondozása.”¹¹

A fenti idézet arra utal, hogy az 1989 utáni politikai fordulattal a diakónia területén is tágas tér nyílt az egyházak részére. Az első polgári kormány megteremtette a jogi kereteket ahhoz, hogy az egyházak minél intenzívebb módon vehetnek részt szociális területen is a tevékenységükben. Ennek a következménye, hogy az 1993. évi III. törvény jogerőre emelkedése óta az egyházaknak, így a Magyarországi Evangélikus Egyháznak és gyülekezeteinek történetében soha nem tapasztalt lehetőség nyílt, hogy a szociális és gyermekvédelem, sőt a felzárkóztatás területén szerepet vállaljanak. Persze a történeti igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a fejlesztések és a térnyerés intenzitását erősen befolyásolta az éppen regnáló politikai kurzus ideológiai háttere. A posztkommunista és szélsőliberális elit vezette kormányok szociálpolitikájában inkább túrt, mint támogatott helyzetben voltak az egyházak, de alapvetően a fejlődést megtörni nem, legfeljebb hátráltatni tudták azok a politikai erők, amelyek az egyházakra nem vagy csak kevésbé tekintettek partnerként. Ugyanakkor önkormányzati szinten az együttműködések mindig könnyebben kialakultak. Nagy eredménynek mondható, hogy harminchárom év alatt Magyarországon az evangélikus diakónia a szociális szolgáltatások szinte mindegyikében megjelent. Mindennek különösen akkor van jelentősége, ha a környező szintén posztszocialista országok helyzetére tekintünk (Szlovákia, Csehország, Lengyelország, Románia), ahol az evangélikus egyházak diakóniai aktivitása társadalmi szinten jóval szerényebb. Ennek egyik oka szintén az első polgári kormány jogalkotására vezethető vissza, amely – eltérve a háború előtti, alapvetően német modellt¹² követő struktúrától – a normatív alapon finanszírozott szociális szolgáltatások fenntartójának csak egyházi jogi személyt ismert el. Ez

¹¹ MEE Diakóniai stratégia 2023–30, 17. o.

¹² A belmissziós tradíció alapján a diakóniát az egyházak önálló egyházi civil szervezetekben végezték. Magyarországon erre példa a Főképviseleti Evangélikus Diakonisszaegyesület tevékenysége, amely 1924–1951 között rapid módon épült fel a német diakóniai egyesületek és alapítványok (Vereinen, Stiftungen) mintájára. A kilencvenes években az egyesület újraalakult, sőt egy ideig intézményfenntartóként működött például a diakonissza-anaház, de a fent említett okok miatt arra kényszerült, hogy intézményeit átadja az MEE-nek.

⁶ A szerző közlése alapján a disszertáció munkacíme: *A Magyarországi Evangélikus Egyház Diakóniai Szolgálatának működése a II. világháború végétől a '70-es évekig, különös tekintettel Sztelho Gábor diakóniát szervező munkásságára*. ELTE Szociálpolitikai Doktori Iskola.

⁷ MEE Diakóniai stratégia 2023–30, 10. o.

⁸ 2005. évi VIII. törvény 16/A. § és 18. § (2).

⁹ 2005. évi VIII. törvény 72. §.

¹⁰ 2005. évi VIII. törvény 80. §.

zel de jure megnehezítette, de facto meg is akadályozta, hogy az egykori és új civil szervezetek komolyabb fenntartói szerepbe kerüljenek. Az egyházi fenntartók az állammal azonos (kiegészítő normatíva), míg az egyebek alacsonyabb finanszírozáshoz jutottak. Ez a jogi helyzet – némi könnyítéssel – lényegében a mai napig fennáll. Ezért a diakóniai stratégia határozott célja, hogy a jövőben létesülő egyházi intézmények fenntartói köre ne bővüljön (MEE és gyülekezetek), sőt meghatározásra kerülnek azok a szolgáltatási formák, amelyeket kimondottan gyülekezeti hatáskörbe ajánlunk, és világos döntéseket hozunk arról, hogy melyek azok, amelyek kizárólag közegyházi fenntartásba kerülhetnek.

Az evangélikus diakónia komoly szerepet vállal az egyéb szolgáltatások terén, amelyre külön projektintézményt hozott létre az MEE. Ez a szervezet nem normatív állami támogatásból működik, hanem pályázatokból, külföldi támogatásokból és egyéb forrásokból (szponzorok, gyülekezeti adományok). A fő terület a felzárkóztatás – az oktatási, missziói és diakóniai ágazat közös területe –, amelyen szükséges volna az interdiszciplináris szemlélet erősítése. A roma lakosok által lakott településeken végzett szociális, képzési és védett munkahelyek fenntartására irányuló tevékenység történeti előképe részben megragadható az evangélikus népiskolai hagyományban. A felzárkóztatás mellett a menekültek ellátását és integrálását szolgáló projektek is ehhez a szervezethez tartoznak. Mindkét területen komoly erőforrás rejlik a gyülekezetek és intézményeink támogatásában és az önkéntes felajánlásokban. A stratégia határozott célja, hogy az Evangélikus Diakónia nevű projektintézmény szervezeti-leg fejlődjön, és a nyilvánosság bevonásával egyre nagyobb ismertséget és elismertséget szerezzen az atipikus, vagyis projektszemléletű diakóniai ellátási formákban.

A stratégia külön fejezete foglalkozik a Magyarországi Evangélikus Egyház Diakóniai Osztályának szerepével és fejlesztési irányával. Az elmúlt évtizedekben kiépült a diakóniai intézményhálózat, ami magával vonta a professzionális szakmai háttér megteremtésének szükségét. A diakóniai osztály feladata sokrétű (döntés-előkészítés, szakmai fenntartói feladatok, ellenőrzés, szakmai támogatás, külföldi képviselő, képviselő a szociálpolitika szintjein stb.). Az előttünk álló stratégiai periódusban törekedni kell arra, hogy az osztály az intézményrendszerhez igazodva épüljön ki és fejlődjön, és felkészült, elkötelezett szakemberek végezzék az osztály kötelességében a mindennapi munkát.

Gyülekezeti önkéntes diakónia

Az evangélikus diakóniának nagyon fontos része a gyülekezeti önkéntes diakónia. A diakónia az oltártól indul ki (W. Löhe), és újra ezen a helyen találjuk meg a szolgálatunk igazi forrását, a megfeszített és feltámadott Úr Jézus Krisztust. Ő a szolgálatába von minket, majd elküld. Az úrvacsorai li-

turgia zárómondata éppen erre utal: „Menjete, és hirdesétek az Úr halálát és feltámadását! Tanúskodjatok szeretetéről! Megízleltétek a bűnbocsánat örömét, építsetek hát a testvéri közösséget az emberek között megbocsátással és áldozatos szeretettel!” Mandátummal indulunk, és a mandátumnak része az áldozatos szeretet (martúria-koinonia-leiturgia-diakonia). Az áldozatos szeretet a gyülekezetben realizálódik, majd expanzív módon hat a társadalom különböző szintjeire. Ezen a ponton, a gyülekezet és a templom falain kívül a mandátum intézményesülhet, de a forrás soha nem változik. Éppen ezért nagyon fontos, hogy a látható egyház élete a világban szervesen épüljön fel.

Kívánatos, hogy minden gyülekezetünkben legyen informális, de inkább formális önkéntes diakóniai szolgálat (látogatócsoportok, segítőkörök, adománygyűjtő akciók stb.).¹³ Ennek persze feltétele, hogy a gyülekezetben téma legyen a diakónia (istentiszteleti önkéntesség, egyetemes könyörgés, bibliaóra, hittan, presbiteri ülés, ifjúsági kör stb.), és adjon meg az egyház is minden segítséget a gyakorlati megvalósításhoz. A diakóniai stratégia része, hogy ezen a területen előrelépünk az előttünk álló időszakban. Az oltáriszentség komolyanvétele és a gyülekezeti diakóniai kezdeményezések támogatása teremthet olyan helyzetet, amelyben a diakónia intézményesülése is megfelelően alakulhat ki.

„Stratégiai kérdés, hogy a MEE Diakóniai Bizottsága milyen gyülekezeti diakóniai kezdeményezéseket támogat a jövőben:

1. A formális diakóniai önkéntesség fejlesztését, új csoportok létrehozását, meglévők képzését (Háló – gyülekezeti önkéntesképző tréning).
2. Meglévő civil szervezetek (alapítványok, egyesületek) működésének segítését, adott esetben együttműködések támogatását, jogi és gazdasági tanácsadást. Meglévő, finanszírozott civil keretek között zajló szociális szolgáltatások esetén annak a vizsgálata, hogy miként lehet hatékonyabban egyházi fenntartásba venni a szolgáltatást.
3. Minden alulról jövő, tehát egyházközségi kezdeményezés esetén (pl. magán-, civil vagy önkormányzati megkeresésre) megvizsgáljuk a tervezett diakóniai tevékenység[hez adott] szakmai, jogi és gazdasági lehetőségeket, hogy a helyi egyházközséggel együttműködve átgondolt döntések születessenek.
4. Vannak bizonyos szolgáltatások, amelyeket kimondottan gyülekezeti működtetésben előnyös megszervezni. Ide tartozik a családi bölcsőde, tanoda vagy egyéb felzárkóztatást szolgáló ellátási formák.”¹⁴

¹³ „A formális önkéntesség tudatosságot, professzionalitást és dokumentált tevékenységet jelent. A formális önkéntes munka fontos elemei a fogadószervezet, az önkéntesstratégia, az önkéntesprogram, az önkéntes maga, az önkéntesszerződés, az önkénteskoordinátor és a mentor.” In: GALAMBOS 2021, 343. o.

¹⁴ MEE Diakóniai stratégia 2023–30, 24. o.

Szorosan ehhez a témához tartozik az egyházi civil szervezetek kérdésköre. A fenti történelmi okok miatt az egyházi civil szervezetek szerepe háttérbe szorult. Persze vannak kivételek, mint például a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet, amely komoly hazai és nemzetközi projekteket visz. A Fébé Evangélikus Diakóniai Egyesület vagy a Magyar Evangélikus Ifjúsági Szövetség (Mevisz) a saját útjukon járnak, és főleg tagdíjából, támogatásokból és pályázati forrásokból működnek. Gyülekezeti és intézményi szinten viszont jellemző, hogy a meglévő alapítványok (egyesületek) többsége alig funkcionál. A stratégia része, hogy ezen a területen is szervezetfejlesztés és racionalizálás történjék.¹⁵

Intézményes diakónia

Az evangélikus diakóniára jellemző, hogy nagyobb arányban vannak jelen az országos fenntartású intézmények. Összehasonlítva a gyülekezeti és az országos fenntartású intézmények szolgáltatásait, az látható, hogy a gyülekezeti fenntartású intézmények leginkább az idősellátás terén, illetve a gyülekezet közvetlen környezetében tevékenykednek, míg egyes országos fenntartású intézmények szolgáltatási portfóliója sokrétűbb, más célcsoportokra is kiterjed, és nagyobb intézmények esetében régiós lefedettséggel működik.

Szolgáltatástípusok ¹⁶	Szolgáltatások száma	
	Gyülekezeti fenntartás	Országos fenntartás
Biztos Kezdet gyerekház	1	
Tanoda		1
Bölcsőde		1
Család- és gyermekjóléti szolgálat		2
Családi bölcsőde	5	12
Családok átmeneti otthona		2
Nevelőszülői hálózat	1	3

Népkonyha	1	10
Szociális konyha	7	13
Falugondnoki szolgáltatás	1	6
Tanyagondnoki szolgáltatás	3	4
Fejlesztő foglalkoztatás		6

Házi segítségnyújtás	8	9
Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás		2
Időskorúak nappali ellátása	5	12
Idősek otthona	6	31

Támogató szolgáltatás	1	5
Fogyatékos személyek nappali ellátása		6
Fogyatékos személyek tartós bentlakásos ellátása		5
Támogatott lakhatás fogyatékos személyek részére		7
Fogyatékos személyek átmeneti és rehabilitációs ellátásai		4

Hajléktalan személyek nappali ellátása		1
Hajléktalanok átmeneti ellátásai		2
Hajléktalanok otthona		3

Szenvedélybetegek nappali és közösségi ellátásai	2	3
Támogatott lakhatás szenvedélybetegek részére		1
Szenvedélybetegek rehabilitációs ellátása		1
Szenvedélybetegek tartós bentlakásos ellátása		2
Pszichiátriai betegek átmeneti és rehabilitációs ellátásai		2
Pszichiátriai betegek otthona		1

Fejlesztési irányok

A stratégia fontos része az intézményhálózat fejlesztése.¹⁷ Az egyházi közvéleményt és vezetést leginkább az foglalkoztatja, hogy milyen elvek alapján vesz át az egyház államtól vagy önkormányzatoktól (esetleg civil vagy magán fenntartóktól) szociális és gyermekvédelmi intézményeket. A stratégia leírja az eddigi átvételek hátterét és a jövőbeni várható fejlesztések előtti döntéshozatal módját. Utóbbi években az intézményrendszer fejlesztésének legelérhetőbb formája az átvétel volt. Kétségtelen tény, hogy 2010–11 óta a magyar kormány kiemelt célja, hogy az egyházakat egyre szélesebb körben vonja be a szociális ellátórendszer működtetésébe. Ugyanakkor a fontolva haladás módját választva bocsátkozunk átvételi tárgyalásokba. Legfontosabb elvek:

- A meglévő intézmény szolgáltatási körét bővítjük.
- A térség evangélikus jelenlétét erősítjük és a lelkésmegtartó képességet növeljük a területileg illetékes egyházközségben.
- A helyi önkormányzattal kialakítható hosszú távú szakmai és pénzügyi együttműködés lehetősége. Érezhető az önkormányzatok, magánbefektetők és ci-

¹⁵ Lásd GALAMBOS 2021, 335–342. o.

¹⁶ A táblázat 2023. januári adatokat tartalmaz.

¹⁷ Az evangélikus diakóniai intézmények elhelyezkedése az alábbi térképen látható: <https://www.google.com/maps/d/edit?mid=17ECoh-HfRKS1jzxYH83h6b5SwkxS1D3tD&usp=sharing>.

vil szervezetek részéről is az igény az evangélikus egyházzal való együttműködésre. A további állami intézmények átvételének egyik fontos feltétele a stratégiai időszakra tekintve, hogy mostani válságos világpolitikai helyzet után sikerül-e az egyházaknak a kormányzattal olyan hosszú távú megállapodást kötni, amelynek keretében az esetek többségében leromlott állapotban átvett infrastruktúra felújításához forrásokat biztosít az átadó. Ugyanakkor szívesen tárgyalunk önkormányzatokkal, ha új építésű szolgáltatás átadásáról van szó, és a működtetés területén is hosszú távú együttműködést ajánl a partner (például ellátási szerződésben rögzített támogatást). Másik fő kérdés a humán erőforrás kérdése, ami leginkább az ágazati bérezés rendezését és a képzési rendszer támogatását jelenti.

Pénzügyi helyzet és újszerű fejlesztési formák mint a stratégia részei

„Az intézményhálózat ingatlan- és eszközállományát folyamatos értékcsökkenés jellemzi. Miközben az elmúlt években az államtól tulajdonba is kapott intézmények ingatlanjai sok milliárd forinttal növelték az egyház vagyonát, az ingatlanok és ingóságok értékcsökkenése a pénzügyi beszámolóknak kimutatható. Az elmúlt években minden energetikai fejlesztés (KEOP, KEHOP) valódi jelentőségét a váratlan energiaválság hatásai között érzékeljük igazán.

Fejlesztési irányok:

- Meglévő ingatlanok energetikai fejlesztése állami és uniós forrásokból.
- Ingtalangazdálkodás, vagyis a meglévő ingatlanvagyon mobilizálása, új ingatlanok építése.
- Állami források bevonása, kormányzati támogatás igénylése az átvett intézmények modernizálására vagy kiváltására.
- Atipikus finanszírozási formák alkalmazása. Például a kivitelező előfinanszírozza a beruházást, majd hosszú távú bérleti konstrukcióban más partnerrel (például az önkormányzattal) együttműködve az intézmény törleszti az építési költségeket. Ebbe az irányba mutat az is, ha állami (támogatott) hitelből épít az egyház új épületeket, és a működtetés költségeibe belekalkulálja a törlesztést. A legjobb megoldás a vegyes finanszírozás, amely egyharmad önrészt, egyharmad állami vagy önkormányzati részt és egyharmad magán- vagy banki részt biztosít a beruházáshoz.

Az evangélikus diakóniai intézmények az értékcsökkenés fékezésére, új beruházásokra, modernizációra csak önerőből minimális forrást képesek előteremteni. Az állam 100%-os intenzitású támogatása a Magyarországi Evangélikus Egyház esetében nehezen elérhető. Így új forrásteremtési lehetőségeket kell találni. Magán-, banki, külföldi befektetők (egyházak) részére kell biztonságos – akár be-

fektetési – lehetőségeket biztosítani. Ugyanakkor jobb saját (közegyházi) ingatlangazdálkodással is teremthetők források, és azon is el kellene gondolkodni, hogy az egyház kötvényekbe fektetett pénzének legalább egy részét nem kellen-e inkább a saját ingatlanfejlesztésünkre fordítani visszatérítendő támogatások formájában. Az elkövetkező időben a diakóniai stratégia része, hogy pilotprojektek formájában kezdeményezésre kerüljenek új, kis kockázatú, de működő finanszírozási formák...¹⁸

Gyermekvédelmi rendszer, gyermekjóléti struktúra támogatása

A diakóniánk gazdag hagyománnyal rendelkezik a gyermekvédelem területén. Az árvák támogatása mindig kiemelt fontosságú volt a gyülekezetekben is. Ugyanakkor a belmissziós mozgalom hatására Magyarországon alakultak egyházi árvaházak (lásd BROCSKÓ 1896), és számos módos evangélikus nemes és polgár tett alapítványokat a szegény gyermekek és fiatalok támogatására. Az egykori erzsébetvárosi Szegényház téren (ma Rózsák tere) épült fel a protestáns árvaház, amelyben ma evangélikus kollégium működik. A 20. században pedig Szezhlo Gábor nevét kell említenünk, aki a második világháború alatt zsidó gyermekeket mentett, majd a háború után átmenetileg vagy végleg árván maradt gyermekekkel és fiatalokkal megalapította a legendás budai Gaudiopolis gyermekállamot.

Az utóbbi évek kiemelkedő diakóniai kezdeményezése volt, hogy a szociális ellátórendszer mellett a gyerekvédelem területén is megjelent az evangélikus diakónia. A korábban alapított családok átmeneti otthonai mellett immáron négy nevelőszülői hálózat működik evangélikus fenntartásban (Nyíregyháza, Gödöllő, Budapest, Szombathely). E hálózatok működtetése és új nevelőszülők toborzása szintén nagy lehetőség a gyülekezeti tagjainknak. A stratégia része, hogy a nevelőszülői hálózatokat fejlesszük, és a gyülekezetek fokozott támogatására is szükség van. A gyermekek ellátásának másik diakóniai formáját a bölcsődék jelentik. Ezek közül is ki kell emelni a családbölcsőde-hálózatunkat, amely szintén dinamikusan fejlődött az elmúlt tíz esztendőben. Ez egy olyan – eredetileg Skandináviából származó – szolgáltatás, amely kis létszámban és családias légkörben látja el hároméves korig a gyermekeket. A magyar társadalompolitika kitűzött célja a negatív demográfiai trend megváltoztatása, amelynek fontos eleme a gyermekjóléti szolgáltatások, így a bölcsődék támogatása. Ez azt jelenti, hogy a hálózat fejlesztésére állami forrásból nyílik lehetőség. A stratégia egyik fontos pontja, hogy ez az ellátási forma minél inkább a helyi gyülekezetek fenntartásba kerüljön, mert olyan szolgáltatásról van szó, amely bizton-

¹⁸ MEE Diakóniai stratégia 2023–30, 30. o.

ságosan végezhető gyülekezeti keretek között. Ugyanakkor a szakmai munkát gazdagítani kell fejlesztő pedagógiai és gyógypedagógiai tartalommal. A gyógypedagógia és fejlesztés diakóniai karakterű oktatási feladat. Nagyon fontos ezért, hogy egyházunk végre elhatározásra jusson, és megalapítsa az evangélikus egységes gyógypedagógiai módszertani intézetet (EGYMI).¹⁹ Bár e téma gazdája egyházunkban az oktatási ágazat, de ahogy a felzárkóztatás esetében is megjegyeztük, ez is olyan terület, amelyen csak interdiszciplináris szemlélettel végezhető sikeres munka. „A diakónia az iskolában, iskola a diakóniában” képzés éppen ennek az elmélyítésére szolgál pedagógusok és diakóniai munkatársak részére egyaránt.

Személyiségvédelem

A diakóniai stratégia fontos része a személyiségvédelem kérdése. Sajnos evangélikus diakóniai intézményben is előfordult már és a jövőben is előfordulhat visszaélés. Az abúzusmegelőzés és áldozatvédelem összefoglaló neve a személyiségvédelem, mert e terület minden dimenziójára fel kívánjuk készíteni a diakóniával kapcsolatba kerülőket (ellátottak, munkavállalók, hozzátartozók, külső szereplők stb.). E sokrétű munka fontosságára tekintettel készült egy melléklet a stratégiához, amely leírja, milyen lépéseket tett ezen a területen a diakóniai ágazat. E témához is készült képzési program, amelynek engedélyeztetése zajlik, és ősztől minden intézmény számára elérhető lesz. Nagyon kényes, ugyanakkor fontos stratégiai kérdés, hogy az evangélikus diakónia minden szereplőjét felkészítsük és támogassuk ezen a területen is.

Képzés – EHE Diakóniai Képzési Központ

Nagy eredménye a Covid-terhes időszaknak, hogy az MEE Országos Presbitériuma és az EHE szenátusa megalapította a diakóniai képzések központját. Szintén önálló tanulmány írja le részletesen a központ működését és a fejlesztési terveket. Néhány év tapasztalata alapján érezhető, hogy a hagyományos EHE-képzésekhez képest a sokszínű diakóniai továbbképzési portfólió és a dinamikusabb működési keretek nehezen illeszkednek a meglévő keretek közé. Ugyanakkor nagyon fontosnak tartjuk, hogy a szakirányú képzések, tréningek, kötelező továbbképzések, konferenciák a diakóniai munkatársak részére a képzési központ

¹⁹ „Az MEE és Magyarország Kormánya között létrejött átfogó megállapodás révén támogatásban részesül az új óvodák alapítása, a meglévők bővítése, valamint egy egységes gyógypedagógiai módszertani intézet (EGYMI) létrehozása.” <https://www.evangelikus.hu/tevekenysegeink/neveles-oktatas>.

szervezésében zajlanak. Ugyanakkor a szupervizor – diakóniai mentor és az összel induló mentálhigiénés szak is azt mutatja, hogy érdemes továbblépni és a nappali, esti képzések körében megszervezni a diplomás gondoskodáspolitikai szakemberek képzését és a vezetőképzést. Mindez teológiai modulokkal kiegészülve már középtávon elérhetővé teszi egyházunknak a diplomás diakónusok szolgálatba állítását is.

Diakóniai lelkeség: diakónus – diakonátus

A diakóniai lelkeség témaköre nagyon fontos része a stratégiának. Kiemelt szakmai és ekkleziológiai kérdés a diakónusok szolgálatba állítása és magyar evangélikus diakonátus megszervezése. A diakonátus egyfajta országos spirituális és szakmai közösséget jelent az intézményeinkben dolgozó, konfirmált munkatársaknak és a gyülekezeteinkben diakóniai önkéntes szolgálatot végző egyháztagnak. A diakónusi lét alapja a „szentségi kommunio”, tehát az úrvacsorai közösség. Szervezeti háttérrel pedig az egyháztól de jure független, ahhoz mégis ezer szállal kötődő civil szervezet, a Fébé Evangélikus Diakóniai Egyesület adja. A diakónusi szolgálat megszervezése és működtetése a stratégia egyik kiemelt célja.

Diakóniai lelkészek

Egyházunk törvénye szerint minden evangélikus, így diakóniai intézményben is kötelező a rendszeres lelkészi-papi szolgálat. Diakóniánkban az esetek többségében gyülekezeti lelkészek részmunkaidőben látják el ezt a tevékenységet. E kör a jövőben bővíthet a kórház és esetleg a börtönlelkészek körével. A DLMK szervezeti fejlesztése elengedhetetlen az elkövetkező stratégiai időszakban.

Záró gondolatok

A stratégiaalkotás a tudatos és minőségi munka jele, amely a diakóniában különösen is fontos. A „szociális piacon” az evangélikus egyház komoly szereplőként van jelen, de ezt a pozíciót őrizni és erősíteni kell. Ezért is fontos, hogy 2030-ig immáron rendelkezünk egy zsinat által elfogadott dokumentummal, amelynek alapján feladatainkat és kommunikációnkat alakíthatjuk. Az elkészült stratégia egészének közlésére e kiadvány keretei között nincs lehetőség, de a végleges formátum rövidesen elérhető lesz. Ugyanakkor a stratégia legfontosabb fejezetei – a kiegészítő tanulmányok ismeretében – kiváló lehetőséget adnak arra, hogy újabb tanulmányok és szakmai anyagok jelenjenek meg a *Lelkipásztorban* és más kiadványokban.

Bibliográfia

Források

2005. évi VIII. törvény az egyház intézményeiről. <https://zsinat.lutheran.hu/torvenyek/hatalyos-toervenyek/2005.%20evi%20VIII.%20toervenye%20az%20egyhazi%20intezmenyeirol.pdf/>.
- 4/2023. (II. 25.) zsinati határozat a diakóniai stratégiáról. https://zsinat.lutheran.hu/torvenyek/zsinati-hatarozatok-tara/zsinatih_20220226.pdf/view
- 7/2022. (II. 26.) zsinati határozat a diakóniai stratégia kidolgozásáról. https://zsinat.lutheran.hu/torvenyek/zsinati-hatarozatok-tara/zsinatih_20220226.pdf/view
- A Magyarországi Evangélikus Egyház Diakóniai Szolgálatának alapelvei. <https://diakoweb.webnode.hu/lelek/diakonai-alapelvek/>.

MEE diakóniai stratégia 2023–30. <https://diakoweb.webnode.hu/diakonai-strategia/>.

Hivatkozott művek

- BROCSKÓ Lajos 1896. *A budapesti protestáns országos árvaegyesület és árvaházának története. 1859–1895.* Hornyánszky, Budapest. Web: https://medit.lutheran.hu/files/monografia_1896_brocsko_a_budapesti_protestans_orosz_arvaegyesulet.pdf.
- GALAMBOS Ádám (szerk.) 2021. *Épüljetek fel lelki házzá! Gyülekezetfejlesztési program.* MEE Gyülekezeti és Missziói Osztálya, Budapest. Web: https://medit.lutheran.hu/files/galambos_adam_epuljetek_fel_lelki_hazza_evangelikus_gyulekezetfejlesztési_program_2021.pdf.

K Ö N Y V R E C E N Z I Ó ◀

Száguldás és dermedtség

Van-e helye az egyházaknak a mai fejlett demokratikus társadalmakban?

■ KRÁMER GYÖRGY

ROSA, Hartmut: *Demokratie braucht Religion.* Kösel, München, 2022.

Hartmut Rosa német szociológus *Demokratie braucht Religion* (A demokráciának szüksége van a vallásra) címmel önálló kötetként megjelent előadása a Németországi Protestáns Egyház (EKD) würzburgi egyházkerületének konferenciáján hangzott el 2022. január 17-én. Az egyházi körökben is jól ismert szociológus (aki a Keresztény Egyházak Konferenciájának 2023. júniusi tallinni nagygyűlésének is egyik főelőadója lesz) olyan kontextuális kérdésfelvetéssel fordul az egyház felé, amely számunkra is tartogathat kihívást jelentő gondolatokat. Kérdésfelvetése nem azzal az igénnyel hangzik el, mint amit még soha senki nem vetett volna fel, gondolatmenete inkább abból a szempontból érdekes, hogy mi gyakran egy más perspektívából tesszük fel a kérdést: hogyan tud megmaradni az egyház a mai társadalomban? Az előadás ugyan a német társadalom kritikáján keresztül keres választ a kérdésre, mégis teljesen egyértelműen felismerhetőek a párhuzamok. Az előadás, mint ahogyan a cím is mutatja, nemcsak a keresztény egyházakról, hanem általában a vallásokról állítja azt, hogy szükség van rájuk, mégis a keresztény egyházak részletes elemzésére szűkíti mondanivalóját. Ebben a rövid recenzióban szeretném összefoglalva ismertetni az előadást, azzal a reménységgel, hogy ezek a gondolatok segítenek saját egyházi alapkérdéseink megválaszolásában is.

Hartmut Rosa elméleti szociológus egyenesen és következetesen teszi fel a kérdést: szükség van-e az egyházakra a mai társadalomban? Gondolatmenetét arra alapozza, hogy a társadalom jelentős része gondolja úgy, hogy az egyházak anakronizmusként, egy letűnt társadalmi valóság maradványaként vannak már csak jelen. Nem egyszerűen az egyháztagnak számának csökkenése mint probléma, nemcsak az egyházakat megrengető botrányok okoznak gondot, hanem az egyház létére rákérdezve jutnak sokan arra a következtetésre, hogy a mai társadalomban már csak a sokféle hiszékenység és babona között foglal helyet az egyház. Rosa azonban a címben feltett kérdésre határozott igennel válaszol, és azt mondja, hogy a mai társadalomnak, különösen is a demokratikus társadalmaknak elemi szükségletük az egyházak jelenléte, működése. Erre a következtetésre a mai társadalom elemzésén, annak konkrétan meghatározott hiányosságán és a hiányosságot betölteni tudó egyházi kompetenciák bemutatásán keresztül jut el.

A száguldó és mégis megdermedt társadalom

Rosa társadalomkritikája abból indul ki, hogy a mai piacgazdaságra berendezkedett társadalom egyre gyorsabban és gyorsabban kénytelen élni. Míg száz évvel ezelőtt az emberek éppen annyi energiát fordítottak az életük működteté-

sére, amennyire szükség volt annak fenntartásához, addig a mai ember folyamatosan egyre több és több energiát használ fel. Mindennek eredetileg az volt a célja, hogy az élet, amelyet élünk, folyamatosan egyre jobb legyen. A gyorsulás ott indult meg, amikor a családok azért kezdtek el egyre többet dolgozni, hogy a gyermekeiknek már jobb és könnyebb élete legyen. Ezt a gyorsuló tempót fokozta a piacgazdaság folyamatos fejlődésigénye. Ahhoz, hogy a gazdaság fejlődhesen, folyamatosan egyre hatékonyabban kellett működnie, egyre jobb, fejlettebb, modernebb eszközökre volt szükség a gazdasági fejlődés fenntartásához. Ez a gazdasági, társadalmi gyorsulás strukturálisan része az életünknek. Nem mondhatjuk azt, hogy lassítsunk, hiszen a tíz évvel ezelőtti mobiltelefonjaink is éppen eleget tudtak, vagy az évekkel ezelőtt fejlesztett autók, mosógépek, használati eszközök is bőven elegendőek voltak a szükségleteink kielégítésére. Nem lassíthatunk, mert akkor a gazdaság azonnal összedől, emberek százazrei veszítik el a munkahelyüket, összeomlik az egészségügy, az oktatás, a szociális ellátás. Gyorsulni kell, ez a feltétele a gazdasági működésünknek. A társadalom és benne az egyén tehát egyre gyorsabban száguld, egyre több energiát fektet a mindennapi működésbe. Ezt nevezi Rosa száguldó (rasende) társadalomnak.

Ez a társadalom ugyanakkor el is veszítette a fejlődésbe vetett hitét. Ma már nem olyan könnyű megfogalmazni azt, miért is akarunk folyamatosan fejlődni. Az 1980-as és 1990-es évek környékén egyértelmű célok társultak a fejlődéshez. A fejlődés miatt jobban fogunk élni, egész egyszerűen jobb lesz az életminőségünk. Tudatosan fogunk étkezni, sportolni, aludni, tudni fogjuk, hogyan kell élni, és ehhez meg is teremtjük majd a feltételeket. Ugyanilyen egyértelmű cél volt az is, hogy a fejlődéssel és az abba fektetett többletenergiával a következő generációnak, a gyermekeinknek jobb legyen. Rosa szerint a legtöbb ilyen cél mára nem ilyen egyértelmű, sőt inkább csalódnunk kellett a fejlődés eredményeiben. Szinte bármelyik területét nézzük az életünknek, már egyáltalán nem olyan egyszerű megfogalmazni, hogy miért is kellene ott még fejlődnünk, vagy mit is jelent ez a fejlődés.

A klímaválság, a pandémia és az Európában újra megjelenő háború még bizonytalanabbá teszi a helyzetet. Nemcsak hogy célját, értelmét veszítette a folyamatos fejlődés, de közben egy olyan érzésünk is kialakul, hogy valami mindent elpusztító végzetes esemény vagy folyamat is itt loholt a nyakunkban, amely elől menekülnünk kell. A cél ma már nem az, hogy jobb legyen, hanem az, hogy legalább a jelenlegi életszínvonalat fenn tudjuk tartani. A cél már nem az, hogy a gyermekeinknek jobb legyen, hanem az, hogy ne legyen ennél rosszabb.

Rosa nem vitatja azt, hogy a fejlődés óriási eredményeket hozott, és hogy a mai ember élete ne lenne könnyebb és biztonságosabb a fejlődés eredményeként. Egyszerűen csak megállapítja, hogy ez a fejlődés, ez a rendszerbe épült fejlő-

dés kényszerkövetkezményekkel jár. A mai társadalom tehát elvesztette a céljait, vagy éppen mélyen csalódott, közben retteg az októl a félelmetes folyamatoktól, amelyekre nincs hatása, és ezért egyfajta dermedtség lesz úrrá rajta (erstartt). A dermedtség és a folyamatos száguldás kényszere egyszerre határozza meg a mai embert.

Az agresszív üzemmód

Rosa kulcsfogalma ezen a ponton az agresszív üzemmód, amely a száguldó-dermedt társadalmat meghatározza. Közben egyre több a feladatunk, egyre nagyobb a napi teher és feszültség, közben teljesen elvesztettük a mindennapi küzdelmek célját és értelmét. Nemhogy lelkesen haladunk előre, de egyre elkeseredettebben, egyre több félelemmel küzdjük meg a mindennapokat. Ezek az egymásnak feszülő hatások robbantják ki az emberből az agresszivitást. Ez az állapot az élet minden területén agresszív üzemmódba helyez bennünket. Az egyébként a párbeszéd, a másik véleményének meghallgatásán, a másik véleményének engem is alakító hatásán alapuló demokratikus működés elvész ebben az agresszív üzemmódban. A másikra való nyitottság, a meghallgatás készségének helyébe a „másik fogja be a száját” hozzáállás lép. A társadalom ebben az agresszív üzemmódban olyan egymástól elidegenedett csoportokba, körökbe szerveződik, amelyek közt nincs már semmiféle párbeszéd. Csak a saját vélemény és a velem egyetértők véleménye számít, mindenki más idióta, mindent meg kell tenni azért, hogy ne is létezzen. A demokrácia pedig ebben az agresszív üzemmódban egyszerűen nem működik. Ez az agresszív üzemmód jellemzi a politikát is, ami egészen mostanáig a fejlődés szükségszerűségét, értelmét és nagyságát hangoztatta, és mindenkit arról akart meggyőzni, hogy a cél előttünk egyértelműen a fejlődésben van, amiért mindenkinek mindent meg kell tennie. De ugyanezzel az agresszív üzemmóddal közeledik a társadalom a természethez is. A fejlődés érdekében semmi sem szab gátat annak, hogy a természetet agresszív módon kihasználjuk, kizsigereljük.

Rosa korábbi véleménye, miszerint a demokrácia lényege, hogy mindenkinek joga legyen hallatni a szavát, elmondani a véleményét, úgy változik, hogy hozzáteszi: a demokráciában nemcsak a hangra, véleményre, de a meghallgató fülekre is szükség van. Ha mindenki csak mondja a magáét, akár teljes szabadsággal, de már senki sem figyel oda a másikra, senki sem hallja meg a másik hangját, akkor az egész értelmetlenné válik. Rosa még ennél is tovább megy gondolatmenetében, amikor 1Kir 3,9 alapján, ahol Salamon bölcsességért imádkozik, ott találjuk a 9. versben ezt a gyönyörű kérést: „...*engedelmes szívet adj nekem.*” A német szöveg itt a *hörendes Herz* fordítást hozza, vagyis „adj nekem halló szívet, Istenem”. Rosa állítása az, hogy nemcsak a szabadon elmondott véleményre, nem is csak halló

fülekre, hanem a másikat meghallgató szívre lenne szükség. A demokráciában élő embernek nemcsak mondanivalója van, nemcsak kimondja a maga véleményét, hanem képes arra, hogy meghallja a másikat. Ez a képesség, a másik füllel, szívvel való meghallásának a képessége veszett ki a társadalomból. Ez az a hiány, amely alapvetően betegíti meg a mai demokratikus társadalmakat.

A rezonancia

Rosa következő alapfogalma a rezonancia. Egy zenei képpel próbálja megértetni mondanivalóját: amikor egy koncertre beülünk, vagy autózás közben a rádiót hallgatjuk, akkor akár egy régóta ismert dallam vagy sláger hallatán is megtörténhet a rezonancia eseménye. Hallunk egy dallamot, egy régóta ismert slágert, és a dallam megszólít bennünket. Egyszer csak történik velünk valami. A dallam, a hangok elérnek és megszólítanak bennünket. A dallam hatással lesz ránk, és kivált belőlünk egy rezonanciát, történik velünk valami. Vidámak leszünk vagy szomorúak, előnt bennünket a csodálat, vagy régi emlékek törnek elő – a lényeg az, hogy történik valami, rezonálunk arra, amit hallunk. Natalitás, vagyis valaminek a megszületése az, amit átélünk. Talán nem is számítottunk rá, talán el sem hisszük, ami történik, valami mégis megtörténik. A rezonancia egyébként a fizikai definíciója szerint olyan rezgés, amikor a saját frekvenciáján rezgő tárgy átveszi egy másik tárgy rezgésének a sajátjától eltérő frekvenciáját.

A rezonancia alapfeltétele az a nyitottság, amellyel képesek vagyunk meghallani egy másik frekvenciát. Itt a németben az *aufhören* szót találjuk, amely kettős jelentésű. Egyrészt abbahagyok valamit, amivel eddig foglalkoztam, másrészt felfigyelek valamire, amit eddig nem vettem észre. A társadalom Rosa által megfogalmazott krízishelyzetében ezt a nyitottságot tartja a gyógyulás első lépésének. Abba tudok hagyni minden mást azért, hogy valami újat meghalljak.

Rosa szerint a rezonanciának négy alapeleme, eseménye van. Az első a megszólítás, hatás, befolyásolás (Affizierung). Valami megérint, megszólít, valami hatással, befolyással van rám. Ez a valami szükségszerűen nem ugyanaz, mint amit ismerek, amit megszoktam, ami része a saját gondolatvilágomnak. Ez a megszólítás lehet akár irritáló is, hiszen eltér attól, amit amúgy hallani akarok, szoktam, amit magamtól választanék. Elér egy „hang” valamilyen formában.

És itt következik a rezonancia második eseménye: a válaszom, reagálásom, tevékeny reakció erre a megszólításra (Selbstwirksamkeit). Teszek azért, hogy valamilyen kapcsolat jöjjön létre a megszólító és köztem. Mindannyian ismerjük ezt lelkészként az igehirdetésből vagy tanárként a katedrán. Hangzik a prédikáció, és látjuk, hogy mennyire nem érzük el a hallgatóságot. Van, aki ásít, másvalaki talán

el is bóbiskolt, egy fiatal a padban a telefonját nyomkodja. És van az a pillanat, amikor az, amit mondunk, megérkezik a hallgatósághoz. Látjuk a tekintetekből, a visszajelzésekből, a figyelem összpontosulásából, hogy elértük azokat, akik hallgatnak minket, rezonálnak arra, amit mondunk nekik. Ha magunk is átélünk már hasonlót hallgatóságként, akkor tudjuk, hogy ilyenkor fiziológiailag is megváltozik bennünk minden. Más lesz a szívverésünk üteme, másként fókuszálunk a tekintetünkkel, kiegyenesedünk a széken, a padban. Reagálunk a megszólításra, és abban a pillanatban élőnek érezzük magunkat.

A rezonancia harmadik eseménye a transzformáció, az átváltozás. Abban a pillanatban, amikor hagyom magam megszólítani, amikor magam is reagálok, rezonálok a megszólításra, akkor változás történik bennem. Nem vagyok, nem maradok ugyanaz, aki, ami voltam, hanem valamilyen új tapasztalat születik meg bennem. Ezt nevezhetjük az elevenség tapasztalatának. Meghatározó az, hogy ez a folyamat nem kikényszeríthető. Hiába veszem meg a drága jegyem a gyerekkorom óta magasztalt együttesem, a Pink Floyd koncertjére; ha a koncert alatt még mindig SMS-eket válaszolok meg, ha a koncert közben még mindig a fejemben forognak a meglevő feladataim, problémáim és minden, amit kézben akarok tartani, amit irányítok, ha a tennivalóim listájának elemein gondolkodom, akkor esély sincs arra, hogy ez a rezonancia létrejöjjön. És hiába mesélem mindenkinek, hogy a koncert csodálatos volt, valójában semmilyen formában nem érintett meg, csaldás volt, és unatkoztam. A rezonancia nem megvásárolható, nem birtokolható, nem kényszeríthető.

Ha a rezonancia mégis megtörténik, akkor következik a negyedik esemény. Valami új születik meg bennem. Ez az új nem kiszámítható, nem tervezhető, nem lehet előre meghatározni. Éppen ez a lényege, hogy valami egészen új születik meg bennem, amit nem láthatok előre, amit nem szoríthatok a saját határaink közé. Rosa állítása a rezonanciával kapcsolatban végül az, hogy a száguldó, de dermedt társadalomban, az agresszív üzemmódban élő ember vágyakozik a rezonanciára, szüksége van erre az élményre, amelyet elvesztett. Éppen ezért keresi is azt mindenhol. Keresi azokat a lehetőségeket, tereket, szociális közegeket, ahol a rezonancia egyáltalán létrejöhet.

Az egyház mint a rezonancia természetes helye – tér és tartalom

Ezen a ponton fejt ki Rosa előadásának végkövetkeztetését. Az egyház természetéből adódóan képes mind teret, mind tartalmat adni a társadalomban hiányzó és éppen ezért annyira keresett rezonanciának. Az egyházi terek, a templom, a gyülekezeti terem mindenben ellentétét képezik a rohanó, száguldó életmódnak. A templomok berendezése,

a liturgia elemei ugyan fejlődtek, fejlődnek most is, de korántsem abban a száguldó tempóban, mint a társadalom. A templom és a liturgia tehát képes arra, hogy megteremtse a rezonanciához szükséges környezetet. A gyülekezeti alkalmak, mint az istentisztelet, egy bibliaóra, egy gyülekezeti csendesnap kiszakíthatják az embereket a rohanásból, és segíthetnek abban, hogy a rezonanciához szükséges teret és időt, a megfelelő külső körülményeket megtalálják.

De nemcsak a külsőségek, hanem a belső tartalom is a rezonancia eseményének megteremtésére van, hiszen egy istentisztelet minden részlete maga is a rezonancia eseményére hív. A liturgia felelgető részei ugyanúgy, mint az igehirdetés, az imádság vagy az úrvacsora. Az imádság lényegét is úgy íránk le, hogy ott az ember egyszerre figyel önmagára és Istenre, megszólal, kérdez, elmond valamit, vagy éppen kér, és várja a választ, amelyet előre nem tud, de amely mégis valami egészen új megszületését teszi lehetővé benne. Másrészt az istentisztelet és a gyülekezeti alkalmak nemcsak az egyszemélyes rezonanciaélményre adnak lehetőséget, hanem egy közösségre is rátálhat az, aki részt vesz ezeken. A közös bibliaórai beszélgetésen az egymás közti rezonancia lehetősége is megteremtődik. Az úrvacsorában pedig együtt élhetjük át azt, hogy nyitottságunkban valaki megérint bennünket. A kapcsolat, a valós, az új megszületésére kész kapcsolat tehát természetes módon épül fel.

Tartalmilag is olyat nyújtanak az egyházak, ami erről a rezonanciáról szól. A hit éppen azt tartalmazza, hogy nem

céltalanul és értelmetlenül léteünk, ahol a néma és rideg, kiszámíthatatlan univerzum sorsszerű eseményei határoznak meg minket. Éppen egy olyan világlátás fogalmazódik meg a keresztyén hitben, ahol Valaki azt mondja nekem: „Ne félj, mert megváltottalak, neveden szólítottalak, enyém vagy!” (Ézs 43,1) Létezik-e ennél tökéletesebb meghívás a találkozásra? Ez a teljesen eltérő életszemlélet arról beszél, hogy az életnek van egy vertikális tengelye, és a középpontban egy élő, engem szerető Isten áll, aki keresi velem a kapcsolatot, értelmet és célt ad a létezésemnek.

Összefoglalva, Rosa gondolatmenete megerősíti állítását: a mai demokratikus társadalmaknak szükségük van az egyházakra ahhoz, hogy a száguldó és megdermedt társadalom, amely elvesztette a rezonanciára való képességét, és folyamatosan agresszív üzemmódban működik, olyan teret és tartalmat találjon, amely visszaadja neki ezt a létezéséhez szükségszerű eseményt.

Ha ezt az állítást egy másik perspektívából nézzük, akkor rátálhatunk arra az aktualitásra, amelyért érdemes volt végigkövetnünk Rosa gondolatmenetét. Az egyházaknak óriási lehetősége van abban, hogy felismerjék ezt a társadalmi szükségletet. Ha ez megtörténik, akkor az egyházak célzottan és tudatosan tudják meghívni a társadalom tagjait arra, hogy az egyházi terekben és a hit tartalmában megtalálják újra ezt az alapszükségletet, a rezonanciát, amelyben az agresszív üzemmódból kiszakadva, biztonságos környezetben nyitottak lehetnek, kapcsolatba kerülhetnek, és valami új születhet meg bennük.

Útelágazás

■ REUSS ANDRÁS

Bivio 2020. Tanulmányok az Evangélikus Országos Könyvtár műhelyéből. Szerk. Mányoki János – Pintér Gábor. Evangélikus Országos Gyűjtemény, Budapest, 2021.

Még 2021-es kiadási évszámmal, de 2022-ben jelent meg a *Bivio 2020 – Tanulmányok az Evangélikus Országos Könyvtár műhelyéből* című kötet. Címét tekintve egy szűkebb sorozat negyedik, egyben legterjedelmesebb kötete, amelynek elődei címükben a 2012-es, 2014-es, 2018-as évszámot viselik.

A huszonhárom szerző öt és félszáz oldalon közreadott tanulmánygyűjteménye nem illeszthető egyetlen tárgyszó vagy tudományág megnevezése alá. A „műhely” megjelölés egyrészt természetesen reálisan értendő: a könyvtár gyűjteményét használó, ott kutató vagy információt kereső kutatók a szerzők, akik részben már korábban is hozzájárul-

tak a kötetekhez. Így a közelmúltban elhunyt Gáspár Dorottya, Pannonia régészeti emlékeinek tudósa és oktatója (Gesztelyi Tamás), akinek bibliográfiáját is közreadja a kötet. Másrészt olyanok, akik újra és újra kapcsolatba lépnek a könyvtár stábjának tagjaival, segítségüket kérik, beszámolnak kutatásuk állásáról, és tájékoztatást kapnak, esetleg továbbsegítő inspirációkat és ötleteket is, de mindenképpen bátorítást színvonalas munkára, és persze publikálási lehetőséget is a Bivio révén.

Sajátosan huszadik századi magyar életút Papp Iván (1918–1982) művésztanáré, akinek a felesége, Papp Ivánné Bartha Magda (1921–1989) az Evangélikus Országos Könyvtárat 1969-től nyugdíjazásáig vezette (Papp Péter).

A jog oktatásának bevezetése mindig elszánt lépése volt a középfokú tanintézményeknek, hogy a felsőfokú oktatás területére merészkedjenek, ugyanakkor pedig a magasabb

tudományok elsajátítására is felkészítsék növendékeiket. Az eperjesi evangélikus kollégium („a történelmi Magyarország kis Heidelbergje”) jogi képzésének évtizedekig volt tanára az izraelita Horovitz Simon (1843–1927), a kor elismert büntetőjogásza, aki elsőként hívta fel a figyelmet a megelőzés és a megjavítás fontosságára. Úttörő módon javasolta a szabaduló elitéltek támogatására – „valláskülönbség nélküli jelleggel” – vármegyei patronázsegyesület alapítását (Sáry Pál).

Fáradságos, mégis megkerülhetetlen kutatói alapfeladat a régi jegyzőkönyvek böngészése. Ilyen feljegyzések alapján kapunk bepillantást a győri evangélikus diakonisszák és a szeretetház történetébe (1883–1951), valamint az alsószabolcs-hajdúvidéki református egyházmegyei iratok alapján az ottani református iskolák helyzetébe a 1868-as népiskolai törvényt követően (Világi Dávid, illetve Bényei Péterné). Az egyházi iskolák dualizmus kori történetéhez érdekes, bár apró adalék, hogy milyen arányban voltak arisztokrata diákjai a kolozsvári református főgimnáziumnak (Rébay Magdolna).

Az építészetet a vadosfai evangélikus templom közvetlen szomszédságában álló római katolikus Szent István-templom épületét, oltárának ikonográfiáját és a faberendezések mestereit bemutató, gazdagon illusztrált leírás (Veress Ferenc) mellett két modern kori tanulmány képviseli. Az egyik a korai Török Köztársaságban dolgozó magyar építészeket mutat be, akik részben itthon is alkottak (Kovács Máté Gergő), a másik a számos templomépítési pályázaton induló evangélikus Gerey Ernő (1862–1945) tervezői munkásságát foglalja össze sok ábrával és fényképpel. A két világháború között ő vezette a Deák téri templom belső felújítását, amely ekkor nyerte el mai formáját, és az ő tervei alapján épült fel a kondorosi, érsekújvári, zalaegerszegi, muraszombati, szolnoki és az 1945-ben elpusztult vecsési templom (Garai Péter).

Családtörténeti vonatkozásúak, ugyanakkor a világháború délvideki magyar történetét egy kirendelt közigazgatási tisztviselő szemszögéből közelítik meg dr. Pintér István levelei (Pintér Gábor).

Az eddigiekben ismertetettekhez hasonlóan sokszínűen és szerteágazóan van képviselve a művészettörténet. A több mint száz évvel ezelőtt Hopp Ferenc hagyatékával létrejött és végrendelete nyomán róla elnevezett ázsiai múzeum alapgyűjteménye még másik három jelentős tárgyi kollektívát foglal magában. A megalapítás történetének kutatása és ennek újabb adatai nemcsak az intézményre, hanem az ázsiai művészetről való hazai gondolkodásra nézve is érdekesek (Fajcsák Györgyi). A Pannonia provinciából fennmaradt mintegy háromszázharminc vésett gyűrűkő (gemma) képi világa (ötven képpel) különleges benyomást közvetít a mindennapi római kori életről (Gesztelyi Tamás). A Kola félszigettől délre fekvő Szoloveckij-szigetre és az ortodoxia világába kalauzolja az olvasót Szent Zo-

szima és Szent Szavatyij, két 15. századi szent ikonográfiája (Ruzsa György). Jóval keletebbre, az észak-afganisztáni Balkh és Mazār-i Šarīf ősi, de ma is tömegek által látogatott zarándokhely, ahol a zoroasztrizmus és a buddhizmus emlékei élnek tovább egy iszlamistává lett környezetben, és keverednek azzal, példát adva a virágzó szinkretizmusra (Jalili Lívia). A török kaftán azontúl, hogy művészi textilmunka volt, jelképezte az erdélyi fejedelmek elismerését a török Portán és egyúttal az önálló Erdélyi Fejedelemségnek a szultán alá vetettségét. Ezért nélkülözhetetlen eleme volt a status quónak és a törökökkel való hivatalos érintkezésnek. Saját, hazai környezetük felé a magyarok azonban nem tulajdonítottak túlzott jelentőséget a kaftánnak, így lett belőle menték bélése, gyermekmente és miseruha, de nem vált bevett viseletté (Gerelyes Ibolya).

A korán elhunyt Hugo Distler (1908–1942) neves egyházzenesz, kórusművek szerzője és zenetudós, akinek egyes művei a világhálón is elérhetők. Egyszer talán lesz alkalom, hogy ne csupán betűk és kottafejek, hanem élő muzsika ismertessen meg vele hazánkban is (Galambos Ádám Balázs). József Attila *Téli éjszaka* című versének beható elemzése (Rakovszky István) és Sait Faik török író rövid bemutatása, amelyhez nyolc novellájának fordítása kapcsolódik (Mányoki János), képviselik a szépirodalmat a kötetben.

A tanulmányok élén található egy Luther-fordítás, a reformátor magyarázata a három egyetemes szimbólumról. Ebből megtudjuk, milyen középkori egyházi gyakorlat húzódik meg annak háttérben, hogy az evangélikus egyház éppen az Apostoli, a Niceai és az Athanasiusi hitvallást nevezte egyetemes hitvallásnak. Érdekessége még az írásnak, hogy címétől eltérően egy negyedik szöveget is (Te Deum) hitvallásként említ. A fordításhoz jelen sorok írója írt bevezető tanulmányt.

Elismerés jár a szerkesztőknek, Mányoki Jánosnak és Pintér Gábornak az újabb igényes, sokszínű tartalmat hordozó összeállításért és gondos munkájukért. Nagyon hasznos és informatív a gazdag, több százra tehető, igen jó minőségű képanyag. E rövid áttekintés továbbsegítheti azt, aki a feldolgozott témák valamelyike iránt érdeklődik. S kedvet adhat az olvasáshoz olyan kíváncsiaknak, akik szívesen olvasnak olyan témákról is, amelyekkel egyébként nem foglalkoznak. Noha búcsúkötet, mégis megjegyezzük, hogy hasznos információ lehetett volna a szerzők néhány életrajzi adata.

Talán nem csak Papp Iván emlékének szól az előző borítón látható, Don Quijotéra emlékeztető grafika. A hátsó borító belsejének tasakjában egy függelék, *Zárszó és búcsú* rejtőzik tizenhárom oldalon, amelyben a nyugdíjba vonuló szerkesztők összegzik a műhelymunkát. Megfogalmazzák azt, amit a kötetek olvasói is megérezhettek, hogy „lehetőleg tudományos igénnyel, leíró-bemutató jelleggel, vulgarizálás, valamint ideológiai szemellenzök nélkül” szándékozták szerkeszteni a megjelent kiadványokat egy olyan

környezetben, amelyet – valamilyen mértékben az egyházi és a társadalmi életet is tekintve – értékrelativizmussal lehet jellemezni. Nem tagadják, nem is szégyellik, hogy a műhelyjelleg érvényesítésében „volt szabadságigény, egy szerény, de azért több szempontból is autonóm minőségi munka vágya”. Visszatekintésükön némi keserűség is érződik. Megértjük, senkinek sem könnyű abbahagynia a munkát, ha még nem érzi elvégzettnek. Azonban keserűségük nemcsak a kötetekkel, hanem – úgy érzem – magának az Evangélikus Országos Könyvtárnak a küldetésével

is kapcsolatos. Magam nem voltam részese, ezért ismerője sem vagyok azoknak a megfontolásoknak és esetleges vitáknak, amelyek során a könyvtár mostani elhelyezéséről, digitális fejlesztéséről vagy gyűjtőkörének meghatározásáról a döntések megszülettek. Nem gondolom, hogy ezeket a vitákat, amelyekre a szerzők is csak nagyon csendesen emlékeztettek, most kellene folytatni. Viszont az sem lenne tisztességes sem a szerkesztőkkel, sem az olvasókkal szemben, ha úgy tennénk, mintha ez a *Zárszó és búcsú* nem lenne megírva.

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Dóka Zoltánné Lakos Magdolna emlékezete

1931–2022*

■ DÓKA MÁRIA

► **Kilencvenegy éves korában, 2022. december 16-án elhunyt özv. Dóka Zoltánné született Lakos Magdolna nyugalmazott evangélikus lelkész nő. A megemlékezést lánya olvasta fel december 29-én a hévízgyörki evangélikus templomban tartott búcsú-istentisztelet keretében, amelynek szerkesztett, rövidített változatát közöljük.**

Édesanyám, Lakos Magdolna 1931. május 17-én született Békéscsabán, ahol a család egyszerűen élt: a házba se vilány, se víz nem volt bevezetve, a földpadlóra nagymamám szőnyeget terített. Nagypám a vasútnál dolgozott, nagyanym varrónő volt.

Tizenhárom éves volt, amikor orosz katonákat helyeztek el a házukban. Egyszer egyikük elkezdte molesztálni, ő pedig félelemében beszaladt a hálószobába, és elbújt az ágy alá. Amikor meglátta a katona csizmáit az ágy mellett, halálfélelme lett. Különösen is, amikor az ráfogta fegyverét. Ám a katona annyira részeg volt, hogy elaludt. Miután édesanyám kimászott az ágy alól, átment a szomszédokhoz, és így megmenekült. Még felnőttkorában is remegett a szája e történetet elbeszélésekor. Túlérzékeny ember volt, ami szerinte onnan származott, hogy tótok voltak az ősei. Akárcsak édesanyja, ő is nagyon hamar sírt. Ám ugyanolyan gyorsan nevetett is, ha valami érdekes dolog történt. A Lakos család házában mindig nagyon sok volt a nevetés.

Házukkal majdnem szemben volt az evangélikus templom, ahova a lehető legnagyobb természetességgel járt az

egész család. Magda pedig aktívan besegített az ifjúsági munkába is, ott került igazából kapcsolatba az egyházi élettel. Ez a munka annyira megtetszett neki, hogy elhatározta, teológiát fog tanulni – annak ellenére, hogy akkoriban ez nem volt éppenséggel ajánlatos. Édesapámnak is mindig azt mondták a szülei, hogy miért pont teológiát, nem tudna valami mást? Ez még kicsivel előtte volt, de már jött a kommunizmus, és tudták, hogy nem lesz könnyű, ha valaki az egyházban dolgozik.

Így került édesanyám Sopronba, és ott ismerte meg édesapámat. Itt ismerte meg a barát nőit is. Magukat úgy nevezték, hogy köztársaság – ugyanis mindent megosztanak egymással. Anyut *mósabnak* nevezték, ez a héber szó azt jelenti: lakos – őt pedig Lakos Magdának hívták. Ez az időszak a háborús események után olyan periódus volt, amely számára – és nagyon sokak számára – felüdülés volt, és sok szép emlékük van ebből az időből Sopronból, ahol teológiát tanultak. Igaz, ez nem tartott nagyon sokáig, mert utána újra nehéz évek következtek. A köztársaság tagjai életük végéig nagyon jó barátok maradtak. Egy idő után csatlakozott hozzájuk Szita Istvánné Margó néni, akit Anyu a Deák téren ismert meg.

Édesanyám életének legnagyobb részét az egyházi munka és a család töltötte ki, ezek jelentették az élete értelmét. Annak ellenére, hogy ő is teológiát tanult, legszívesebben papné volt. Szívesen prédikált volna, bár az elsőbbséget mindig édesapámnak engedte. Volt benne kisebbségérzés is, hogy nem tud olyan jól prédikálni, mint édesapám. Mégis, amikor anyukám prédikált, mert helyettesítette édesapámat, édesapám utána azt mondta neki otthon:

* Dóka Mária megemlékezését hangfelvételtől lejegyezte Szakács Tamás.

„Hát tudod te ezt, miért nem bízol jobban magadban?” Legszívesebben mégis papné volt, és mindent csinált a gyülekezetben – soha nem egyedül, hanem a gyülekezet tagjaival. Ebben a közegben érezte magát jól. Mindenre készek voltak, és ha szükség volt rájuk az embereknek itthon, akkor mindig itt voltak.

Amikor édesapám a megbízást kapta, hogy írjon kommentárt Márk evangéliumához, édesanyám átvette a hittanórákat. Akkor került ő is a gyülekezet alkalmazásába. Ha szükség volt rá, az énekeket is ő kísérte orgonán. Mindent megtanult, amire szüksége volt ahhoz, hogy jól végezze azt a munkát, ami neki tényleg az életét jelentette.

Otthonról nem szívesen ment el. Mindig kitalált valamit, hogy most miért nem tud elmenni, mire kell vigyázni, mi az akadály, hogy elmenjen. Amikor meghívtam, hogy látogasson meg Svédországban – akkor ott éltem –, nagyon meghatott, hogy azzal ki tudtam mozdítani otthonról, hogy valamit tehetett értem. Mert másokért mindent, csak magáért nem. Ha őróla volt szó, akkor neki nem kellett semmi.

Édesapám halála után nem találta a helyét. Egy darabig Apu iratainak a rendezése jelentette az örömet és a feladatot, ami miatt még értelmesnek tartotta az életét. Aztán egy idő után megdöbbenve vettük észre, hogy a memóriájával

valami nincs rendben. Egyre súlyosabb lett a helyzet, úgy-hogy nem volt más lehetőségünk, mint hogy a Sarepta szeretetotthonba költöztessük – én nem éltem már itthon, Ági húgom pedig már nagyon beteg volt. Folyamatosan romlott az állapota. Az utóbbi öt évben már engem sem ismert meg. Legutóbb múlt nyáron jártunk nála, utoljára. Nem tudni, mi járt a fejében, csak nagy szemmel nézett minket, és néha elmosolyodott. Szeretném azt hinni, hogy megismert minket, hogy valamiképp érezte, hogy ott vagyunk. December 16-án pedig Isten megkegyelmezett neki, és magához vette – már régóta, mikor még itthon élt, mondta, hogy ő legszívesebben elmenne Apu után. Megváltás számára, hogy elmehe-tett, mi pedig meg fogjuk őt őrizni emlékeinkben.

Charles Henry Brenn írja: „Egy hajó elhagyja a kikötőt, és én megfigyelem, ahogy eltűnik a horizonton. Valaki mellett megszólal: Eltűnt. Eltűnt? Hova? Eltűnt a szemem elől. Ez minden. A hajó még mindig ugyanolyan nagy, mint amilyen akkor volt, amikor utoljára láttam. És az, hogy mindig kisebb lesz, és egyszer csak eltűnik a szemem elől, ez bennem történik. A hajónak ehhez semmi köze. És abban a pillanatban, amikor valaki mellett azt mondja, hogy eltűnt, vannak olyanok, akik azt látják, hogy jön. És boldogan felkiáltanak: Ott jön! Ez a halál.”

Az élet Krisztus, a meghalás nyereség

*Igehirdetés Dóka Zoltánné Lakos Magdolna nyugalmazott evangélikus lelkész temetésén (Fil 1,21)**

■ ISÓ DOROTTYA

„Nekem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség.” (Fil 1,21)

Gyászoló gyülekezet! Kedves testvéreim!

Sok-sok évvel ezelőtt választotta Dóka Zoltánné Lakos Magdolna, a mi szeretett Magdi nénink ezt az ígét a tőle való búcsúzás, temetése alkalmára. Bizonyára azért erre az ígére esett a választása, mert Pál apostollal együtt vallotta, hogy az élete értelme Krisztus, az élete középpontjában Krisztus áll, s ha meg kell halnia, az nem veszteség, mert Krisztustól nem választ el a halál. Sőt! A Krisztussal való közösség teljessé válik.

Végiggondolva Magdi néni életét, több ponton is felismertem, hogy ez a hitvallás vezette őt élete eseményeiben.

1949 őszén indult Sopronba. Békéscsabáról, az ország egyik széléről Sopronba, a másik szélére. Ismeretlen emberek közé, ahol minden gondját egyedül kell megoldania,

mert nincs szülői, családi háttér a közelben, sem telefon, sem internet, sem Skype. S fiatal lányként elindult. Elindult, mert hitoktató szeretett volna lenni, mert gyermekeknek akarta hirdetni Krisztust, s a gyermekeket Krisztushoz vezetni. Elindult egy olyan történelmi időszakban, amikor minden emberi bölcsesség lebeszélte volna erről. Próbálták is – tudjuk meg Magdi néni visszaemlékezéséből –, de ő azt mondta: „És a gályarabok mit vállaltak? Ilyen meghalni is kész Krisztus-szeretettel mentem a teológiára.” Mert Magdi néni vallotta, amit Pál apostol: „Nekem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség.”

Viselhet korosztályos női lelkészeinek sorsát is. Évekig nem végezhetett lelkészi szolgálatot. Kénytelen volt más munkát keresni magának. Pedig ugyanazt a diplomát szerezte meg, mint férfitársai. Talán még jobb eredménnyel is. De neki nem jutott Luther-kabát, s tanulnia kellett más szakmát: gyógyszerügyi asszisztens lett, majd bedolgozó munkás kötőgépen. Más ember talán végleg belekeseredett vol-

* A temetési igehirdetés elhangzott 2022. december 29-én Hévízgyörkön.

na, de ő nem. S hogy miért nem? Mert Pál apostollal együtt vallotta: „*Nekem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség.*”

Később pedig, amikor már végezhetett lelkészi szolgálatot, áldás volt minden helyettesítő szolgálaton, akárhová is kellett mennie, akár hóban, fagyban, jeges utakon is. A hitoktatást és a konfirmációi oktatást pedig ő végezte Hévízgyörkön. Én magam is lelkesedéssel emlékszem vissza óráira. Nagyon szerettem járni a hittanórákra. Érthetően, érdekesen s a lényegét mindig füzetünkbe íratva tanított bennünket. Visszagondolva már látom, hogy felkészültsége és elkötelezettsége a lelkészi szolgálatra kiemelkedő volt. S emögött újra csak azt látom, hogy Magdi néni Pál apostollal együtt vallotta: „*Nekem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség.*”

Nem tudom, milyen nehéz lehetett férjét, lelkésztsársát helyettesíteni a gyülekezetben akkor, amikor bizonytalanra vált, hogy Dóka Zoltán végezheti-e tovább lelkészi szolgálatát, vagy egy igazságtalan, hatalmi fölényből megszülető döntés eltiltja őt. Nem tudom, de úgy gondolom, hogy az ilyen helyzetekben csupán Isten igéje tart meg, mert az ember összeroppan az esemény súlya alatt. S hogy Magdi néni hűségesen végezte lelkészi szolgálatát azokban az időkben is, csak azáltal válik érthetővé, hogy Magdi néni hitte, vallotta: „*Nekem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség.*”

Férje halála óta, huszonkét éve készült ő is az elmentelre. Egy darabig férje hagyatékát rendezgette, de azután idősek otthonába került, egyre elesettebb állapotban. Tíz-tizenkét éve már nem lehetett vele kapcsolatot tartani, mert elveszítette emlékezetét. De egyben biztos vagyok: ha emberek, családtagok, gyülekezeti tagok már nem is tudtak ve-

le kapcsolatba lépni, Krisztusa, aki egész életében vezette, erősítette és megtartotta a hitben, ott is, akkor is vele volt. S a kapcsolat Magdi néni és Krisztus között töretlenül megmaradt. Hiszen Krisztustól sem öregség, sem betegség, sem halál el nem választ. S Magdi néni vallotta: „*Nekem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség.*”

Amikor Magdi néni visszaemlékezésében feltette magának a kérdést: ki is voltam én az elmúlt években, akkor válaszul ezt írta: „Kis csavar a nagy gépezetben, de tartottam valamit. Ez a reménységem. De úgy is mondhatnám, hogy közkatona, amolyan frontharcos vagy inkább háttérharcos voltam.” Nem vágyott karrierre, sem hírnévre, sem gazdagságra, nem keserűen vall így magáról, mert neki az öröme abban volt, hogy Krisztus elhívta őt a lelkészi szolgálathoz, és Krisztus megtartotta őt az egyházban tapasztalt igazságtalanságok ellenére is a hivatásban. Neki az öröme abban volt, hogy élete értelme, középpontja Krisztus lett egész életére.

Példája álljon gyülekezete, egyháza előtt, emlékét őrizzük szeretettel és tisztelettel.

A kis csavar, a háttérharcos – ahogyan Magdi néni magát nevezte – most nyugalomra talált. Nem a halálban, hanem az örök életben, hiszen az ő hite és a mi hitünk szerint is, nem a halálé az utolsó szó, hanem az életé. Az életé, amely Krisztus maga, az életé, amely teljessé válik a mennyek országában a Krisztussal való közösségben. Engedjük el Magdi nénit oda, ahová már régóta vágyódott, s ahol már szemtől szemben vallhatja meg Urának, Megváltójának, szeretett Krisztusának: „*Nekem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség.*” Ámen.

Szentháromság ünnepe után 3. vasárnap

► Lk 7,36–50

Igehirdetési előkészítő

Veszélyben a „kevésbé bűnös”

A vasárnapról

Krisztusnak a minden embert „magához fogadó és mentő szeretete nem ismert határt, nem ismer akadályt – hirdeti ez a vasárnap”. Megkeresi az egyetlen elveszettet, hirdeti a vasárnap evangéliuma (Lk 15,1–10). Az epistola (1Pt 5,6–11) „megmutatja, hogy Krisztus nyája, a megváltottak gyülekezete mint él e világon veszélyek és ellenséges támadások között, a kegyelem alázatos erejében, a mennyei dicsőség részességének boldog bizonyosságában” (JÁNOSSY 2008, 46. o.). Kijelölt igénk valamiképpen azt feszegeti: vajon nem felejtettük el, vagy nagyon megszoktuk, hogy mekkora árat fizetett értünk szenvedésével és halálával Jézus? „Az evangéliumból önként kínálkozik Lk 15,11–32, amely a »tékozló fiú« életében az Isten hazaváró, megelőző és bűnbánatramegtérésre indító és visszafogadó kegyelmének (gratia preveniens!) csodáját hirdeti.” (Uo.)

Két adós – Amit a textusról tudni kell

„A farizeusok és írástudók vádképpen, de szakszerű pontossággal fogalmazták meg Jézus evangéliumát: »Vámszedők és bűnösök barátja« (7,34).” (PRÖHLE 1991, 134. o.) Tanítványait is többek között barátainak nevezi Jézus... A barátság nem kölcsönös: bár ő az Úr, úgy viszonyul hozzánk, mint barát, de mi nem kezelhetjük őt barátként, nem tartozunk „egy

súlycsoportba”... Egyébként ez a bűnös nő sem barátjának tekinti Jézust, hanem olyannak, akinek van szíve és hatalma is, hogy megbocsásson. Ezt persze Isten ébresztette benne. Sok ilyen nő volt akkor is, azóta is, de kevesen mentek hozzá (egyet vittek, hogy megkövezzék).

„Lukács hangsúlyozza, hogy ez sarkalatos kérdés a Jézus-hoz való viszonyban. Ez az alapja a benne való hitnek, és ez az alapja annak az ellentmondásnak, amely körülötte sokszor feszültséghez vezetett. Ezért külön forrásából ide iktatja a bűnös asszony történetét, amely alkalmas ennek a kérdésnek a megvilágítására. Hagyománytörténeti szempontból problémát okoz az, hogy a többi evangélium is elbeszél egy-egy történetet Jézus megkenetéséről: Mk 14,3–9; Mt 26,7–13; Jn 12,3–8. Az egyezés mindenekelőtt az, hogy egy asszony egy farizeusnál megkeni Jézust drága kenettel. A többi evangéliumnál ez Jézus utolsó vacsorája előtt történt. Máté és Márk szerint a leprás Simon házában, János szerint Lázár házában, és némelyek megütköznek a pazarlásra. *De egyiknél sincs szó az asszony bűnösségéről, amely a Lukács-féle történet tengelyét alkotja.* Lukács elbeszélésében egyébként is hangsúlyos szerepet játszik az, hogy a házigazda farizeus volt. Ennek alapján azt kell feltételeznünk, hogy Lukács elbeszélése egy másik esetről szól. Ez annál inkább lehetséges, mert a kenet használata ünnepi étkezésnél szokásos volt. *Lukács többször emlékezik meg arról, hogy Jézus farizeusokkal együtt étkezett. Különbözőbb barátságot azonban nem mutattak iránta, ami ebben az esetben abból is kitűnik, hogy Simon farizeus a vendéget megtisztelő lábmosást, olajat és csókot mellőzte.* A kor szokása szerint párnákra oldalt fekvve, balról felkényölkölvé étkeztek. Ez adott lehetőséget az asszonynak arra, hogy Jézus lábához közeledjék. A történet bűnös asszonyról szól, de nem valószínű, hogy parázsnaság volt a bűne, hiszen ezért meg kellett volna kövezní (Jn 8,3kk). Bűnösnek számított tágabb értelemben mindaz, aki tudatlanságból vagy tudatosan megszegte a törvényt, szűkebb értelemben azok, akiket foglalkozásuk miatt

soroltak a bűnösök közé: adószedők, vámszedők, pásztorok, rablók stb., valamint ezeknek házastársai. Itt inkább az első kategóriára gondolhatnánk. Mivel Jézus nem utasította el az asszonyt, Simon farizeus levonja a következtetést, hogy Jézus nem lehet a próféta, vagyis a messiás. Jézus azonban megszólalásával megcáfolja ezt a véleményt. *Nemcsak az asszony bűnösségével van tisztában, hanem átlátja a farizeus gondolatait is.* Jézus példázatot mond. A rabbinizmusban sem volt ismeretlen az a hasonlat, hogy az ember bűnével adóssá lesz Istennel és az emberrel szemben. A két adós példázatával tehát Jézus érthetően beszélt, és a benne foglalt kérdésre csak egy válasz volt lehetséges: a nagyobb adósságtól szabadult ember szeretete is nagyobb. A farizeus talán nem is sejtette, hogy válaszával önmaga felett ítélkezett. *Jézus a példázattal őt is adósnak mondja, bár nem tagadja a különbséget közte és az asszony között.* De megállapítja, hogy mert kevesebb az adóssága, kevésbé ragaszkodik Jézushoz. *Nem is érti meg, hogy a vendégséggel nem ő tisztelte meg Jézust, hanem Jézus »engedte el adósságát.«* (PRÖHLE 1991, 134–135. o.)

Hited megmentett! – A perikópa megértése

„43–50. Sok fejtörést okozott ez a mondat: »Megbocsáttatott a sok bűne, mert nagyon szeretett.« Úgy hangzik ez, mintha a bűnbocsánat a nagy szeretet következménye lett volna. Ez pedig ellenkezik azzal, amit a példázat mond. Egyszerűnek látszik, de nem kielégítő az a magyarázat, hogy ez a mondat nem a bűnbocsánat okát, hanem Jézus kijelentésének alapját tartalmazza ilyen módon: »Megbocsáttatott sok bűne: ez abból tűnik ki, hogy nagyon szeretett.« Ez a mondat egyeznék a példázattal, de feszültségbe kerül azzal, hogy a bűnbocsánat kijelentése mégiscsak ezután következik, és hogy Jézus szerint hite mentette meg az asszonyt. A teológiai összefüggések megfigyelése vezet a szöveg jobb megértéséhez. Hasonlítsuk össze a két személyt! *Az asszony ténylegesen megkapta a bűnbocsánatot azzal, hogy Jézus nem utasította el, jóllehet tudta, hogy bűnös.* Az asszony elhalmozza Jézust ragaszkodásának és szeretetének jeleivel. Jézus erre válaszol azzal, hogy *kijelenti bűneinek bocsánatát, és elbocsátja békességgel.* A farizeus is ténylegesen részesülhetett bűnbocsánatban azzal, hogy Jézus elfogadta meghívását, és asztalánál közösséget vállalt vele. De a farizeus ezt még csak megtiszteltetésnek sem tekinti, sőt a vendégnek illem szerint kijáró előzékenységet sem mutatja. Jézus nem is jelenti ki egy szóval sem, hogy megbocsáttatott bűnei. *A különbség kettőjük között Jézus szerint nemcsak abban van, hogy az asszonynak több a bűne, hanem abban is, hogy van hite. A bűnbocsánat Jézus ajándéka, de nem automatikusan, személytelenül és egyoldalúan valósul meg, hanem kétoldali viszonyt tételez fel, amelyet az ember részéről a hit reménysége, bizalma és ragaszkodása jellemez.* Ezért állhat meg egymás mellett az a két tétel, hogy akinek sok bocsáttatott meg, az jobban szeret, és mert nagyon szeretett,

sok bocsáttatott meg neki. Haladás, növekedés és gazdagodás jellemzi a hit viszonyát. *A kezdeményezés Jézus oldalán van, de ahol hittel találkozik, ott együtt nő a kegyelem és a hit.* Az asszony számára először csak az az általános hír – jó hír, evangélium! – van adva, hogy Jézus a bűnösök barátja (7,34). Ebbe fogódzik hitével. Hite csak reménység, hogy Jézus talán őt sem veti el. De ennek alapján elindul Jézushoz, és nem csalódik. Jézus elfogadja szeretetének kifejezését. A hit reménysége bizakodássá erősödik, és a bűnbánat könnyei az öröm könnyeivé lesznek. Ez a hit megkapja Jézustól a teljes bizonyosságot, azt a személyes kijelentést, hogy megbocsáttatott bűnei, és békességben mehet haza. »Akinek van, annak adatik« – mondja Jézus tanítványainak (8,18). A bűnbocsánat ingyen kegyelemből van, de egyedül hit által valósul meg: vallja a lutheri reformáció. Simon farizeus asztaltársasága megbotránkozik, mert Jézus ismét beleavatkozott Isten dolgába. Lukács pedig arra bátorít ezzel a történettel, hogy merjük továbbadni Jézus bűnbocsátó szeretetét a bűneikkel vívódó embereknek, mert ebből támadhat hit, békesség és élet.” (PRÖHLE 1991, 136–137. o.)

Vázlat

Ma is ott tartunk, mint Jézus idejében. Nem lettünk mások, jobbak. Ezt a nem keresztények is látják, s erre hivatkozva nem is keresik őt, aki pedig értük is meghalt és feltámadott. Értük is elvégzett mindent. Aki nem hiszi, hogy érte és miatta is történt mindez, ugyanabban a cipőben jár, mint a korabeliek. Akit ma a többség nyilvánvaló bűnösnek tart, lehet, hogy érzi bűnei súlyát, de nem akar, ezért nem is tud mit kezdeni vele. Mások keresnek, ezért találnak is náluk még bűnösebbeket, így felmentve érzik magukat. Ismét mások „kapkodnak fűhöz-fához”, de nem a „vargához”, Jézushoz szaladnak. Ma nem igazán akad, aki ne hallott volna Jézusról, s ma is, ahogyan a korabeliek is, jól érzékelik a lényegét – bűneinkért halt meg és üdvösségünkre támadott fel Jézus –, csak nem sokba vagy inkább semmibe sem veszik. Jézus a bűnösök barátja. Ki ne tudná ezt? De félreértik – persze sokan félre is magyarázzák –, mit jelent a barátsága. Ma sokan az emberek közötti barátságot is rosszul értelmezik, akkor mit várhat el az ember Jézussal kapcsolatban? *Barátom az – tartja a többség –, aki velem tökéletesen egyetért.* A szeretet kapcsán is ugyanez a hamis elvárás tapasztalható; sajnos sok keresztény is így gondolja. Itt is tetten érhető Jézus figyelmeztetése: hozzátenni vagy elvenni ígéreteiből ugyanúgy nagy baj, annak is, aki hozzátész vagy elvesz, s annak is, akit megtevesztenek. *„Jobb annak, ha malomkövet tesznek a nyakába...”* (Lk 17,2a) A fentiek miatt nagyon sok barátság felszínes, vagy éppen hamar véget ér. Hasonló okokból veszik semmibe Jézus barátságát. Ráadásul vele nem vagyunk „egy súlycsoportban”, éppen érettünk és miattunk, hiszen ma is igaz Jézus figyelmeztetése: Nélkülem semmit sem cselekedhettek!

Jézus nem ígérte a teljes egyetértést, ezért is imádkozni kell, mégpedig szüntelenül, s akkor is csak benne lesz egyetértés. Más dologban pedig megadja mindazt, amire feltétlenül szükségünk van. Ő olyan barát, aki mindent jobban tud – sőt egyedül ő tudja –, visszafelé épp miattunk nem működik. Nincs szüksége a mi sok okosságunkra és ügyeskedő magyarázkodásainkra. Nem mi formáljuk őt, hanem ő formál bennünket, ha kérjük, ha vágyunk rá, a saját képére. A földi életéből jól látható minden ember számára, milyen is ez, épp ezért ha meg nem győz erről, akkor senki nem kér belőle.

Akkor is, ma is szinte minden ember látja, milyen volt ő, de „köszönöm, abból nem kérek”! Arról akar ebben a történetben is meggyőzni, hogy ez az egyetlen út a földön is, amely boldoggá tesz, s főleg az egyetlen, amely hosszú távú célt ad mindenkinek. Jézus végigjárta és járhatóvá tette ezt a keskeny utat.

Isten gondoskodik arról, hogy legyen mindig legalább egyvalaki, aki rámutat az Egyszülöttre. Akit odavezet hozza... Itt az asszony lett, aki rámutat. Példa és bátorítás a tette – s főleg ráhagyatkozása –, de nem voltak sokan akkor sem, ma sem.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 35, 381, 382

Lekciók

1Pt 5,6–11; Ez 18,20–32

Imádság

EÉ 723. o.: Csütörtök reggel

Más igehelyek

A gazdag ifjú: közel van az üdvösséghez – ahogy Jézus megvendégelője –, de jó ahhoz, hogy belássa Jézusra szorulását.

A farizeus és vámszedő példázatában (Lk 18,18kk) a farizeus ugyanúgy bajban van, ahogyan a mai jobbak – akár templomba járók, rendszeresen imádkozók. „Nem tehetnek róla”, kevésbé szeretnek. Bárcsak hideg lennél vagy forró, de mivel langyos vagy, kiköplek! (Jel 3,16) Pál hasonló kijelentéseket tesz (1Kor 4,3kk).

Illusztrációk*

GONDOLATOK

„Először az derül ki, hogy mi a bűn. Milyen sokszor vetik fel ma is a fiatalok. Tulajdonképpen mi az, hogy bűn? És

milyen nehéz ezt megválaszolni. Éppen azért, mert szellemi, lelki dolgokban eléggé járatlan a mi nemzedékünk, hát áttolják erkölcsi térre, s itt próbál valami választ adni pedagógus vagy szülő, barát vagy megkérdezett, mi a bűn. [...] Ránk talán leggyakrabban az volt jellemző, hogy beszéltünk Isten akarata megszegéséről. Általában egy negatív esemény. [...]

[...] Azt mondták ránk, hogy a magyar nép mindig jogászai módon gondolkodik. Számunkra elképzelhetetlen az az ügy, az a válasz, az a gyönyörű magyarázat, amit Jézus mond. Nem az a bűn, amit elkövettél, barátom. [...] A bűn Jézus számára az a sok-sok elmulasztott jó, ami miatt fáj az Ő szíve, ha ránk tekint.

[...] Akkor felnéz Jézus, és azt mondja: Te Simon, te meghívtál engem, és én elfogadtam a hívásodat. [...] Az ajtóban a kedves vendégek számára a szokásos lábmossást nem készítetted el számomra. Az igazán kedves vendég számára szokásos csókot nem nyújtottad felém.” (BALIKÓ 1999, 617. o.)

TÖRTÉNET

„Abban az időben, amikor Da Vinci *Az utolsó vacsorát* festette, volt egy ellensége, aki egyszersmind festőtársa volt. Miután egy csúnya vitája támadt vele, mélységesen megvetette. Amikor Iskáriótes Júdás arcát festette meg Jézus asztalánál, ellensége arcát festette meg, hogy az utókor számára úgy maradjon fenn, mint az az ember, aki elárulta Jézust. Mialatt a képet festette, előre élvezte, hogy lesznek, akik fel fogják ismerni ellensége arcképét Júdásnál.

Mialatt a tanítványok arcán dolgozott, több ízben is belefogott Jézus arcának megfestésébe, de semmire sem jutott. Da Vinci csalódott volt és tanácstalan. Idővel rájött a probléma okára. Jézus arcának megjelenítésében festőtársa iránt érzett gyűlölete akadályozta meg. Csak miután kibékült vele, és Júdás arcát átfestette, volt képes Jézus arcát megfesteni és mesterművét befejezni.” (RICE 2005, 169. o.)

Felhasznált irodalom

BALIKÓ Zoltán 1999. *Isten iskolájában*. Luther-rózsa Alapítvány, Pécs.

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma. Fordítás és magyarázat*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

RICE, Wayne 2005. *Fején a szöveget! 100 frappáns, figyelemfelkeltő illusztráció előadásokhoz, tanításokhoz*. Új Remény Alapítvány, Debrecen.

■ PINTÉR JÁNOS

* Összeállította Szakács Tamás.

Szentháromság ünnepe után 4. vasárnap

▶ Ézs 48,12–19(20)

Igehirdetési előkészítő

Exodus és hangnembváltás

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni negyedik vasárnapot az irgalmasság (vö. JÁNOSSY 2008, 46–47. o.) „illata lengi körül”. Az ógyeházi evangéliumban (Lk 6,36–42) Jézus egy olyan ítéletmentes és megbocsátó életformát fest a tanítványok elé, amely az Atya irgalmasságának átéléséből fakad (36. vers). Az istentiszteletet bevezető zsoltár is (Zsolt 119,156) Isten nagy irgalmának magasztalásával nyitja meg az ünnepet. A szentháromsági vasárnapok igéi alapvetően a Lélek által inspirált élet kibontakozásáról szólnak. Mindarról, ami a „hitben való erősödés, a külső és belső ellenségekkel való harc, a miattuk – Krisztusért – való szenvedés” (uo. 44. o.) útján az üdvösség felé vezet a hívő embert. Ennek fényében a negyedik vasárnap a megtapasztalt és tudatosan követett isteni irgalom életjeleire irányítja a figyelmet.

Amit a textusról tudni kell

Deutero-Ézsaiás (Ézs 40–55) alakja és személye „teljesen elbújik üzenete mögött” (RAD 2001, 205. o.), olyannyira, hogy semmit nem tudunk életéről, szolgálatának körülményeiről. A kutatók „babilóniai Ézsaiásnak”¹ is nevezik, mert a fogásban élő Izraelnek hirdeti meg a Círus perzsa király által elérkező szabadulást. Ebből a történeti tényből tudható, hogy e könyv szerzője kétszáz évvel később élt, mint az az Ézsaiás, aki az 1–39. fejezeteket írta (RÓZSA 1986, 233–235. o.). A teljes anonimitásba burkolózó szerzőt a kései korok tudósai nevezték Második Ézsaiásnak.

Magát a deutero-ézsaiási művet két fő részre szokták osztani: a 40–48. fejezetekben „a perzsa birodalomnak és Círus perzsa királynak a fölemelkedése és a hozzá fűződő szabadulásreménység tükröződik. A 49–55. részben már a Babilon eleste utáni, szinte ujjongó hangulat tükröződik, Izrael-Júda (a kettő lassanként eggyé válik) jövődő dicsőségének festésében.” (KUSTÁR 2021, 11–12. o.) A perikópa az első, tehát a szabadulás reménységének hangot adó részből kerül az igehirdető elé.

A 48. fejezet 1–11. versei Izraellel szemben nagyon kritikus hangot ütnek meg. Az Úr felrója az ő nevét csak formailag viselő népének (1–2) makacsságát: „... *vasból vannak*

nyakadban az inak, a homlokod pedig érc” (4) és bálványimádását (5). Tudtára adja, hogy új dolgokat fog teremteni (6–7), és azt, hogy csak nevéért tűrte ilyen sokáig annak hűtlenségét, akit „születésed óta *hitszegőnek hívtak*” (8). Ezért a hűtlenségért a „*nyomorúság kohójában*” (10) tette próbára választott népét Isten.

A perikópa megértése

Az 1–11. versekben megjelenő témák új hangnemben szólnak meg 12–19. versekig terjedő szakaszban. A 8. versben még általánosan hitszegőként emlegettetet a nevéen szólítja: „*Hallgass rám, Jákób! Izrael, akit elhívtam!*” (12) A tehetetlen bálványokkal szemben a világ teremtőjeként, a történelem és az idő uraként (12b–14) és Izrael megváltójaként (17) mutatja meg magát az Úr. Népe makacsságát új módon, a türelem irgalmasságával gyógyítja: „... *arra tanítalak, ami javadra válik, azon az úton vezetlek, amelyen járnod kell.*” (17b) Mindezeket túl a szenvedő Izraelt folyamként áradó áldásával (18) és homokszemekhez hasonló megsokasításával (19) akarja elhalmozni. Végül a népek olvasztótégelyéből (10a) az önállóság, szabadulás és hazatérés útjára hívja: „*Menjetek ki Babilonból...*” (20) Az új exodus képe annyira szervesen kapcsolódik az előzőekhez, hogy a perikópának a 20. verssel való kiterjesztése elengedhetetlennek tűnik. Az 1–11. és 12–20. versek közötti hangnembváltás teszi meglátásom szerint ezt az ószövetségi textust mélyen evangéliumivá.

Néhány észrevétel az egyes versekhez:

12. vers: A Jákób és Izrael megszólítás a nép történelmi-teológiai hagyományaihoz való visszanyúlás. Gerhard von RAD szerint az igazi prófétaság egyik legfontosabb ismérve, hogy a jövőről „mondott szavaikat [...] a Jahve-hit régi bizonyítékaira alapozták, amelyekkel furcsán dialektikus viszonyban álltak [...], esetenként akár szétfeszítették őket, mindenesetre érveléseikben gyakran támaszkodtak rájuk.” (2001, 206. o.) Jákób az a pátriárka, aki kénytelen volt elhagyni az Ígéret földjét, de Isten áldásával Izraelként térhetett oda vissza (vö. KUSTÁR 2021, 17. o.). A babiloni fogtság és az onnan való kivonulás (20. vers!) Jákób Izraellé való átformálódásában jelenik meg.

13. vers: Az Úr az ég és föld Teremtőjeként áll Izrael előtt. A kutatók szerint a világ teremtése és Izrael életre hívása Isten szótériológiai munkája. Izrael életre hívása egyet jelentett a kiváltásával (*góél*; vö. RAD 2001, 207. o.). „Az Úr parancsa a mennyet és a földet állandóan a létbe hívja. [...] olyan létezőknek mutatja őket, akiket az Úr szolgálatra hív, vagyis arra, hogy életteret biztosítsanak (vö. Ézs 40,22; 45,18).” (HERMISSON 2003, 272. o.)

14–16. vers: A föld és ég előhívásához hasonlóan az Úr most újra Jákóbot és Izraelt szólítja. Nem egyszerű megszólítással, mint a 12. versben, hanem teremtő, újjáterem-

¹ Ézsaiás, Ézsaiás könyve [szócikk]. In: *Keresztyén bibliai lexikon*.

tő szándékával idézi maga elé. Ha úgy tetszik, a teremtés megidézésével, a teremtő erő jelenlétével az újjáteremtés folyamatába vonja be Isten az ő népét. „Mivel az Úr első és utolsó alkotója az égnek és földnek, ezért Círus is az ő esz- köze.” (WEIDNER é. n., 129. o.)

17–19. vers: Az Úr Izrael megmentője (*góél*) lesz az (újjá)teremtésben. Ez a megmentés a babiloni fogságból való szabadulásra utal. Ha Izrael megtartotta volna Isten parancsát, „üdvössége mérhetetlen lenne” (HERMISON 2003, 288. o.). A folyam és a tenger hullámozása mint az áldások képi kifejeződései az állandó mozgást és folyamatosságot fejezik ki. Az élet áradása, az áldások forrásosítása szünni nem akaró folyamat. A 19. vers a név ki nem törlésével az ároni kultusz hagyományaira való utalás Ex 28,12.29 alapján.

Igehirdetési vázlat

Hangnemváltás

A zenében két alapvető hangnemet különböztetnek meg. Az egyik a dúr, a másik a moll. A moll hangnemet lágyabbnak, szomorkásabbnak, melankolikusnak érzik a legtöbben. A dúr fényesebb, örömtelibb, talán feszesebb. Minden dúr hangsornak megvan a maga moll párja. Ezt a gyakorlatban úgy kell elképzelni, hogy a dúr-moll párok ugyanazokból a hangokból épülnek fel. Méghozzá úgy, hogy az adott dúr hangsor hatodik hangja lesz a vele párban lévő moll kezdőhangja. Ugyanazokból a hangokból állnak, mégis más a hangzásuk, és más érzésvilágot keltenek. Ézsaiás ilyen hangnemváltó. Megkereste a babiloni élet „hatodik” hangját a sorban. Minden más előtte volt ennek a hangnak: az idegen lét, a fogság, az elnyomás, a szomorúság az otthon elvesztése felett, a beilleszkedési kényszer. A sor végén valahol, egészen távoli hangként: Isten, Izrael Istene. És Ézsaiás azt mondta: Mi lenne, ha ez a majdnem utolsó lenne az alaphang? Mi lenne, ha ehhez viszonyítanánk a többit? Hangnemet váltott.

Exodus

A hangnemváltás végső soron az elhagyása egy előző harmóniának. Kivonulás egyik összhangzatból egy másik összhangzatba. Az élet hangnemváltása kivonulás, exodus a megszokottból valami másba. A hétköznapi valóságból Isten jelenlétébe. Az egész igeszakasz erre az exodusra hív: hallgass rám (12), gyűljetek össze (14), jöjjetek ide hozzám (16), menjetek ki Babilonból (20). Olyan az egész, mintha Isten kihívná övéit a hétköznapi forgatagából a mindenség peremére. A végtelen bonyodalmak és kapcsolatok szövevényéből „az első és az utolsó” (12) végpontjára. A földi erők vonzásából a menny és a föld határán túlra, a Teremtőhöz (13). Babilon büvköréből a

végső Hatalomhoz (14). Aki Istennel kerül összhangba, az elhagyja addigi életét, kivonul a régiből, és nekivág az újnak. És ez a kivonulás az élet áldásának végtelen áradásával jár. A vasárnap evangéliumában Jézus övéi elé festi az Isten színe elé vonultak új életét. Annak az Isten szeretetéből fakadó életnek a hangnemét szólaltatja meg, amelyben nem az ítélet, hanem az irgalom a legfőbb mérték (Lk 6,36–38).

És a név előtte

Mózes 2. könyve (28,12kk) leírja, milyen ruhában kellett Áronnak, a főpapnak Isten színe elé lépni a szentélyben. Eszerint Izrael tizenkét törzsének neveit két kőbe kellett bevésnie és ezeket a köveket egy nyakékszerűsége, az efódra rögzítenie. Amikor a szentélybe lépett, ezekkel a nevekkal a mellén érkezett. Azért, hogy mindig emlékezzen rájuk. Így vitt be magával mindenkit, aki a törzs tagja volt, Isten elé. Deutero-Ézsaiás azt hirdeti meg, hogy az Isten előtti lét nem korlátozódik a kultusz adott helyére és idejére. Aki kivonul élete hétköznapi szorongattatásából Istenhez, arra ő állandóan figyel: „Nevét nem törölnék ki, és nem veszne ki előlem.” (19) Az Isten előtti lét a név (lényünk tömör foglalata) exodusa Isten jelenlétébe. Kilépés ebből a világból a Szent titokzatos és félelmetes valóságába, a nem hétköznapi. Az e világi keretek közül a transzcendensbe. „Íme, tenyerembe véstelek...” (Ézs 49,16) – hangzik az Örökkévaló ajkáról. Manapság az emberek a számukra fontos embereket, jelképeket testükre tetováltatják. Isten a tenyerébe vésvé hordja övéit. Már nem a főpap viszi elé Izrael törzseinek neveit, hanem Isten maga vési életüket saját lényébe, így hordozza őket.

Javaslatok az istentisztelethez

Ének

EÉ 449; 58

Lekciók

Lk 6,36–42; Róm 8,18–23

Illusztráció

„Az egyik öreg mondta: »Egy ösvényen, amin sokat járnak, sosem nő zöldség, s hiába vetnek oda magot, mert mindig rátaposnak. Nos, így van ez velünk is: Vegyél távolságot a csendességben mindentől, s meglátod, olyan dolgok sarjadnak ki benned, amikről nem is tudtad, hogy ott vannak, mert mindig letapostad őket.«” (A *paradicsom* könyve, 50. o.)

Felhasznált irodalom

- A paradicsom könyve. Tematikus apoftegmagyűjtemény.* 1. köt. Ford. Baán Izsák. Sarutlan Karmelita Nővérek, Magyarország, 2020.
- Ézsaiás, Ézsaiás könyve [szócikk]. In: *Keresztyén bibliai lexikon.* Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztyen-bibliai-lexikon-C97B2/e-e-C9B2A/ezsaias-ezsaias-konyve-C9C6A/>. (Megtekintés: 2023. április 20.)
- HERMISSON, Hans-Jürgen 2003. *Deuterojesaja.* 2. köt. *Jes 45,8–49,13.* Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn. (Biblischer Kommentar Altes Testament XI/2.)
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
- KUSTÁR Zoltán 2021. *Deutero-Ézsaiás könyve válogatott fejezeteinek magyarázata (Ézs 40–44).* Debreceni Református Hit tudományi Egyetem, Debrecen.
- RAD, Gerhard von 2001. *Az Ószövetség teológiája.* 2. köt. *Izráel prófétai hagyományainak teológiája.* Osiris Kiadó, Budapest.
- RÓZSA Huba 1986. *Az Ószövetség keletkezése. Bevezetés az Ószövetség könyveinek irodalom- és hagyománytörténetébe.* 2. köt. 2. kiad. Szent István Társulat, Budapest.
- WEIDNER, Alexander é. n. *Das Ende Deuterojesajas.* Dissertation. Friedrich-Schiller-Universität, Jena.

■ PERCZE SÁNDOR

Szentháromság ünnepe után 5. vasárnap

▶▶ Ézs 43,10–15

Igehirdetési előkészítő

Isten adja a tanúskodás lehetőségét és örömet

A vasárnap jellege

A vasárnap jellegét meghatározza a Péter csodálatos halfogásáról szóló óegyházi evangélium (Lk 5,1–11), amely arra figyelmeztet, hogy a Szentlélek munkájában, az üdvösség rendjében a hívás, meghívás, keresés mellett milyen fontos az egybegyűjtés is. Az embereknek az egyházban üdvösségre mentését Krisztus Urunk végzi apostolainak és ezeknek a szent hivatalban való utódainak szolgálatával, amely fölött már az ótestamentumi jövendölés óta ott ragyog az üdvösség, Isten kegyelmének csodája. Az epistolai szakasz, 1Pt 3,8–15(16–17) a jó állhatatos cselekvéséről szól. A zárójelben levő két vers utal a tanúságtételre. Az evangélium és az epistola egyformán az *Agendának* a vasárnap irányát megadó kijelentésére hangol: Isten hív minket. Asmussen az első öt vasárnapot az üdvösségre hívás időszakának nevezi. Ez a vasárnap jó összefoglalása ennek, amiről azt mondja: ez a hívás egyben bizonyágtételre is kötelez.

Amit a textusról tudni kell

A magyarázók eltérnek a szakasz beosztásában: van, aki szabályos egységes költeménynek tartja, van, aki két részre bontja, befelé és kifelé szóló tanúskodást említ. Elfogadhatóbb Hertzberg magyarázata, aki a 13. versig Isten tanúíróról szól, onnan pedig a szabadulás csodájáról. Kittel a 11. versnél jelez új szakaszt. A 12. vers lényege, hogy kijelenti: ti tanúi vagytok annak, hogy én Isten vagyok. A tanúskodás a jelenre és a jövőre nézve történik. A 13. vers értelme, hogy mostantól fogva is tanúim vagytok. Emögött az az elgondolás állhat, hogy a fogsággal vége szakadt volna az üdvösségtörténetnek. Isten azonban folytatja a kinyilatkoztatást, ebből az következik, hogy az ő kezéből semmit sem lehet kiszakítani, mert Isten kiválasztotta magának Izraelt, és ahhoz tartja magát, hogy Izrael ezután is az ő népe. Most éppen annak lesz a tanúja, hogy Isten nem hagyta abba a munkáját. A 15. vers az összefoglaló, amelyben Isten kijelenti: én vagyok Jahve, a királyotok. Érdekes, hogy nincs szó arról, hogy olyan értelemben is tanúk legyenek a zsidók, hogy mondják el, amit láttak, hallottak, ez csak a szövegkörnyezetből következik.

Kortörténeti megértés

Deutero-Ézsaiás a babiloni fogság idején élt. A 40–55. fejezetek olyan történeti helyzetre utalnak, amely a Jeruzsálem i. e. 587. évi lerombolása után kialakult állapotokra és a fogság körülményeire jellemző. Nincs többé szó fenyegető ítéletről, viszont annál többször történik említés Izrael megpróbáltatásairól, amelyek Jahve büntetéseként következnek be. Deutero-Ézsaiás hallgatósága fogságban élt. A súlyos megpróbáltatások és szenvedések között élő Izrael sorsában azonban hamarosan reményteljes fordulat következik. A próféta azzal az örömhírral lép a nép elé, hogy a szolgaság hamarosan véget ér, Isten kivezeti a foglyokat a rabságból, és visszaviszi őket hazájukba. A hazavonulás csodálatos lesz, maga Jahve vezeti a visszatérőket, aminek hatására a sivatag megújul, és a pusztaság termékennyé lesz. Jeruzsálem ismét felépül, Isten szeretetét és különleges védelmét élvezi. A fordulatot Babilon közeli bukása hozza meg. A próféta olyan részletesen írja le Kürosz perzsa király hadmozdulatait, mintha maga is részese lenne a diadalútnak. Ő lesz Jahve büntető eszköze, amellyel Isten kiszabadítja Izraelt a fogságból.

Jeruzsálem pusztulása és az azt követő fogság határozza meg azt a látásmódot, amellyel Deutero-Ézsaiás próféta igehirdetése kezdődik, és majd az apokaliptikában éri el tetőpontját. Ő a vigasztalás prófétája, aki a szabadulást hirdeti. Gondolatvilágában két szakasz különíthető el. A múlt és a jelen ideje Isten büntetését hordozza, a jövő viszont az üdvösség kibontakozása felé tart. Isten beteljesítette Izrael

büntetését. A próféta azonban többet lát Izrael helyreállításában, mint a régi történelmi állapot visszaállítását. Szemében új üdvtörténeli korszak kezdődik, amelyben Izrael bensőleg átalakul, és Jahve megvalósítja egyetemes, az egész világra kiterjedő királyságát. Kúrosz győzelmének hatása és a személyéhez fűzött várakozás mély benyomást keltett a fogságban élő zsidóságban is.

A fogság megpróbáltatásai között, de már egy új korszak küszöbén élő zsidóság nagy kérdéseire Deutero-Ézsaiás adott eligazítást. A szabadulás reményével vigasztalta népét Jahve, aki azonban nemcsak Izrael védnöke, hanem az egész emberiség üdvözítője is. Az Ebed Jahve énekekben pedig a szenvedés eddig nem ismert távlatait tárja fel, amikor annak behelyettesítő, mások üdvösségére szolgáló értékét tanítja. Deutero-Ézsaiás az Ószövetség monoteizmusának legkiemelkedőbb próféta képviselője, aki páratlan képességekkel mutatja be Isten üdvözítő tevékenységét.

Az igeszakasz részben egy perbeszéd, amely fontos szerepet játszik Deutero-Ézsaiás igehirdetésében. Jahve mint egy bírósági tárgyalásra hívja ki, ahol Jahve és a pogány népek – isteneikkel együtt – szembesülnek egy peres tárgyalás során. A perbeszéd műfajának eredetét a kutatók egyik része a kultuszban, az istentiszteleti cselekményben keresi, amelynek keretében Jahve előadja vádjait. Mások viszont a profán jogi életből vezetik le a perbeszéd műfaját, és a világi peres tárgyalás elemeivel állítják párhuzamba. A perbeszéd egyik formájában tehát Jahve Izraellel áll szemben vádlón, és felöleli a nép Istene iránt tanúsított egész magatartását. Jahve felsorolja kifogásait Izrael magatartásával szemben, főként kételyeit és szemrehányásait helyteleníti, amivel kétségbe vonja Isten gondviselő hatalmát. Jelentősebb azonban a perbeszédnek az a formája, amelyben Jahve a pogány népekkel és isteneikkel találkozik. Olyan komolyan vette az idegen vallások és istenek tiszteletének veszélyét, ahogy azt előtte egyetlen próféta sem tette. A perbeszédekben megteszi azt a hallatlan dolgot, hogy legalábbis a per erejéig egyenlővé teszi Jahvét az istenekkel, hogy azután következetes gondolatmenetben leszámoljon velük. A perbeszédekben Jahve mennyei törvényszék elé idézi a „mindenség isteneit” és tisztelőiket, az idegen népeket és Izraelt, akik a hallgatóság szerepét töltik be. Azzal kellene bizonyítani Isten létüket, hogy képesek-e a történelmet irányítani.

A perikópa megértése: A bizonyosságot a hűség által lehet elnyerni

Isten és a hívő ember kapcsolatában mindig kitüntetett helye volt annak a kérdésnek, hogy miként lehet megbizonyosodni Isten hűségéről, arról, hogy kitart ígérete mellett. Már az ősatyák is küzdöttek ezzel a kérdéssel, gondoljunk

csak Ábrahámra vagy Jákóbra. Ennek a magatartásnak az az emberi oka, hogy aki józanul felméri Isten ígéretének nagyságát, az rádöbben: ő tulajdonképpen erre nem lenne méltó, tehát ha Isten nem adná meg, amit ígért, annak saját maga az oka. Ahogyan a méltatlanság érzése az egyes emberben felmerül, ugyanúgy felmerülhet egy egész népben, nevezetesen a zsidó népben, akik éppen elég okot adtak arra, hogy méltatlanok legyenek az ígéret elnyerésére. A megsemmisítő háborús vereség, a templom pusztulása és a fogság éppen elég okot adott ennek az érzésnek a kialakulásához.

A próféta azonban nem sokat törődik ezzel, Isten felől közelít ehhez a kérdéshez, hogy a nép lássa, neki mennyire fontos az, hogy ők megmeneküljenek. Megváltójuknak, Izrael Szentjének, teremtőjének és királyuknak mondja magát. Tehát csupa olyan fogalmat használ, amely már bejáratott, régóta ismert, amely alkalmas arra, hogy felébressze a bizalmat és a reménységet a zsidókban. Amikor a keresztény ember valamilyen csapás vagy krízis miatt nehéz helyzetbe kerül, akkor is csak a régi, bevált bizonyosságok adnak megnyugvást.

Igehirdetési gondolatok: Isten adja a tanúskodás lehetőségét és örömét

Isten tanúvá tette gyülekezetét, hogy megtapasztalja Istenét, és ezáltal tanúja legyen a népek felé is. A próféta beszéde azt a reményt közvetítette számukra, hogy nincsenek elveszve, kilátástalan helyzetük meg fog fordulni. A nép itt csendes tanúként szerepel, akinek csak hallgatnia kell az érveket. A per során bizonyosodik be, hogy a bálványok nem igazi istenek, csak egyedül az Úr az. Ő az egyetlen Teremtő, állandó és megtartó hatalom; „...*rajtam kívül nincs szabadító*” – mondja Isten. Isten népének tanúságra elhivatottsága hosszú út eredménye, és ma sincs vége, mert az új körülmények új tanúságtételt kívánnak. Ahogyan régen a kinyilatkoztatás titkaiba tekinthetett bele a zsidó nép, úgy mi ma a Szentírás és a Lélek által ismerhetjük fel Isten titkait. Tőlünk, keresztényektől azonban már többet várnak el, és nekünk magunknak is többet kell nyújtanunk. Ez nem elcsépelet szólam, hanem sokkal inkább kitüntetés.

Az Újszövetségben is van szó tanúkról: „...*lesztek nékem tanúim*” (ApCsel 1,8; Károli-ford.). Istennek mindig vannak tanúi, akik ahogyan látták, hallották, úgy mondják el tanúságtételüket. Sőt 1Pt 2,9 szerint a gyülekezet feladata is, hogy hirdesse Isten nagyságos dolgait. Deutero-Ézsaiás megláthatta, hogy Isten miképpen akarja felhasználni Izraelt a monoteizmus világmissziójára. Isten azonban még tovább viszi ezt, amikor megmutatta, hogy Jézus Krisztus az ő Fia, aki fel is támadt, és a lelki Izrael, a kereszténység lesz a Lélek munkáinak tanúja. Úgy, ahogyan az apostolok Jézus földi munkájának tanúi lettek. Igehirdetéseink visz-

szatéró fordulata, hogy tanúskodásra hívjuk fel a gyülekezetet, valljuk meg őszintén, kevés sikerrel. Ennek az oka, hogy hitelesen tanúskodni csak az tud, aki tanú. A gyülekezet kiváltsága, hogy megláthatja, mennyi mindent tett érte Isten. Ha kinyitja szemeit és füleit, és meglátja és meghallja ezeket, már az elég. A leghelyesebb megközelítése ennek a szakasznak, ha azt mondjuk: a gyülekezet Isten tanúja.

A világban ma megint per van Isten körül, amit abban látunk megnyilvánulni, hogy hatalmas harc van a bűn és az igazság megítélésének tekintetében. Ebben a környezetben kell tanúskodni a keresztényeknek. A múltban volt olyan, megalkuvásból hirdetett teológia, amely ennek a szakasznak a kapcsán nem akart tudni a fogságról és nem akart beszélni a misszióról, csak a diakóniáról. Ma inkább az nehezíti a helyzetet, hogy nemcsak kívülről vannak támadások, hanem belül is sok az egyet nem értés a világban történő fejlemények értékelése tekintetében. Isten népének, a gyülekezetnek hármass tanúságtétele lehet: 1. Isten az egyetlen örök. 2. Isten az egyetlen szabadító. 3. Isten az egyetlen Úr.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek
EÉ 467; 284

Lekció
Lk 5,1–11; 1Pt 3,8–15(16–17)

Felhasznált irodalom

- JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
PRÖHLE Károly 1955. Szentháromság u. 5. vasárnap. Ézs 43,10–15. *Lelkipásztor*, 30. évf. 6. sz. 381–383. o.
RÓZSA Huba 2005. *Az Ószövetség keletkezése*. Szent István Társulat, Budapest.

■ KOHÁRY FERENC

Szentháromság ünnepe után 6. vasárnap

► Zsolt 51,9–11

Igehirdetési előkészítő

Önvizsgálat – Őszinteség – Öröm

A vasárnap jellege

A mai ünnepnapunk Szentháromság ünnepe utáni hatodik vasárnap. A Pröhle-féle *Agenda* témamegjelölése: Keresztység által megtérésre! A bajor evangélikus egyház liturgiai

naptárjában is a keresztségünk megújítása áll a középpontban ezen a vasárnapon.

„Meg vagyok kereszelve!” – Állítólag ez a mondat egy kis táblára írva állt Luther íróasztalán, ami neki minden élethelyzetben az Istenre hagyatkozást segítette. Én is hozzá hasonlóan életem minden pillanatában: örömben, bánatban, bővülködésben, nehézségben Isten szerető, megbocsátó irgalmában bízhatok.

Amit a textusról tudni kell – A zsoltárokról általánosságban

Szent Ágoston mondta: *Psalterium meum, gaudium meum* – a zsoltároskönyvem az örömöm. Valóban csodálatos örömforrás a keresztény ember számára, hogy a Biblia könyvei magukban foglalják a százötven könyvből álló imádsággyűjteményt, a Zsoltárok könyvét. Benne található a zsidó nép évezredeinek imádságos tapasztalata. Keletkezése óta semmit nem veszített az érvényességéből, egészen mainak hatnak a benne foglalt gondolatok, érzések, hiszen az ember alaptermészete nem változik, örömei, problémái állandóak.

Az öröm mellett az erőforrás szó is igaz ezekre az imákra. Jól megtapasztalják ezt a szerzetesek napi többszöri zsolozsmagyakorlatukban, de természetesen mindenki, aki napi rendszerességgel forgatja kezében és szívében a zsoltárokat.

A zsoltárok felépítésükben sok hasonlóságot és különbséget mutatnak. Sokszor egyetlen imádságon belül váltakozik Isten hangja és az ember kiáltása. Az őszinte hang, az Isten előtti töredelmes, sokszor panaszos lélek arra mutat rá, hogy Istennel lehet egészen személyesen és közvetlenül beszélni, hozzá mindennemű problémával oda lehet fordulni és segítséget lehet kérni. „Személyesen érint. Engem tükröz vissza, önmagamra lelek bennük, végigkíséri életemet.” (Hortobágyi Cirill előszava, in: SIMON 2020, 8. o.)

A zsoltárok imádságok, ugyanakkor egyszerre költemények. Sőt énekelhetőek is, egyes elemeiknél a dallamra vonatkozó utalások is vannak. Azóta pedig minden évszázadnak megvannak a maga feldolgozásai, példái.

A zsoltárok fajtái: panasz, dicséret, bűnvallomás és könyörgés. Ezek az Istennel kapcsolatot teremtő, párbeszédre vágyó ember életének alapvető szituációi is.

A zsoltárok ismétlésben élnek és élednek újjá. Nem lehet eleget olvasni és tanulmányozni őket. És habár a Zsoltárok könyve az Ószövetségnek csak 6,4%-át teszi ki, az Újszövetségben található ószövetségi idézetek negyede innen való. Jézus imádságainak is naponta részei voltak.

A zsoltárok között kiemelkedő helyet foglal el az a hét bűnbánati zsoltár, amelyet a kezdetektől használtak a keresztény liturgiában. A 6., a 32., a 38., az 51., a 102., a 130.

és a 143. zsoltárok közös vonása, hogy tartalmuk alázatos bűnvallomás, mélységesen átértett bánat és bizalom Isten irgalmában. Ezek közül a zsoltárok közül talán a legismeretesebb az 51. zsoltár, az úgynevezett *Miserere* zsoltár, amely a 7. század óta a nagybőjti időben, illetve minden pénteken a reggeli dicséret első zsoltára a katolikus zsolozsmában.

A *Miserere* mindig is az irodalmi szempontból egyik leggazdagabb zsoltárként volt ismert. Teológiailag is az egyik legszuggesztívebb zsoltár. Igazi, őszinte bűnvallás, sem ártatlanságra hivatkozás, sem az ellenség szidalmazása nem jelenik meg benne, mint a többi bűnvalló zsoltárban.

Az egész 51. zsoltár két nagy részre osztható: az elsőben a bűn beismerése, a másodikban az élet megújítása áll a középpontban. A bűn a másokkal és legfőképpen Istennel való kapcsolatot rombolja. Ugyanakkor bármennyire tudatosan és állhatatosan törekszünk a bűnök elkerülésére, újra és újra vétkezünk. Isten azonban megígérte, hogy mindig megbocsátja a vétkeinket. Ebben bízhatunk, és ez a legnagyobb csodák egyike az életünkben. „Az Úr, az Úr irgalmas és kegyelmes Isten! Türelme hosszú, szeretete és hűsége nagy! Megtartja irgalmát ezer nemzedéken át, megbocsátja a bűnt, hitszegést és vétket.” (2Móz 34,6–7)

A perikópa megértése

9. vers: A megmos, megtisztít ige jelentése nem abban az értelemben áll, hogy a testet megmosni vagy mosakodni, hanem a beszennyezett, piszkos ruhát kitisztítani, kimosni, akár több alkalommal is, hogy tisztává váljon (lásd a keresztség párhuzamát).

„Izsóp: nagyon kicsi gyógynövény. Gyökereivel sziklába kapaszkodik. Ezért lett titokzatosan a szív tisztulásának a képe. Te is ragadd meg szereteted gyökerével a sziklázat: légy alázatos a te alázatos Istenedben, hogy felmagasztalt légy a te megdicsőült Istenedben.” (ÁGOSTON 2016, 114. o.) Az izsóp tisztátalan személy – leginkább leprás – meghintésére szolgált, miután előbb vérbe „merült”. A kiengesztelődés általában vérrel történt, mivel a vér az élet. A vér egy áldozati állat vére volt. De a szívbéli megbánás sokkal többet jelent az áldozatoknál. Az „izsóp” az egyiptomi páskára emlékeztet, amikor izsóppal kenték fel a páskabarány vérét az ajtófélfákra (2Móz 12,22). Dávid menedéket keres Isten igazságos ítélete elől, és emlékezik arra, ami atyáinak ugyanilyen védelmet biztosított (PETERS 2021, 44. o.).

10. vers: Ujjongás és öröm hagyja el szánkat, mert Isten ránk tekint, örül az ember, hogy őt, az ő szavát, igéjét hallgathatja, az ő áldását magába fogadhatja.

Dávid és mi, emberek is képtelenek vagyunk megtisztítani önmagunkat, megjavítani sem tudjuk magunkat, ar-

ra is képtelenek vagyunk, hogy ismét boldoggá tegyük magunkat, összetört csontjainkat sem tudjuk meggyógyítani. Mindez Istentől tud csak jönni; tehát teljesen Isten hatalmára és jóakarására vagyunk utalva. Micsoda boldogság, hogy Istennek ennyire gondja van ránk!

Dávid ezután azt kéri Istentől, hogy engedje őt ismét örvendezni abban a tudatban, hogy megfelelő kapcsolatban van Istennel. Megnyugvás, megújulás, új kezdet, új élet – ez minden ember útja, aki átélte a bűnbocsánat örömét, felfoghatatlanul nagy ajándékát. Nem kell elemésztenem magamat bűneim felett érzett bánatomban vagy szegyenemben, hanem újat kezdhetek, van értelme küzdelmeimnek.

11. vers: „Aki nem akarja, hogy elforduljon tőle Isten arca, azt akarja, hogy ez az arc (Isten arca) forduljon el a bűneitől. [...] Ember, fordítsd arcodat a bűnöd felé (vadd meg azokat), ha azt akarod, hogy Isten elfordítsa a maga arcát tőle. Akkor biztonsággal kérheted, és meghallgat.” (ÁGOSTON 2016, 119. o.)

A bűnök eltörlése azt jelenti, hogy az ember új lapot kezdhet, és törekedhet az Istennel még szorosabb kapcsolatára.

Igehirdetési vázlat

Meg vagyok kereszttelve – ezért gyakori önvizsgálatra van szükségem. Életünk megannyi területén találkozunk vizsgaszituációkkal. Részt veszünk különféle továbbképzéseken, azután a végén vizsgálunk, számot adunk tudásunkról. Szűrővizsgálatokra megyünk el (tényleg elmegyünk?), hogy a szakember megvizsgálhassa testünk működését, és idejében kiszűrhesse a bajokat, amelyek később súlyos problémákat okozhatnának.

Olykor szeretünk másokat vizsgáztatni, de hogy állunk ezzel mi magunk? Alaptézisem, hogy a keresztény embernek gyakori önvizsgálatra van szüksége. Kérdéseket kell feltennie és megválaszolnia magának. Mi az, ami jól megy, és mi az, ami nyugtalanít az Istennel járás útján? Honnan tudom ezt meg a legbiztosabb módon? Igeolvasás, napi imádság, felebaráti tevékeny szeretet – jut-e rájuk időm, energiám?

Őszinte kapcsolat Istennel: szavának folyamatos hallgatása, hozzánk szóló személyes üzenetének meghallása az igéből és a körülöttünk élő emberekkel való kapcsolatainkból.

Meg vagyok kereszttelve – ezért szabad nekem az Istennel őszintén beszélgetnem

Mit jelent Isten gyermekeinek közösségébe tartozni? Privilegiumok? Kötelességek? Egyszer s mindenkorra el lett intézve az ügy – inentől hátradőlhetek? Nekem ez jár? Már az őseim is ide tartoztak, stb.? Vagy mindig bizonyítanom

kell és az Isten mindent is látó szeme elől elbűjnom, ha egyszer már nem megy?

Az őszinteség azt jelenti, hogy az igen az igen, és a nem az nem. Az álarcviselés nem őszinteség. A hazugság, a föllentés nem őszinteség. A töredelmesség igen. Az őszinteség és a töredelmes szív előhossa a titkos rejtekből a szégyellt és megbánt bűneinket, és ha engedjük megfürdetni Isten megbocsátó fényében, lehet új kezdete a vele való megújult kapcsolatnak.

Az ember őszinte bűnvallását mindig Isten bűnbocsánata követi. Ez pedig örömmel töltheti el a szívünket.

Meg vagyok keresztelve – Élhetem örömmel az életem Isten olyan ajándékot, meglepetést tartogat számunkra örökké tartó szeretetével, türelmével, kegyelmével, amely emberi értelemmel szinte fel sem lehet fogni. De érezzük, hogy bűnbocsánata olyan, mint kiszáradt, poros kertnek az áztató eső. Lelkünk megtisztulása feletti ujjongásunk és örömünk hasonlít a száradó ruhák levegőbeli táncához. Ha megkaptuk, akkor fogadjuk el a kegyelmet, és ne járjunk hamis, álkeresztény bűnbánatos képpel, lógó orral, kellemetlen ábrázattal!

A bűnök eltörlése azt jelenti, hogy az ember új lapot kezdhet, és törekedhet az Istennel még szorosabb kapcsolatra. Kezdjük újat örömmel, és adjuk tovább az örömhírt tetteinkkel, szeretetünk jeleivel a körülöttünk élőknek!

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció
Kol 2,12–15

Énekek
EÉ 81; 74; 364

Illusztráció

VERS

József Attila: *Gyémánt*

Mindenkor idejük van a zsoltároknak.
Gyémánthegyen állunk,
De zsebünkben kavicsok vannak.
Nagyon elfelejtettük, hogy angyalok voltunk,
Kövér váncosokba tömtük fehér szárnyaink.
Most könyörgések szomjaznak erőnket
És térdünk alatt lyukassá kopnának a kövek,
Szívünkben a csillag megfagyott.

Igen. Igen.

Elsüllyedtek a haditengerészek:
Szelid révészek csónakáznak Isten felé.
Még a nagyon öregek is
Kiülnek a dolgok előtti egyszerű lócára
S türelmet prédikálnak messze,
A mulandóság halainak.
Igen, igen.
Ne higgyük el hát barátaim,
Hogy lapdák helyett ökleinkkel lapdázunk!
Mindent meg kell simogatni,
A hiénákat, a békákat is.

Gyémánthegyen állunk,
Szigorú hó, takard el bűneinket,
Oldozd föl nyelvünket, mennyei világosság!
Te határtalan kristály!

ZENE

Gryllus Dániel – Sumonyi Zoltán: *Midőn Nátán, Úr-parancsra, Dávidhoz ment...* (51. zsoltár)

Felhasznált és ajánlott irodalom

ÁGOSTON, Szent 2016. *A hét bűnbánati zsoltár magyarázata*. Ford. Diós István. Jel Kiadó, Budapest.
MELLO, Alberto 2007. *Hárfa és lant ébredése. Válogatott tanulmányok a Zsoltárok könyvéből*. Ford. Szabó Xavér et al. Sapientia Főiskola, Budapest.
ÓRIGENÉSZ 2020. *Zsoltárhomíliák*. Ford. Somos Róbert. Kairosz Kiadó, Budapest.
PETERS, Benedict 2021. *Bűnbánati zsoltárok*. Ford. Pótor Imre. K. n., h. n. <https://mek.oszk.hu/22200/22205/22205.pdf>.
REISINGER János (szerk.) 1999. *Zsoltárok világa*. Sola Scriptura Főiskola, Budapest.
Zsoltárok könyve. Ford. Simon Tamás László OSB. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2020.

■ BOGDÁNYI MÁRIA

Szentháromság ünnepe után 7. vasárnap

▶▶ Jób 5,6–21

Igehirdetési előkészítő

Nyitott szívvel

A vasárnap jellege

„Isten sötétségből világosságra hív” – olvashatjuk az *Agenda* témamegjelölését a Szentháromság ünnepe utáni hatodik vasárnapról Szentháromság ünnepe utáni kilencedik vasárnapig tartó időszakra. Ünneptelen félévnek nevezik

a Szentháromság ünnepe utáni heteket, amikor ünnep híján talán lankad egy kicsit a figyelmünk, és tekintetünk elkalandozik az Istenről. Ezért hatalmas jelentőséggel bírnak ezek a vasárnapok, hiszen a témák mind megerősítő jellegűek. Bátorítanak, emlékeztetnek minket, hogy Isten továbbra is felénk fordul, megsegít, és gondviselő szeretete nem fogyatkozik. Hív minket, és nekünk nyitott szívvel kell meghallanunk a szavait.

Amit a textusról tudni kell

Jób könyve a fogság utáni kor bölcsességirodalmához tartozik, és olyan kérdéseket taglal, amelyekben a hagyományos tanítások összeütközésbe kerültek a megfigyelt valósággal. (*Biblia magyarázó jegyzetekkel*, 570. o.). Jób könyve tanköltemény, amely bemutatja, hogyan tétetik próbára Jób kegyességének valóságága, és az Istennel való egyesülés útjáról számol be.

A könyvben arról olvasunk, hogyan szenved egy igaz ember, „*aki feddhetetlen és becsületes ember volt, félte az Istent, és kerülte a rosszat*” (1,1). Akkor sem káromolta Istent, amikor minden tulajdonát, vagyonát, állatát, gyermekét elveszítette. „*Az Úr adta, az Úr vette el. Áldott legyen az Úr neve!*” (1,22) Jób felesége és barátai szemében ez teljesen érthetetlen volt. Három barát kereste fel Jóbot, hogy részvételt vigasztalják őt, azonban vitás helyzetbe kerültek a rossz és a szenvedés általános kérdéseiről (PECSUK 2004, 205. o.).

A kijelölt igeszakasz Jób könyvének törzséhez tartozik, amely szakasz azt a kérdést vizsgálja, „lehet-e jónak lenni anélkül, hogy jutalmat várna érte az ember, vagy félne a büntetéstől. [...] hogyan viselkedjen az ember a nyomorúság idején, és miért történnek ilyen igazságtalanságok?” (PECSUK 2004, 207. o.) Ezenkívül lelkigondozással kapcsolatos kérdések is felmerülnek. Mit tehetünk, ha segíteni szeretnénk valakinek? Hogyan tudunk a legmegfelelőbb módon segítséget nyújtani?

Elifáz nem tud együttérző segítséget nyújtani, elvétí az eszközt, mert olyan kegyességet képvisel, amely túlzottan dogmatikus. A boldogmondással vezeti fel azt a gondolatot, miszerint a szenvedés Isten nevelőeszköze. Elifáz a bölcsesség tanításának „igazságával” törődik, nem Jóbbal. Ez kitűnik a kijelölt textust megelőző igeversekben, ahol arról olvasunk, hogy az olyan „balga” embereknek, mint Jób, még a gyermekei is szenvedni fognak apjuk ostobasága miatt. Pedig Jóbnak már nincs gyermeke, hiszen az egyik legsúlyosabb csapás, amely őt érte, gyermekeinek elvesztése volt (MUNTAG 2003, 63. o.). Jób panasza segélykiáltás és Istenhez szóló imádság. Elifáz szavaiból pedig a meg nem értés tűnik ki. Valójában

nem látja, nem hallja Jóbot, és szavai is csak elszállnak Jób mellett.

A perikópa megértése

Az ókori Keleten elterjedt nézet volt, hogy az emberek erkölcsös életét megáldották az istenek, ezért a nagy vagyont és a jólétet nekik köszönhatték (PECSUK 2004, 206. o.). Ezzel párhuzamban a kor embere a szenvedést az emberi bűn következményének tartotta. Emiatt állt döbbenetben a három barát a csapások felett, hiszen józan ésszel nem tudták összeegyeztetni a történeteket és Jób istenkapcsolatát. A nyomorúság Jóbot a sötétségbe taszította. Szája már panaszra nyílt, megfáradt, hitét és erejét is kezdte elveszíteni. Ekkor lépett színre Elifáz, aki megfeddte ugyan Jóbot, de kimondott egy olyan igazságot, amelyből Jób erőt meríthetett: „*Mert megsebez, de be is kötöz, összezúz, de keze meg is gyógyít.*” (Jób 5,18) Fontos kiemelni, hogy „a sötét éjszakában átélt szenvedés azonban nem a bűn következménye, hanem abból fakad, hogy Isten megérinti, hogy Isten szeretetének sugara eltalálja az embert, s ezzel megkezdődik a tisztulás, az érés útja” (SCHWIENHORST-SCHÖNBERGER 2021).

Igehirdetési vázlat

Láss!

Csodás érzékszerv a látás. A világot különleges módon ismerhetjük meg és tapasztalhatjuk meg. A színek, a formák, az összhang elvarázsol. Meglátjuk Isten teremtő munkáját, és megéljük, hogy a gondviselés napról napra áthat mindent, és nem fogyatkozik. Látunk, megismerünk, felismerünk, emlékezünk, de mindez csalóka is lehet. „Jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan” – tartja a jól ismert mondás. A külsőségek, a „máz” becsaphat, félrevezethet, megtéveszthet.

A három barát elment Jóbbhoz, hogy részvételt vigasztalják őt. „*Amint azonban messziről megpillantották, alig ismertek rá*” – olvassuk a 2. fejezetben (2,12). Élt egy kép az emlékezetükben Jóbról, aki „*tekintélyesebb volt minden keleti embernél*” (1,3), istenfélő és feddhetetlen ember volt. Ez a megbecsült férfi megszagatta köntösét, megnyírta a fejét, és magányba vonult. Egy meggyötört, megviselt embert látnak, és nem értik, miért történt mindez. Mit tehetett Jób, hogy Isten elpártolt mellőle? Amikor megszólal az első barát, Elifáz, megpróbálja józan ésszel összeilleszteni a kirakós darabjait az alapján, amit lát. Úgy hitte, hogy ártatlanul senki sem szenved, „*az ember maga szüli a vést*” (Jób 5,7). Szemével bűnösnek látta Jóbot,

és nem nyitotta meg a szívét barátja felé, hogy megértse a szenvedés igazi okát.

Hallj!

Elífáz hallotta Jób panaszos szavait, de nem hitt ártatlanságában, megkérdőjelezte, és teljességgel elzárkózott attól, hogy felülírja a saját logikáját. Csak mondta a magáét, zsoltárokkal és boldogmondással „dobálózott”, de nem hallotta meg Jób nagy kérdéseit. „Mindig ad esőt az Isten? Nincs úgy, hogy felborul a természet rendje? Minden alázatost felmagasztal? Nincs úgy, hogy az alázatos ember egy életen át észrevétlen, és szenvednie kell? Mindig megakadályozza a cselszövést? Minden bölcslet megszegyenit? Minden szegényt megszabadít? Mindig elnémitja a hazug ajkakat?” (MUNTAG 2003, 63. o.)

A szenvedőnek nem nagy általánosságokra van szüksége, hanem arra, hogy nyitott szívvel, nyitott füllel üljenek mellé. Ha válaszokkal nem is tudok szolgálni, de jelenlétemmel támogathatom őt, segíthetek elhordozni a nehéz érzéseket. Hiszen Pál apostol is így biztat a Galatákhöz írt levél 6. fejezetében: „*Hordozzátok egymás terhét, így teljesítitek a Krisztus törvényét.*” (Gal 6,2; SZIT)

Szólj!

A sorozatos csapások ellenére Jób kitartó hittel fordult Isten felé: „*Az Úr adta, az Úr vette el. Áldott legyen az Úr neve!*” (1,21) A magány, a csend, az idő múlása azonban elbizonytalanította őt, és panaszra nyílt a szája, megátkozta születése napját. A barátok „*mellette ültek a földön hét nap és hét éjjel; de egyik sem szólt hozzá egy szót sem*” (2,13) – addig a pillanatig. Bárcsak csendben maradtak volna! Valószínűleg valódi támaszt nyújthattak volna Jób-nak a némaságba burkolózó együttérzéssel. A barátok azonban nem állhatták meg, hogy reagáljanak a panaszos szavakra. William Blake *Jóbot megfeddik barátai* című alkotása kifejezően mutatja be nekünk a barátok reakcióját az erős arcvonásokon keresztül, és ahogyan vádlón mutatnak Jób-ra. Elífáz felszólítja Jóbot, hogy ne bizonygassa tovább ártatlanságát – hiszen mindenki „tudja”, hogy vétkes –, hanem forduljon Istenhez, tőle várja a segítséget. Magasztalja Istent, de mit sem törődik az elcsüggedt Jóbbal. Valóban ezekre a szavakra van szüksége egy fájdalommal megterhelt, magába roskadó embernek, aki a miérteket kutatja?

„Isten néha megenged olyan helyzeteket az életünkben, amikor úgy tűnik, hogy elfordította tőlünk az arcát. Olyan hitbéli leckéket tanulunk meg néha ilyenkor, amelyeket másképpen aligha tudnánk.” (ATKINSON 2005, 46. o.) Súlyos lecke volt ez Jób számára is, de az „utazása” végén alázatosan tudott bűnbánatot tartani, újult erővel tudta magasztalni az Istent, és tiszta, nyitott szívvel tudta elfogadni az áldásokat.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Róm 6,19–23

Énekek

EÉ 327; 459

Imádság

Üdvözítő Istenünk! Áldunk atyai szeretetedért, amellyel a halálból életre hívtál minket. Szabadíts meg a hitetlenségtől, hogy üdvözítő szereteted ne legyen rajtunk kárhoztató ítéletté. Támassz bennünk vágyakozást az örök élet teljességére, amelyet megígértél nekünk Jézus Krisztus által. Ámen.

Illusztrációk

KÉPZŐMŰVÉSZET

William Blake (1757–1827): *Jóbot megfeddik barátai*

VERS

Csukás István: *Ülj ide mellém*

Ülj ide mellém, s nézzük együtt
az utat, mely hozzád vezetett.
Ne törődj most a kitérőkkel,
én is úgy jöttem, ahogy lehetett.
Hol van már, aki kérdezett,
és hol van már az a felelet?
Leolvasztotta a Nap
a hátamra fagyott teleket.
Zötyögötte a szívem,

de most szeretem az utat,
mely hozzád vezetett.

TÖRTÉNET

„Emlékszem egy hölgyre, aki egy ilyen száraz és aszályos időszakon ment keresztül, és igen komoly gondjai voltak, részben testi jellegűek. Sok barátja meglátogatta, köztük szolgálattelvők is, s mindannyian ugyanúgy beszéltek. Mind arra akarták rábírni, hogy valahogy szedje össze magát, mind elméleti dolgokat mondtak neki, például hogy az érzések nem fontosak, sőt semmit se számít, csak a hit általi megigazulás igazsága. Ő is ugyanúgy tudta ezt, mint ők, sőt sokuknál még talán jobban is. Mindez azonban most mit sem segített, hiszen az bántotta, hogy nem tapasztalta az életében a korábbi áldásokat. »Hová lettek azok az áldások, amelyeket akkor kaptam, amikor az Urat megismertem?« – kérdezte. Ilyen volt tehát a lelkiállapota – s ilyen lelkiállapotot ír le William Cowper, a költő is.

Barátai tanácsával nem jutott előrébb, ugyanis az ilyen helyzetben levőkön sosem segít, ha azt hallják, hogy szedjék össze magukat, és keljenek fel a padlóról. Hiszen éppen az a bajuk, hogy képtelenek rá! [...] Ezeknek az embe-

reknek úgy lehet a leginkább segíteni – és a szóban forgó személyen is ez segített –, ha elmondjuk nekik, hogy bizony vannak ilyen időszakok is a keresztyén életben. Néha Isten számunkra érthetetlen okból elfordítja tőlünk az arcát. A szóban forgó hölgy ennek hallatán megdöbbenve nézett rám, és ezt kérdezte: »Tényleg így van?« »Hát persze« – válaszoltam, majd több példával és esettel is alátámasztottam az állításom. Problémája egy csapásra megoldódott, hiszen kapott egy magyarázatot...» (ATKINSON 2005, 46. o.)

Felhasznált irodalom

- ATKINSON, David 2005. *Jób könyve*. Harmat Kiadó, Budapest.
- Biblia magyarázó jegyzetekkel*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2010.
- MUNTAG Andor 2003. *Jób könyve*. Luther Kiadó, Budapest.
- PECSUK Ottó 2004 (szerk.). *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- SCHWIENHORST-SCHÖNBERGER, Ludger 2021. A keresztyén misztika és Jób könyve. *Magyar Kurír*, február 5. <https://www.magyarokurir.hu/hirek/ludger-schwienhorst-schonberger-kereszteny-misztika-es-job-konyve>. (Megtekintés: 2023. május 20.)

■ ARATÓ ESZTER DÓRA

TARTALOM Mécses a te igéd

BUDAY ZSOLT: *Csak Isten áldása* 201

Tanulmányok

SIMON TAMÁS LÁSZLÓ OSB: *A bibliai hermeneutika tágassága. 1. rész* 202

GÓGL ÍRISZ: *A szabad művészetek és a zene „megkeresztelése”*
Szent Ágoston műveiben. 2. rész 208

Figyelő

GREGERSEN-LABOSSA GYÖRGY: *Diakóniai stratégia a Magyarországi*
Evangélikus Egyházban 2023–2030 214

Könyvrecenzió

KRÁMER GYÖRGY: *Száguldás és dermedtség. Van-e helye az egyházaknak*
a mai fejlett demokratikus társadalmakban? 220

REUSS ANDRÁS: *Útelágazás* 223

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

DÓKA MÁRIA: *Dóka Zoltánné Lakos Magdolna emlékezete (1931–2022)* 225

ISÓ DOROTTYA: *Az élet Krisztus, a meghalás nyereség. Igehirdetés Dóka Zoltánné*
Lakos Magdolna nyugalmazott evangélikus lelkész temetésén (Fil 1,21) 226

Az igehirdető műhelye

PINTÉR JÁNOS: *Szenháromság ünnepe után 3. vasárnap (Lk 7,36–50)* 228

PERCZE SÁNDOR: *Szenháromság ünnepe után 4. vasárnap (Ézs 48,12–19[20])* 231

KOHÁRY FERENC: *Szenháromság ünnepe után 5. vasárnap (Ézs 43,10–15)* 233

BOGDÁNYI MÁRIA: *Szenháromság ünnepe után 6. vasárnap (Zsolt 51,9–11)* 235

ARATÓ ESZTER DÓRA: *Szenháromság ünnepe után 7. vasárnap (Jób 5,6–21)* 237

